

T.C.

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK
LİSANS
TEZİ

ÖZEL GEREKSİNİMLİ
ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMİNDE
SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN
YERİ VE ÖNEMİ

Hülya SARILARHAMAMI

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ TEZLİ YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI

Antalya, 2020

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ TEZLİ YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMİNDE SOSYAL BİLGİLER
DERSİNİN YERİ VE ÖNEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hülya SARILARHAMAMI

Danışman: Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA

Antalya, 2020

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçalardan gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışımında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım. Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

03/02/2020

Hülya SARILARHAMAMI

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın yürütülmesi sırasında desteğini esirgemeyen değerli danışmanım Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA'ya, hayatımın her alanında olduğu gibi bu süreçte de manevi desteğini hiç esirgemeyen annem Ayşe SÖYEK'e, yoğun çalışmalarım sırasında desteklerini içtenlikle hissettiğim ablam Betül SÖNMEZ ve eşi Kerim SÖNMEZ'e, motivasyon desteğiyle hep yanımda olan manevi kardeşim Sadık Yiğit KARAKAŞ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMİNDE SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Hülya SARILARHAMAMI

Yüksek Lisans, Türkçe ve Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA

Mayıs 2020, 102 sayfa

Özel eğitim hizmetleri ağırlıklı olarak özel eğitim sınıfları ve kaynaştırma yöntemi ile verilmektedir. Özel eğitimin temel amacı, uyarlanabilir beceriler kazandırmak ve bağımsız yaşam becerilerinin geliştirilmesidir. Özel eğitimin temel varsayımı, özel eğitim sınıfları ve kaynaştırma eğitimi yoluyla, öğrencinin akranlarıyla iletişimini ve sosyal kabulünü artırmak aynı zamanda bu öğrencilerin entegrasyonunu ve sosyalleşmesini sağlamaktır. Eğitim programları sosyalleşme için bir çerçeve sağlar. Sosyal bilgiler dersi toplumsallaşmaya vurgu yapan en önemli derslerden biridir. Sosyal bilgiler dersi; özel eğitim öğrencilerinin toplumda bağımsızlık kazanmaları ve bazı temel becerileri öğrenmeleriyle topluma dahil edilmesini, kendi kendine yetebilen bir birey olmalarını sağlayarak dersin temel hedeflerini kazanmalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma özel gereksinimli öğrencilerin eğitiminde sosyal bilgiler dersinin yeri ve önemini incelemeyi amaçlamıştır. Çalışma nitel araştırma yöntemi, durum çalışmasına uygun olarak tasarlanmıştır. Çalışma 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Antalya ilinin Kepez ilçesinde yapılmıştır. Çalışmaya toplam 20 sosyal bilgiler ve özel eğitim öğretmeni katılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu işe koşulmuştur. Araştırma verilerinin analizi sonucunda ulaşılan başlıca sonuçlar; öğretmenlerin büyük kısmı öğrencilerin soyut kavramları öğrenmekte zorlandıkları, özel eğitim öğrencilerine yönelik bireysel planlamalar yapılması, konuların çok uzun tutulduğu ve gereksiz konulara yer verildiği, bireysel ve sosyal etkinliklerin artırılması gerektiği, görsel materyallerin daha etkin ve sıklıkta kullanılması gerektiği ve sosyal bilgiler dersinin özel gereksinimli öğrencilerin sosyalleşmesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Özel Eğitim, Sosyal Bilgiler, Özel Gereksinimli Birey, Kavram Yanılgıları, Nitel Araştırma

ABSTRACT

THE PLACE AND IMPORTANCE OF SOCIAL STUDIES IN TRAINING OF SPECIAL REQUIRED STUDENTS

Hülya SARILARHAMAMI

Master's Degree, Turkish and Social Sciences

Supervisor: Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA

May 2020, 102 pages

Special education services are mainly provided by special education classes and inclusive method. The main purpose of special education is to provide adaptive skills and to develop independent living skills. The basic assumption of special education is to increase the communication and social acceptance of the student with his peers, and also to ensure the integration and socialization of these students through special education classes and inclusive education. Education programs provide a framework for socialization. Social studies lesson is one of the most important lessons emphasizing socialization. Social studies lesson; it aims to help special education students gain independence in the society and be included in the society by learning some basic skills, to become a self-sufficient individual and to achieve the basic objectives of the course. This study aimed to examine the place and importance of social studies lesson in the education of students with special needs. The study qualitative research method was designed in accordance with the case study. The study was carried out in Kepez district of Antalya province in 2019-2020 academic year. A total of 20 social studies and special education teachers participated in the study. In the research, semi-structured interview form was employed as a data collection tool. The main conclusions reached as a result of the analysis of research data; most of the teachers have difficulties in learning abstract concepts, individual plans for special education students, subjects are kept too long and unnecessary subjects are included, individual and social activities should be increased, visual materials should be used more effectively and frequently, and socialization of students with special needs in social studies lesson it has a significant effect on it.

Keywords: Special Education, Social Studies, Individuals with Special Needs, Misconceptions, Qualitative Research

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1.Problem Durumu.....	1
1.2.Araştırmanın Amacı ve Problemleri	2
1.3.Araştırmanın Önemi	3
1.4. Araştırmanın Varsayımları	4
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4
1.6. Tanımlar	4

BÖLÜM II

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRENİMİNİN ÖNEMİ

2.1.Sosyal Bilgiler.....	5
2.2 Sosyal Bilgiler Öğretimi	8
2.3. Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları	9
2.4. Sosyal Bilgiler Öğrenme Alanları.....	11
2.4.1.Birey ve Toplum.....	12
2.4.2.Etkin Vatandaşlık	12
2.4.3.İnsan ve Mekan	13
2.4.4.Ekonomi ve Sürdürülebilirlik.....	14
2.4.5.Kültürel Miras	15
2.4.6.Küresel Bağlantılar.....	15
2.4.7.Bilim, Teknoloji ve Toplum.....	16
2.5. Sosyal Bilgiler Öğrenim Alanlarının Karşılaştırılması.....	16

BÖLÜM III

ÖZEL EĞİTİM KAPSAMINDA ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERİN SINIFLANDIRILMASI

3.1. Özel Eğitim	19
3.1.1. Özel Eğitimin Amaçları	22
3.1.2. Özel Eğitimin Temel İlkeleri.....	22
3.2. Özel Gereksinimli Birey	23
3.2.1. Özel Gereksinimli Birey Olma Nedenleri.....	25
3.2.2. Özel Gereksinimli Bireylerin Sınıflandırılması	26
3.2.2.1. Zihinsel Yetersizliği Olanlar	26
3.2.2.2. Görme Yetersizliği Olanlar	26
3.2.2.3. İşitme Yetersizliği Olanlar	28
3.2.2.4. Ortopedik Yetersizliği Olanlar	30
3.2.2.5. Özel Öğrenme Güçlüğü Olanlar	31
3.2.2.6. Davranış, Duygu- durum Bozuklukları	32
3.3. Özel Eğitimde Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Önemi	32
3.3.1. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılan Özel Öğretim Yöntemleri.....	33
3.3.2. Sosyal Bilgiler Öğretim Uyarlamaları ve Öğretim Etkinlikleri	35
3.3.3. Sosyal Bilgiler Öğretiminin Uyarlanması: Öğretim Planı Hazırlama ve Öğretimi Bireyselleştirme.....	38
3.4. İlgili Alanyazın	39

BÖLÜM IV

YÖNTEM

4.1.Araştırma Deseni	42
4.2.Çalışma Grubu	42
4.3.Veritoplama Aracı	43
4.4. Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği	43
4.5.Verilerin Analizi	43

BÖLÜM V

BULGULAR

5.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	45
5.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	47
5.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular	49
5.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	52
5.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	54
5.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	56
5.7. Yedinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	58
5.8. Sekizinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	60
5.9. Dokuzuncu Alt Probleme İlişkin Bulgular	62

BÖLÜM VI

SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

6.1.Sonuç ve Tartışma	66
6.2 Öneriler	68

KAYNAKÇA.....	70
EKLER.....	82
Ek-1 Anket.....	82
Ek-2 Araştırma İzin Onayı.....	84
ÖZGEÇMİŞ	86
İNTİHAL RAPORU	87

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Öğrenme Alanları.....	18
Tablo 2: Özel Eğitim Kurumlarında Okul Sayısı (2015-2018)	21
Tablo 3: Özel Eğitim Kurumlarında Öğrenci Sayısı (2015-2018)	24
Tablo 4: Görme Bozukluğunun Nedenleri ve Tedavisi.....	27

KISALTMALAR LİSTESİ

MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
BEP	: Birleştirilmiş Eğitim Programı
AB	: Avrupa Birliği
NCSS	: National Council for Social Studies
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
VB	: Ve Benzeri
K	: Katılımcı

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1.Problem Durumu

Hızla değişen ve gelişen dünyada, daha kaliteli eğitim ve daha nitelikli insan gücü önem kazanmaktadır. Kendi kendine yeten, kendi yeteneklerinin farkında olan, ne aradığını bilen ve aradığını nerede bulabileceğini bilen, düşüncelerini doğru ifade edebilen, yaşadığı ortamı geliştirebilen üretken insanlar istenmektedir.

Dünyamızı anlama ve dönüştürme sürecinde sorunları ortaya çıkarmamızda, analiz etmemizde sosyal bilgiler öğretiminin yeri ve önemi büyük önem taşımaktadır. Sosyal bilgiler öğrenimi, bir başkasının dünya anlayışını kavramayı değil, dünyayı tanımak, dünyayı yenileyebilmek için nasıl hareket edebileceğimiz hakkında kişisel olarak anlamlı bir anlayış oluşturur.

Okullardaki eğitim ve öğretimin kalitesi, öğretmenler ve öğrencileri arasındaki sağlıklı iletişim ile mümkün olmaktadır. Öğretim için program ve planlar yapılır; zaman ve çaba harcanır. Hedefe ulaşmak için bu eylemlerin etkili iletişim ile desteklenmesi gerekir. Bu, öğrencileri anlayarak onlarla empati kurarak yapılır.

Sosyal Bilgiler dersi, bireylerin ihtiyaçları ve halkın beklentileri arasında bir bağ kurarak bireylere gerekli birikim, ustalık ve tutumları kazandırır. Bunu kültürel etkileşim ortamı içerisinde sürdürmeyi hedefler. Sosyal bilgiler dersi, öğrencinin toplum içindeki yerini kavramasında ve davranışlarının diğer insanlar üzerindeki etkisini anlamasında büyük bir rol oynamaktadır. Empati becerileri, öğrencinin toplumla kaynaşabilmesi için önemli bir yere sahip olacaktır. Eğitim programlarında sosyal bilgiler dersi, sosyalleşme için bir çerçeve oluşturmaktadır. Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersleri, sosyalleşmeye yapılan en önemli vurgulardır (Demirkaya, 2004). Bu dersler sayesinde öğrenciler bazı temel beceriler kazanabilecektir. Özel gereksinimli öğrencilerin bu temel becerileri kazanması, bağımsızlaşmalarına ve toplumla bütünleşmelerine katkı sağlayacaktır (Gürgür, 2012).

Kurumsal eğitim ile öngörülen sosyalleşmenin temeli, sosyal bilgiler ve hayat bilgisi dersleriyle atılmaktadır. Sosyal bilgiler dersi, temel yaşam becerileri ve etkili vatandaşlık eğitimi ile sosyalleşmeye katkıda bulunur. İlk ve ortaokul sürecinde eğitimin amaçları ve programı göz önüne alındığında, sosyalleşme üzerinde en önemli vurguyu yapan derslerin

hayat ve sosyal bilgiler olduğu görülmektedir.Bu dersler çerçevesinde kazanılan bilgi, kavram, değer, davranış, sosyal ve akademik beceriler; özel gereksinimli bireylerin, toplumda bağımsızlık kazanması ve topluma uyum sağlayıp katılımının güçlenmesi adına önemlidir. Sosyal Bilgiler dersinin hedeflediği kazanımlar özel eğitim ve kaynaştırma eğitiminin en önemli basamağı olup temel amacı, gerekli yaşam becerilerini kazandırarak toplumsal kişilik geliştirmelerinde yardımcı olmaktadır ( zmen, 2015).

1.2.Araştırmanın Amacı ve Problemleri

Bu  alışma sosyal bilgiler ve özel eğitim  ğretmenlerinin özel gereksinimli öğrencilerin eğitiminde sosyal bilgiler dersinin yeri ve önemine ilişkin görüşlerini incelemeyi amaçlamıştır.

Çalışmanın ana problemi: Ortaokullarda görev yapan sosyal bilgiler ve özel eğitim  ğretmenlerinin, özel gereksinimli öğrencilerin eğitiminde sosyal bilgiler dersinin yeri ve önemine ilişkin görüşleri nelerdir?

Çalışmanın alt problemleri

1. Öğretmenlerin,  zel gereksinimli öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde karşılaştıkları g   klere ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Öğretmenlerin,  zel gereksinimli öğrencilere sosyal bilgiler dersinin işlenişine yönelik  nerileri nelerdir?
3. Öğretmenlerin,  zel gereksinimli öğrencilere sosyal bilgiler dersinin sağladığı katkılara ilişkin görüşleri nelerdir?
4. Öğretmenlerin, sosyal bilgiler dersi  ğretim programının özel gereksinimli öğrenciler açısından uygunluğu konusundaki görüşleri nasıldır?
5. Öğretmenlerin,  zel gereksinimli öğrencilerle yapılan sosyal bilgiler derslerindeki etkinliklere ilişkin görüşleri nelerdir?
6. Öğretmenlerin, sosyal bilgiler derslerinde özel gereksinimli öğrencilere yönelik kullanılan yöntem ve tekniklere ilişkin görüşleri nelerdir?
7. Öğretmenlerin, sosyal bilgiler derslerinde özel gereksinimli öğrencilere yönelik kullanılan araç ve gereçlere ilişkin görüşleri nelerdir?

8. Öğretmenlerin, sosyal bilgiler derslerinde özel gereksinimli öğrencilere yönelik kullanılan ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarına ilişkin görüşleri nelerdir?

9. Öğretmenlerin, sosyal bilgiler dersinin özel gereksinimli öğrencilerin gelişimlerine ve geleceklerine katkısına ilişkin görüşleri nelerdir?

1.3.Araştırmanın Önemi

Michaelis ve Garcia'ya göre (1996) sosyal bilgiler; kültürel miras, tarih, insan faaliyetleri, bugünün ve yarının sosyal, politik, ekonomik yönleri hakkında düşünme ve sorunları eleştirel düşünme yöntemiyle değerlendirmeye odaklanmıştır (Akt. Deveci ve Çengelci, 2005).

Deveci ve Çengelci'ye göre (2005) ilköğretimde sosyal bilgiler dersi yaşamla çok yakından ilgilidir. Bu derste öğrenci yakın ve uzak çevreyi, geçmişi, bugünü ve geleceği, özellikle de içinde yaşadığını öğrenme fırsatına sahiptir. Bu derste öğrenci toplumsal kuralları benimsemeyi öğrenir ve yaşamla kaynaşması sağlanır.

Gardner ve diğerlerine göre (1997) günümüz küresel dünyasında insanlar ve ülkeler birbirlerini coğrafi yönden de daha iyi tanımak durumunda kalmışlardır. Bunun sonucunda da bireylerin “Küresel Vatandaş” olmanın niteliklerini taşıyacak şekilde yetiştirilmeleri ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyacın karşılanmasında ise Sosyal Bilgiler dersinin ayrı bir yeri vardır.

Sosyal bilgiler öğretiminin, öğrencilerin bilişsel, duyuşsal gelişiminde ve günlük yaşamda karşılaşacakları sorunları çözmeye yönelik becerilerin kazandırılmasına sağladığı katkının önemi çok büyüktür (Demirkaya, 2013, s.68). Özel gereksinimli öğrencilere yönelik hazırlanan öğretim programlarında sosyal bilgiler konularının ve etkinliklerinin yer almaması durumunda, özellikle temel yaşam becerilerini öğrenme konusunda, özel eğitim öğrencilerinin mahrum kalmasına neden olacaktır. Bu sebeple sosyal bilgiler etkinliklerinin muhakkak öğrencilerin bireyselleştirilmiş eğitim programlarına yerleştirilmesi son derece önemlidir. Bu bağlamda özel gereksinimli öğrencilerin derslerine giren öğretmenlerin bu öğrencilerin eğitiminde sosyal bilgiler dersinin yeri ve önemi hakkındaki görüşlerinin ortaya çıkarılması manidardır.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Çalışmaya katılan öğretmenlerin sorulara içtenlikle yanıt verdikleri varsayılmaktadır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma Antalya ilindeki sosyal bilgiler ve özel eğitim öğretmenlerinin özel gereksinimli öğrencilerin eğitiminde sosyal bilgiler dersinin yeri ve önemine ilişkin görüşleri ile sınırlandırılmıştır.

2. Araştırmanın örneklemi, Antalya ilindeki sosyal bilgiler ve özel eğitim öğretmenleri ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Sosyal bilgiler: Sosyal bilgiler, vatandaşlık yeterliliklerinin kazandırılması amacıyla edebiyat, sanat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşım ile birleştirilmesi sonucunda oluşan bir çalışma alanıdır (Safran, 2008).

Özel gereksinimli öğrenci: Bedensel özellikleri ve/veya öğrenme yetenekleri normalden çeşitli oranlarda farklılaşan bireylerdir (İlgar, 2017).

Özel eğitim: Ortalama öğrenci özelliklerinden büyük ölçüde farklılık gösteren öğrencileri temel alan, bireysel olarak planlanmış ve bireyin bağımsız yaşama becerilerini en üst düzeye çıkarmayı amaçlayan eğitim hizmetlerinin bütünüdür (Eripek, 1998).

BÖLÜM II

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRENİMİNİN ÖNEMİ

2.1.Sosyal Bilgiler

Toplum, geleneksel anlamda aynı sınırlar içinde yaşayan ve ortak bir kültürü paylaşan vatandaşlar tarafından oluşturulur. Bununla birlikte küreselleşme ile toplum farklı dilleri, dinleri ve etnik kökenleri olan vatandaşları içeren bir yapı olarak tanımlanabilir. Toplum, yetenekli vatandaşlar yetiştirmeyi ve farklı özelliklere sahip vatandaşların uyum içinde yaşamasını amaçlamaktadır. Bu anlamda yetenekli vatandaşlar, yetenekli bir toplumun oluşumuna katkıda bulunacaktır. Nitelikli vatandaşların sosyal sorunlara duyarlı, sürekli kendilerini geliştiren, üst düzey düşünme becerilerine sahip, ulusal ve evrensel değerleri benimseyen, bilgi ve iletişim çağına uyum sağlayabildiği söylenebilir (Özsoy, Özyürek ve Eripek, 1997).

Bilginin eğitimsel ve kültürel yönleriyle ilgili bir yansıma, sorumlu ve eleştirel vatandaşlardan oluşan daha kaliteli bir toplumun oluşmasına katkı sağlar (Hesse ve Muller Rup, 2008). Bir toplumdaki bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan eğitim kurumları ülkenin iyi eğitilmiş, nitelikli insan gücünün artmasında bir araçtır. Ek olarak, bir eğitim kurumunun hem bireylerin hem de toplumun refahını ve mutluluğunu sağlamada önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Son yıllarda, ülkelerin gelişmişlik düzeylerini ifade ederken, odak noktası, ülkelerin insan gücünün yanı sıra kişi başına gelirin oranı olmuştur (Hoşgörür ve Gezgin, 2005). Çocukları sorumlu, bilinçli ve yetenekli vatandaşlar olarak yetiştirmek, toplumların bugünü ve geleceği için önemlidir (Aral ve Gürsoy, 2001).

Çocukların eğitim yoluyla birçok yönden gelişmesi, yetenekli vatandaşlarla sosyal, kültürel, ekonomik ve politik olarak gelişmiş toplumlar yaratmanın temelidir (Cilga, 1999). Başka bir deyişle yetenekli vatandaşlara sahip toplumlar için çocuklar erken yaşlardan itibaren nitelikli bir eğitime tabi tutulmalıdır. Okullarda verilen eğitim, tüm vatandaşların bu kurumlara katıldığı gerçeği göz önüne alındığında büyük önem taşımaktadır.

Belirli bir gelişim düzeyine ulaşmak için toplumlar, vatandaşların işbirlikçi olma, iletişimde etkili olma, problem çözme, eleştirel düşünme, teknolojiyi etkin kullanma, çatışma çözme, empatik olma, iddialı ve üretken olma gibi becerilere sahip olmasını bekler. Ayrıca artan bilgi ile vatandaşlardan bilgiyi etkin kullanma becerisine sahip olmaları istenmektedir. Bu anlamda (Erdem ve Akkoyunlu, 2002), okuma, yazma, konuşma, dinleme, karar verme,

akıl yürütme ve sorumluluk alma konularında bilgi kullanabilen vatandaşların özelliklerini listelemiştir. İlköğretimde tüm dersler beceri öğrenimine katkıda bulunur. Sosyal bilgiler dersi ise ilköğretimde bu becerileri öğretmeyi amaçlayan önemli bir derstir. Ayrıca sosyal bilgiler dersi, vatandaşların toplumda yer almasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Sosyal bilgiler, çocukların bilgili bireyler olarak toplumun bir parçası olmalarına yardımcı olan ve iyi sosyal ilişkilerin geliştirilmesine önem veren bir derstir. Bu ders bireylerin yaşamlarının çevreden nasıl etkilendiği, çevreyi nasıl etkiledikleri, geçmişte kurumların nasıl oluştuğu, bireylerin geçmişte yaşanan zorluklarla nasıl başa çıktıkları ve bugün ne yaptıkları üzerinde yoğunlaşmaktadır (Shamsi, 2004). Sosyal bilgiler dersi sosyal bilimlerden gelen bilgi ve yöntemi, değişen şartlarda karar verebilecek ve problem çözebilecek etkili vatandaşlar yetiştirmek için kullanan bir ders olarak tanımlanmaktadır (Öztürk, 2009). En kapsamlı tanımlardan birini sağlayan NCSS (1993), sosyal araştırmaları antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, anayasa, siyaset bilimi, psikoloji, din ve sosyolojinin yanı sıra beşeri bilimler, matematik ve doğa bilimleri, felsefe tarafından beslenen bir ders olarak tanımlamıştır.

Sosyal bilgiler dersinin ne zaman ve nerede başladığı tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte insanların varlığıyla sosyal bilimlerin de varlığı başlamıştır. İnsan doğar, büyür, gelişir, yaşlanır ve sosyal bir ortamda ölür. Bu süreçte en azından yiyecek bulmak, yemek, içmek, giyinmek, korunmak, savunmak vb. olaylar hakkında bilgi, beceri ve duygular edinir. Eğer bu bilgi ve beceriler kazanılamazsa bireyin hayatta kalması düşünülemez. Tüm bu faaliyetler doğa ve toplumda gerçekleşir.

Bilinen ilk ve en eski yerleşik toplum Sümerler'dir. Sümerler'de okullar olduğu bilinmektedir. Ancak okulda okuma yazma, matematik, geometri ve astronomi dersleri verilirdi. Sosyal bilgiler dersine yönelik herhangi bir bulguya rastlanmamıştır (Kramer, 1995; Sönmez, 1999). Tarihte ilk kez İsrail Devleti çocukları ulusal tarih ve vatandaşlık dersleri okumuş olup Antik Roma'da Trivial okullarda okuryazarlık, hesap, hukuk, dilbilgisi, mitoloji, tarih, coğrafya, hukuk, aritmetik, geometri ve felsefe dersleri verilmiştir. Rönesansta tarih, coğrafya, antik çağda; eğitim sisteminde öğretilen vatandaşlık ve hukuk derslerinin sosyal bilimlerle doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir (Sönmez, 1999).

Sosyal bilgiler programı, Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra tüm ilköğretim okullarında uygulanmaya başlanmıştır. Mustafa Kemal 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla ulusal kimlikli bireyler yetiştirmeye önem vermiş ve İlk Okullar

Eğitim Programı, Mekatib-i İlköğretim programında yer alan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ilkeleri ile uyumsuz dersler kaldırılmış ve 5 yıllık sürekli eğitim sürecine göre yeni dersler ve konular eklenerek hazırlanmıştır (Koyuncu, 2015). İlk müfredat programında yer alan sosyal bilgiler dersi kapsamında Tarih, Coğrafya, Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumatı Vataniye dersleri yer almaktaydı (Keskin ve Keskin, 2013). Bu programın temel amacı ise cumhuriyet ideolojisi yönünde bir insan yetiştirmektir (Gökdemir, 2017). 1926 yılı ilk mektep müfredat programının temel amacı ise “Genç kuşağın çevresine etkin bir şekilde uyumunu sağlamak üzere iyi vatandaşlar yetiştirmek” tir (Sönmez, 1996, s. 29). Bu programa göre öğrenciler tarih dersi için 2, coğrafya ve yurt bilgisi dersleri için 2’şer saat olmak üzere toplam 6 saat sosyal bilgiler dersi görecektir (Gelişli, 2005 akt. Çiçekliyurt, 2014). 1926 yılı programının yetersiz görülmesi sebebiyle 1936 yılında yeniden ele alınmış ve programda ezberden çok gözleme önem verilmiştir. "1936 programı yeni nesillere Cumhuriyet rejiminin gerekliliklerini benimsetmesi amacıyla milli bir nitelik taşıyan ve aynı zamanda yeni rejimin görüşlerini tam olarak yansıtmaya ayrı bir öneme sahip olmuştur" (Baysal, 2006).

1968 yılı MEB müfredat programı "toplumsal, kişisel, insanlık ilişkileri ve ekonomik hayat" olmak üzere dört başlık altında toplanmıştır. Bu programda 4. ve 5. Sınıflarda yer alan “Tarih”, “Coğrafya” ve “Yurt Bilgisi” müfredatlarının amaçlarında düzenleme yapılarak, “1. kademe, ulusal maddi ve manevi değerleri vermek mecburiyetindedir, yetişen tüm yurttaşlara aynı ulusal maddi ve manevi ilkeleri, aynı hedefleri aşmak için gereken tüm bilgileri, alışkanlıklarına göre arzusunu verimli bir biçimde kazandırmak” maddesi eklenmiş; bu derslerin isim ve süreleri ise değişikliğe uğramamıştır (Yılmaz, 2011, akt. Taş, 2015).

ABD’de başlatılan sosyal bilgiler alanındaki gelişmeler başka ülkeleri etkisi altına aldığı gibi Türkiye’yi de etkisi altına almıştır. Ülkemizde ilköğretim programında bulunan Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri 1962 İlkokul programı taslağında “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adıyla birleştirilmiş, 1968 programında ise bu ders sosyal bilgiler adıyla varlığını sürdürmüştür (Kuruoğlu, 2006). 1998 programındaki sosyal bilgiler dersinin amaçları, vatandaşlık görevleri ve sorumlulukları açısından toplumdaki bireylerin ilişkileri açısından; çevre, ülkeyi ve dünyayı tanıma becerilerini geliştirme açısından ekonomik olarak yaşama fikri ve yeteneklerini geliştirme açısından dört bölümde tartışılmıştır (MEB, 1998). 2005 programında sosyal bilgiler öğretim programının vizyonu, "21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilke ve inkılaplarını benimsemiş, Türk Tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış, insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan, düzenleyen, sosyal

katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, hak ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları yetiştirmektedir" olarak açıklanmıştır (MEB, 2005).

Türkiye'de, Milli Eğitim Bakanlığı (2004) sosyal bilgiler dersine, “bireylerin sosyal varlıklarını gerçekleştirmelerine yardımcı olmayı amaçlayan bir ilköğretim dersi” olarak yaklaşmıştır. MEB’e göre (2014) “Sosyal bilgiler dersi; tarih, coğrafya, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve adalet gibi vatandaşlık konularını yansıtan öğrenme alanlarını bir birimde veya temada birleştirmek, insanların sosyal ve fiziksel çevreleriyle etkileşimlerinin bugün ve gelecek bağlamında incelendiği ve öğretime bütüncül bir yaklaşımla oluşturulduğu bir derstir.” Sosyal bilimleri vurgulayan sosyal bilgiler dersi, yetenekli vatandaşların ilgili içerikle eğitilmesini sağlar. Sosyal bilgiler dersinin temel amacı, öğrencilerin sosyal bir kişilik geliştirmelerine yardımcı olmaktır. Sosyal kişiliğin en önemli özelliklerinden biri iyi bir vatandaş olmaktır. İyi bir vatandaş sorumluluklarını bilen ve çevresindeki olayların farkında olan kişidir (Sözer, 2008). Ayrıca iyi bir vatandaş, toplumun kültürünü benimsemiş ve bu kültürü geliştirme anlayışı olan bir bireydir. Aslında ulusların sürdürülebilirliğini sağlamak ancak vatandaşları iyi eğitmekle mümkündür (Safran, 2008). Bu bağlamda iyi vatandaşları etkin bir şekilde eğitmeyi amaçlayan sosyal bilgiler dersinin uygulanmasının, yetenekli vatandaşlarla topluluklar yaratılmasında kilit bir rol oynadığı söylenebilir. İyi bir vatandaş, toplumun kültürünü benimsemiş ve içselleştiren ve bu kültürü geliştirme anlayışı olan bir bireydir.

Sosyal bilgiler dersi ile ilgili literatür incelendiğinde, sosyal bilgiler uygulamalarına odaklanan derslerin çeşitli yönlerden araştırıldığı görülmektedir (Ersoy, 2007; Hoge, 2002; Karaduman ve Öztürk, 2014; Göz, 2010). Sosyal bilgiler dersini, farklı beceriler geliştirmeyi amaçlayan (Gürdoğan ve Bayır, 2010; Çelikkaya, 2011; Yazıcı, 2006; Whitworth ve Berson, 2002), etkinlik farklılığının akademik başarıya etkisini araştıran (Çengelci, 2005; Karakuş, 2006; Box ve Little, 2003) ve eğitim değerlerine ilişkin uygulamaları inceleyen (Çengelci, 2010; Baydar, 2009; Rainey, 1999; Demirkaya ve Çal, 2018; Çal ve Demirkaya, 2018; Köç ve Duygu, 2018) bir bilim olarak tanımlanmaktadır.

2.2 Sosyal Bilgiler Öğretimi

İlköğretim hayatının ilk yıllarında sosyal bilgiler dersine hazırlık olarak hayat bilgisi dersi verilmektedir. Bu ders temelde sosyal bilgiler dersinin temel hazırlık aşamasını oluşturur. Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersi, temel olarak ilköğretim çağındaki öğrencilere

ifade ve beceriye dayalı yöntemlerle verilmektedir (Nas, 2000). Bunun nedeni, ilköğretim okulu öğrencilerinin seviyelerinin henüz daha üst bir seviyeye tam olarak hazır bulunmamasıdır.

Pek çok farklı yönü ve çoklu disiplini içeren sosyal bilgiler dersi, bazen diğer disiplinlerle, fazlasıyla etkileşime girer (MEB, 2005). İlköğretim seviyesindeki çocuklar için yaşamı tanımak, toplumla iç içe olmak ve toplumun değer yargılarını öğrenmek sosyal bilgiler dersinin ana eksen konuları arasındadır (Baysal, 2005). Hayat bilgisi dersi ve temel bilgilerden başlayarak sosyal bilgiler dersi yakın mesafeden etkileşim alanlarını kavramaya, somuttan soyuta geçmeye ve konular arasında mantıksal bağlantılar kurmaya odaklanarak yavaş yavaş ilerler (Öner ve Kamçı, 2013). Çağımızda değişimin bilim yönü olarak adlandırılan sosyal bilgiler eğitimi, birçok disipline sahip bireylerin gelişiminde ilerleme kaydetmeyi amaçlayan bir çalışma alanı olarak görevini sürdürmektedir (Oruç ve Ulusoy, 2008). Sosyal bilgiler dersi öğretiminde, pek çok yaklaşım ve öğretim yöntemi kullanılmaktadır (Topçu, 2013). Öyle ki bilgi, beceri, değerler, kavramlar, sosyal topluluğun beklentileri, etkili öğrenme vb. davranışlar sadece çok yönlü bir eğitim ile mümkün olacaktır (Aladağ, 2009).

Bireylerde geliştirilmesi amaçlanan davranışlar “İnsan hakları, verimlilik, hoşgörü, vatandaşlık, uluslararası anlayış, değişime uyum, öz ve kişilik gelişimi, kültürel değerler, ulusal değerler” olarak sınıflandırılabilir (MEB, 2005) Bu amaçla sosyal Milli Eğitim Bakanlığı'na göre (2005) “Değişime ayak uydurma, süreklilik, harita okuma, atlas kullanabilme, çıkarım yapabilme, sosyal uyum ve katılım, iletişim kurabilme, tarihsel anlayış, empati kurma, zamanı kavrama ve kronolojiyi algılama, bilimsel genellemelere ulaşma, araştırma yapabilme, kalıplaşmış düşünceleri fark etme, bilişim teknolojilerini kullanma” şeklinde bu sınıflandırma belirtilmiştir.

2.3. Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları

Genel olarak ilköğretim okullarının amacı, tüm öğrencileri ulusal bilince ulaştırmak ve onları iyi birer birey olarak yetiştirmektir. Sosyal bilgiler dersinin amacı, öğrencilerin topluma uyum sağlamalarını ve çağın gerekliliklerine ayak uydurmalarını sağlamaktır. Türkiye'de sosyal bilgiler dersi öğrencilerini, etkili düşünen, sorgulayan bireyler olarak eğitmeyi amaçlar. Hayat bilgisi dersi 1, 2, ve 3. sınıflarda sosyal bilgiler dersi, 4, 5, 6 ve 7. sınıflarda ve 8. sınıfta İnkılâp Tarihi isimleri ile işlenmektedir.

Eğitim programlarının yapısı bir bütün olarak değerlendirilir ve bu bütün içinde bazı unsurlar vardır (Çalışkan, 2005). Bu unsurlar “amaç, içerik, öğrenme öğretme süreci ve değerlendirme boyutları” dır. Eğitim programlarında en temel unsur genellikle nesnel boyut içinde gizlenir ve neden olduğu sorusunun cevabını oluşturur (Polya, 1997; Tokcan, 2007). Bu soruyu sosyal bilgiler alanında sorarsak “Bu dersi neden öğretiyoruz?”, “Sosyal bilgiler dersini öğrencilere vermenin amacı nedir? "olmalıdır.

Bu sorulara Milli Eğitim 1739 sayılı temel kanunda şöyle yanıt vermektedir:

“1-Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, milli bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri,

2-Atatürk ilke ve inkılâplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, milli ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları, 3-Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri,

4-Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,

5-Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ve çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekanı algılama becerilerinin geliştirilmeleri,

6-Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,

7-Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları,

8-Ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde milli ekonominin yerini kavramaları,

9-Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları, 10-Farklı dönem ve mekanlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeler, değişim ve sürekliliği algılamaları,

11- Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları,

12- Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlaki gözetmeleri,

13- Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri,

14- Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri, 15-İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri,

16-Milli, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,

17-Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri,

18-Özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varması amaçlanmaktadır” (MEB, 2018).

Sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin sosyal güçlerini ortaya koymaları ve bu gücü topluma ayak uydurmak için kullanmaları için ideal bir yaşam ortamı yaratma dersidir. Ayrıca “tutumlar, inançlar, değer yargıları, işbirliği, bağımsızlık, kültürel gelişim” dersin hedefleri arasındadır (Sönmez, 1999; MEB, 2005). Bu hedefler çerçevesinde sosyal bilgiler dersinin en genel amacı, kültür arasındaki bağı güçlendirmek ve öğrencilerini topluma yararlı bireyler olarak yetiştirmektir (Gömleksiz ve Curo, 2011).

2.4. Sosyal Bilgiler Öğrenme Alanları

Sosyal bilgiler ders programında yedi öğrenme alanı belirlenmiştir. Öğrenme çıktılarının her birindeki öğrencilerden bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanlarından öğrenme çıktıları beklendiği için, bu alanların kapsanması için öğrenme alanlarının kazanımları oluşturulmuştur. Bu nedenle, bazıları bilgide , bazıları becerilerde, bazılarında da öğrenmeye değer verilir.

2.4.1.Birey ve Toplum

Sosyal bir varlık olarak bireylerin çevrelerinden etkilenmesi çıkarımıyla yetenek, ilgi ve istek, problem çözme gibi kazanımları da elde etmesi önemlidir. Esas olarak “ben” ve “biz” olma süreçlerini içeren bu öğrenme alanı sosyal bilimlerden sosyoloji ve psikolojiye odaklanırken disiplinlerarası bir yaklaşım modeli kullanmıştır. Buna göre, öğrenciler “ben” ve “biz” olma sürecini etkileyen mekansal, tarihi ve kültürel faktörleri değerlendirme fırsatına sahip olacak ve ulusal, manevi ve evrensel değerleri kavrayabileceklerdir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Bu öğrenme alanı ile çocukların şu soruları cevaplaması beklenir (Özsoy ve diğ, 1997):

1. İnsan nasıl öğrenir?
2. İnsanların davranışlarının kaynağı nelerdir?
3. Öğrenmeyi, büyümeyi ve algıyı etkileyen faktörler nelerdir?
4. İnsan Gelişimi nasıldır?

Öğrencilerin bu öğrenme alanı dahilinde belirtilen soruları yanıtlayabilmesi, eğitim seviyesine uygun eğitimi sağlama ve organize etme yetkinliğine sahip sosyal bilgiler öğretmenleriyle mümkündür. Diğer yandan bu öğrenme alanı temel olarak çeşitli disiplinlerle, özellikle de psikoloji ve antropolojiyle bağlantılıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

2.4.2.Etkin Vatandaşlık

Haklarını bilen aktif bir birey olarak hak arama yollarını bilmek ve sorumluluklarını yerine getirmek için bu hakları erken öğrenmek büyük öneme sahiptir. Bu kapsamda hak ve sorumluluklarının bilincinde, karşılaşılan sorunlara barışçıl çözümler sunan, demokratik ve katılımcı bir yaklaşım sağlayan vatandaşlar yetiştirmek sosyal bilgiler dersinin önemli kazanımlarıdır. Bu öğrenme alanının temeli hukuk ve siyaset bilimi olmasına rağmen sosyoloji ve tarih yatay olarak faydalanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

4. ve 5. sınıflarda “Gruplar Kurumlar ve sosyal örgütler ile Güç, Yönetim ve, Toplum” öğrenme alanı birleştirilerek “Etkin Vatandaşlık” adı altında birleştirilmiştir. Sosyal bilgiler dersi birey, grup ve kurum etkileşimi arasındadır. Sosyal yaşamdaki gruplar, kurumlar ve sosyal organizasyonlar yaşamımızdan ayrılmaz bir rol oynamaktadır. Örneğin okullar, aileler, dini kurumlar, devlet kurumları ve mahkemeler bireylerin yaşamında önemli bir yere

sahiptir. Öğrenciler gruplar, kurumlar ve sosyal organizasyonların nasıl oluşturulacağını öğrenecekler, onları etkileyen ve kontrol eden mekanizmaların farkına varacaklar, bireyleri kültürü nasıl etkileyip kontrol ettiği ve varlıklarını nasıl koruduklarını ve değiştirdiklerini bileceklerdir. Bu öğrenme alanıyla öğrenciler, çevrelerinin veya gruplarının, kurumlarının ve sosyal organizasyonlarının yaşamlarını nasıl etkilediğini inceleme fırsatı bulacaklardır. Sonuç olarak toplumdaki bireyler, gruplar ve kurumlar arasındaki etkileşimi tanıyacaklardır. Öğrenciler gruplar, kurumlar ve sosyal organizasyonlardaki sosyal sorunları, olayları ve ihtiyaçları analiz edebilecektir. Sorumlu bir birey olmanın, örgütlenmenin ve sosyal katılımın önemini kavrayacaklardır (Baysal, 2005).

“Öğrenme alanı kapsamında, öğrencilerin aşağıdaki soruları cevaplamaları beklenir:

- Toplumlarımızda, toplumlarda ve diğer toplumlarda grupların, kurumların ve sosyal organizasyonların rolü nedir?
- Grup, kurumsal ve sosyal Organizasyonlardan nasıl etkilenirim?
- Gruplar, kurumlar ve sosyal organizasyonlar nasıl değişiyor?
- Bu değişikliklerde benim rolüm nedir?”.

Etkili bir Sosyal Bilgiler öğretmeni öğrencilerin, aşına olmaları gereken sosyal organizasyonları, grupları ve kurumları öğretebilecek ve bunları öğrenci seviyesine göre düzenleme yetkinliğine sahip olacaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

2.4.3. İnsan ve Mekan

İnsanların, yerlerin, ortamların ve deneyimlerin çalışılabileceği sosyal bilgiler ders içeriği, bu anlayışa dayanarak, insan, yer, çevre etkileşimini inceleyerek, öğrencilerin dünyadaki yerlerinin ötesinde mekansal ve coğrafi bir bakış açısı kazanmalarını sağlamayı amaçlar. Bu öğrenme alanı, çevre ile insan etkileşiminin nedenleri ve sonuçları üzerinde durularak bu etkileşimin nasıl gerçekleştiğini farklı boyutlarını ortaya koyan ve gelecek için bireysel ve sosyal bir bakış açısı kazandıran farklar ortaya koyar. Günümüzün teknolojik gelişmeleri sayesinde insanlar şimdi sadece yaşadıkları yerle değil, tüm dünya ile etkileşime girmiş durumdadır. Bu etkileşimin unsurları, doğa ve doğada insan faaliyetleridir. Bu etkileşimin unsurları olan doğa ve insan ilişkisinin nedenlerini ve sonuçlarını kavramak öğrencini etrafını ve doğayı daha iyi kavramasını sağlayacaktır. Bu sayede öğrenciler, bildikleri coğrafi kavramları kullanarak kendi yerlerinde veya dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen olayları analiz edebilirler (MEB, 2006).

İçerik olarak, bu öğrenme alanı “Kültür ve Miras”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ve “Küresel Bağlantılar” ile ilgilidir (MEB, 2006). Bu öğrenme alanı içinde öğrencilerin aşağıdaki şu soruları cevaplamaları gerekir:

- Coğrafi konumlar nerede?
- Yer şekilleri nasıl değişiyor?
- Bu değişikliklerin insanlar için önemi nedir?”

Öğrencilerden beklenen cevapların sağlanmasında en önemli rol öğretmene aittir. Bir Sosyal Bilgiler öğretmeninin, öğrenci seviyesine göre öğretimi “İnsanlar, Mekanlar ve Çevre” ile ilgili araştırmalar konusunda yeterli bilgiye sahip bir öğretmen olarak düzenleme yetkinliğine sahip olması gerekir. Aynı zamanda bu öğrenme alanı okullarda coğrafya ile çeşitli yönlerden bağlanabilecek konulardan oluşturulmuş biçimde öğretilmektedir.

2.4.4.Ekonomi ve Sürdürülebilirlik

Sosyal bilgiler programı içerisinde bu öğrenme alanı; insanların mal ve hizmetlerin üretim, dağıtım, tüketim ilişkisi içerisinde nasıl yaptıkları ile ilgili bilgileri içermektedir. Öğrenci kaynakları düzgün bir şekilde dağıtmayı, ekonomiyi iyileştirmek ve ekonomiyi iyileştirmek için mevcut sistemde nelerin revize edilmesi gerektiğini öğrenir. Öğrenciler bu öğrenme alanıyla ihtiyaç ve ihtiyaç olmayan arasında ayırım yapmayı da öğrenebileceklerdir. Bu öğrenme alanında ilköğretim öğrencileri iktisat kavramları ile birlikte Türkiye ekonomisinin bugünkü ve tarihsel yapısını öğrenerek bu yapıyı değiştiren faktörlerle birlikte bir fikir oluşturması beklenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Öğrenme alanı kapsamında, öğrencilerin aşağıdaki şu soruları cevaplamaları beklenir:

- Üretim nasıl düzenlenir?
- Mallar ve hizmetler nasıl dağıtılır?
- Üretimi etkileyen faktörler (arazi, işletme, sermaye, yönetim) nelerdir?

Öğrenciler bu sorulara cevap verdiklerinde öncelikle içerik bilgisi, üretim, dağıtım, mal ve hizmetlerin tüketiminde yeterli düzeyde ürün organize etme, piyasa farkındalığı kazanacaktır.

2.4.5.Kültürel Miras

Sosyal bilgiler dersi öğretim programı kültür ve kültürel çeşitliliği incelemek için deneyimler içermektedir. İnsanlar kültürü oluşturur, öğrenir ve ona adapte olurlar. Benzerlikleri ve farklılıkları içeren kültür, içinde yaşadığımız toplumu hem birey hem de üye olarak anlamamıza yardımcı olur. Her kültürel sistem benzersizdir ve kendine has özellikleri vardır. Demokratik ve çok kültürlü bir toplumda, öğrenciler kültüre birçok açıdan bakmayı öğrenirler. Bu anlayış öğrencilerin millet ve dünya arasındaki bağlantıyı kurmasına yardımcı olur (Baysal, 2005).

Bu öğrenme çerçevesinde ilköğretim okulu öğrencileri, kültürel ve estetik değerleri, geçmişle bugünü karşılaştırır. Kültürün zamana ve mekâna göre değiştiğini anlar. Türk kültürünün temel unsurlarını ve tarihsel kökenlerini öğrenerek ulusal farkındalık oluşturur. Ayrıca günümüz geleneklerinin tarihsel kökenlerini ve kurucu unsurlarını da öğrenerek değişim ve süreklilik açısından öğeleri inceleyecektir. Bununla birlikte kültürel faktörlerin politik yapının sürekliliğindeki önemini de kavrar (MEB, 2006). Kültür ve Miras öğrenme alanı içerik açısından; “İnsan Mekanları ve Çevreleri”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Birey ve Toplum” öğrenme alanları ile işbirliği yapar. Kültür ve Miras, öğrencileri aşağıdaki soruları cevaplayabilmeleri için hazırlar:

- Farklı kültürlerin ortak özellikleri nelerdir?
- Din ve siyaset gibi inanç sistemleri kültür üzerindeki etkileri nelerdir?
- Kültür farklı fikir ve inançları nasıl değiştirir?
- Dil bize kültür hakkında ne söylüyor?

Bu sorularla coğrafya, tarih, bilim alanları sosyoloji ve antropoloji gibi kültürlerarası konular müfredata dahil edilir (NCSS, 2004).

2.4.6.Küresel Bağlantılar

Öğrenciler olaylardan haberdar olmak için çeşitli medya kaynaklarıyla karşılaşır. İlköğretimin ilk yıllarından başlamak üzere bu öğrenme alanını inceleyerek kilit konular, endişeler ve inisiyatif planlarından haberdar olmak önemlidir. Bu öğrenme alanı ile öğrenciler küresel ve ulusal bağlantıları, etkileşimlerini ve sonuçlarını analiz edebileceklerdir. Sistematik düşünce sistemini öğrenerek, barış, insan hakları, ticaret, sağlık, çevre, rekabet, karşılıklı bağlılık, uluslararası kuruluşlar ve küresel ekolojiyi değerlendirebileceklerdir (NCSS, 2004).

2.4.7.Bilim, Teknoloji ve Toplum

Sosyal bilgiler dersi öğretim programı bilim, teknoloji ve toplum arasındaki ilişkileri incelemek için deneyimler içermelidir. Teknoloji, tarih öncesinde insanların bazı araçları kullanmaya başlamasıyla başlayan bir süreçtir. Ancak günümüz teknolojisi, sosyal seçimlerimizin temelini oluşturmaktadır. Teknoloji olmadan modern hayatı ve onu destekleyen bilimleri düşünmek de imkansızdır. Öğrenciler, yeni teknolojilerin sistemleri nasıl şekillendirdiğini ve günlük yaşamlarının teknolojiyle nasıl iç içe olduğunu öğrenebilirler. Zaman içindeki basit teknolojiler, etraflarındaki birçok örneğe bakarak nasıl geliştiğini görebilirler. Tekerleğin keşfi, radyonun icadı, atomun parçalanması gibi bazı teknolojiler tüm insanlığı etkilemiştir. Öğrencilerin bu etkileri görmesi ve öğrenmesi beklenir. Öğrencilerin teknoloji ile insani değerler ve davranış arasındaki bağı keşfetmeleri gerekmektedir. Bu öğrenme alanında öğrenciler teknolojik değişimin bu hızını da öğrenirler ve gelecekteki hangi değişikliklerin ortaya çıkabileceği tahmin edebilirler (NCSS, 2004).

Bu öğrenme alanı, öğrencilerin aşağıdaki sorulara odaklanmalarını sağlar:

- Yeni teknoloji her zaman öncekinden daha iyidir?
- Yeni teknolojiler geçmişten toplumsal değişimi nasıl gerçekleştirdikleri hakkında neler öğrenebiliriz?
- Bu artan değişimin hızına nasıl ayak uydurabiliriz?
- Bu teknolojik değişim temel inanç ve değerlerimizi nasıl koruyabiliriz?

Bu öğrenme alanıyla ilgili Sosyal Bilgiler öğretmeni, Bilim ve teknoloji tarihi hakkında yeterli bilgiye sahip olup, öğrenci düzeyinde öğretme sağlama ve organize etme yetkinliğine sahiptir (NCSS, 2004).

2.5. Sosyal Bilgiler Öğrenim Alanlarının Karşılaştırılması

1926, 1946 ve 1948 ilköğretim programlarında sosyal bilgiler dersinin içeriğini oluşturan tarih, coğrafya ve vatandaşlık dersleri; 1962 ilkokul programında “Toplum ve ülke incelemeleri” isimli bir dersle birleştirilmiştir. 1968 yılında ilkokul programında bu dersler sosyal bilgiler dersi adı altında 1980'lere kadar devam etmiştir. Dönemin siyasi akımına uygun olarak “Milli Tarih”ve“MilliCoğrafya” ismi ile anılan ders 1998 programında tekrar sosyal bilgiler çalışmalarına geri dönmüştür (Öztürk, 2007).

2005 ve 2017 yıllarında iki sosyal bilgiler programı hazırlanmıştır. Çoğunlukla müfredat değişirken yeni müfredatın neden gerekli olduğunu açıklanır. Bireysel, sosyal,

ekonomik değişimler ve gelişmelerin yanı sıra demografik yapı, aile ve yaşam tarzı ile üretim-tüketim modellerindeki değişimler 2005 yılında hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programının değiştirilmesinin nedeni olarak belirtilmiştir. Ayrıca güncel gelişmeler, güncel öğretim programları ve Avrupa Birliği normları ve eğitim anlayışı bu değişim nedenine dahil edilmiştir (MEB, 2006). 2017 programındaki sosyal bilgiler öğretim programının hazırlanması önceki programdaki gibi sosyal, ekonomik, bilimsel ve teknolojik gelişmelerden çok dersin bireysel ihtiyaçlara hitap etmesi gerekliliğine dayanmıştır. Ayrıca uluslararası olayların sonuçları, kalkınma planları, farklı ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar ile 64. ve 65. hükümetlerin eylem planları ve bilimsel araştırmalardan elde edilen veriler de ders kapsamına alınmıştır (MEB, 2017).

2005 sosyal bilgiler çalışmaları müfredatta öğrenme öğretme alanı terimi öğrenmeyi düzenleyen, ilgili becerilerin, temaların, kavramların ve değerlerin bir bütün olarak görülebileceği yapı olarak tanımlanmaktadır 2005 programında 4. sınıf seviyesinde dokuz, 6-7. ve sınıf düzeyinde sekiz öğrenme alanına yer vermiştir. Bu öğrenme alanları *birey ve toplum, kültür ve miras, insanların yerleri ve ortamları, üretim dağılımı ve tüketimi, zaman sürekliliği ve değişimi, bilim, teknoloji ve toplum, grup kurumları ve sosyal organizasyonlar, güç yönetimi ve küresel bağlantıları olan toplumdur*. 2017 yılında hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programında, önceki eğitim programında 4-7. Sınıf seviyelerinde ifade edilen öğrenme alanlarına eklenen ve çıkarılan öğrenme alanları hariç, aynıdır (Kaplan, 2017).

Kavramları öğrenmek bizi ezberlemekten, doğru genellemeden ve çıkarsamadan kurtarır. Bu programa göre 4-5. sınıf seviyelerinde 121; 6-7. sınıf düzeyinde 131 temel kavram belirlenmiştir. 2017 yılında hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programında kazanılacak temel kavramlar yer almamaktadır (Tay, 2017).

Çoban ve Akşit (2018) yaptığı çalışmasında iki program arasında vurgulanan en belirgin değişimin 2017 programında insan gücü (bireysel) unsurunun bir önceki programından daha fazla üzerinde durulduğudur. Ayrıca 2005 programında, programda farklı kurum ve kuruluşlar tarafından hazırlanan 2017 raporlarının, kalkınma planlarının, 64 ve 65. AB normları, program ve ihtiyaç analizi değerlendirmeleri de dikkate alınmaktadır. Hükümetlerin eylem planları, uluslararası sınavların sonuçları ve bilimsel araştırmalar belirtilmiştir (Kaplan, 2017).

Tablo 1: Öğrenme Alanları

2005 Programı	2015 Programı	2017 ve 2018 Programı
—Birey ve Toplum —Kültür ve Miras —İnsanlar, Yerler ve Çevreler —Üretim, Dağıtım ve Tüketim —Bilim, Teknoloji ve Toplum —Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler —Güç, Yönetim ve Toplum —Küresel Bağlantılar —Zaman, Süreklilik ve Değişim	—Birey ve Toplum —Etkin Vatandaşlık —İnsan ve Mekân —Ekonomi ve Sürdürülebilirlik —Kültürel Miras —Küresel Bağlantılar —Bilim, Teknoloji ve Toplum	—Birey ve Toplum —Kültürel Miras —İnsanlar, Yerler ve Çevreler —Bilim, Teknoloji ve Toplum —Üretim, Dağıtım ve Tüketim —Etkin Vatandaşlık —Küresel Bağlantılar

Kaynak: MEB 2005, 2015, 2017

2015 ve 2018 yıllarındaki programların yaklaşım olarak değişmediğini belirtmiştik. 2005'ten beri sosyal bilgiler öğrenme alanları “*öğrenci merkezli (etkinlik merkezli), toplu öğretim yaklaşımı, tematik yaklaşım*” biçiminde kalmıştır. 2005'ten bugüne sosyal bilgiler öğrenim alanlarında da “*öğrenci merkezli, toplu öğretim ve tematik yaklaşımın*” değiştirilmediği görülmüştür (Tay, 2017).

BÖLÜM III

ÖZEL EĞİTİM KAPSAMINDA ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERİN SINIFLANDIRILMASI

3.1. Özel Eğitim

Özel eğitim, engelli bireyler veya öğrenme güçlüğü olan çocuklar için öğretme ve öğrenme stratejilerinin tasarımı ve sunulmasıdır. Özel eğitime ihtiyacı olan öğrenciler işitme engelli, görme engelli, fiziksel engelli, zihinsel engelli, öğrenme güçlüğü çeken davranış bozukluğu olan veya duygusal rahatsızlığı olan öğrencileri içermektedir (Bhatnagar ve diğ., 2013).

Bazı öğrencilerin bir takım engelleri ve öğrenme güçlüğü vardır. Her eğitim kademesinde bir tür özel eğitime ihtiyaç duyan ve topluma adapte olmakta zorluk çeken toleranslı öğrenciler vardır. Özel eğitim bu öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamak için tasarlanmış eğitim müdahalesi ve desteği olarak tanımlanır. Bazı tanımlar derslerinde diğer arkadaşlarından daha başarısız olan öğrencileri dahi özel eğitim öğrencisi kapsamına almaktadır. Bu daha geniş tanımlanmış çocuk grubunun ek desteğe ihtiyaç duyup duymadığı, okulların müfredatlarını öğretim ve organizasyonlarını ne ölçüde adapte edebildiklerine ne kadar materyal kaynakları sağlayabildiğine bağlıdır (UNESCO, 1997).

Özel eğitim, istisnai çocukların ihtiyaçlarını karşılamak için öğretim düzenlemelerini iyileştirmek için bazı benzersiz araçlar, teknikler ve araştırma çabalarını içeren değiştirilmiş bir programdır. Üstün yetenekli çocuklara, fiziksel ve zihinsel engelli olan çocuklara yardımcı olmak için önerilen bir tür tasarım tanımıdır. Planlı ve sistematik olarak bahsedilen bir düzenleme olduğundan ortalama çocukların çoğunluğu bu eğitim kategorisinde gruplandırılmamaktadır (Ergül ve diğ., 2013).

Günümüzde özel eğitim müfredatları kapsamında çocuklar diğer arkadaşları ile normal sistemde ilerleyebilmektedir. Ayrıca okul tarafından yürütülen tüm müfredat faaliyetlerine katılabilmektedirler. Özel eğitim verilen okullarda engelli çocuklar için uzman öğretmenlerden ek dersler alınmakta ve özel gereksinimi olmayan çocukların sınıflarına dahil edilmektedirler. Bu tür tasarlanmış programlarla, istisnai çocuklar kişisel ve akademik çabalarında büyük başarılar elde ederler. Özel Eğitim de başarıyı yakalamada bir çok değişken etki etmektedir. Tutumlar burada büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü öğretmenlerin etkili özel eğitimciler olmak için olumlu bir tutuma ihtiyacı vardır (bu,

öğretmenlerin iyi bir öğretmen olmak için olumlu bir tutuma ihtiyacı olduğu anlamına gelir!). Basitçe söylemek gerekirse bir öğretmenin özel ihtiyacı olan bir öğrenciye yardımcı olabilmesi için her zamanki programına bir uyarlama yaparak öğrenciye özel bir eğitim uygulaması gerekmektedir (Barik, 2015).

Birçok toplumda çocuğu engelli olarak doğan bireyler, diğer insanlar tarafından suçlamalara maruz kalmaktadır. Çoğu zaman engelliliğin sebebinin annenin gebe iken yaptığı doğa üstü yanlışlıklara atfedilmektedir. Bu tür inançlar, engelli bireyin toplum içine adapte olmasını zorlaştırmakta ve ebeveyninin toplumda utanç duymasına neden olmaktadır. Bugün günümüzde hala bu tür utanç sebebi ile özel gereksinimli çocuklarını toplumdan sakıyan ve çocuklarının yapabilecekleri başarıları engelleyen ebeveynler mevcuttur. Ebeveynler ve topluluklar engellilere yönelik tıbbi açıklamalar hakkında bilgilendirildiğinde, bir çocuğun davranış veya performansının belirli sosyoekonomik veya eğitim koşullarıyla açıklanabileceği gösterildiğinde çocuk veya ebeveynler hakkındaki duyguları, olabileceğinden çok farklı olabilir (Frank, 2005).

Tutumlar, büyük ölçüde, bireyin temel inançlarının bir yansımasıdır. Bir kişinin tutumlarını (ve hatta kendi tutumunu bile) anlamak ve takdir etmek için genellikle o kişinin inançlarını anlaması veya tanımlaması gerekir. Özel eğitim, büyük ölçüde, tamamen tutum ve tutum değişikliği ile ilgilidir. Birçok yazar ve birçok uygulayıcı, kapsayıcı eğitimin öğrenciler için işe yarayıp yaramadığını belirleyen en önemli faktörün tutum olduğunu söylemektedir. Genellikle bu öğretmenin tutumu anlamına gelir ancak ebeveynlerin, öğrencilerin, okul müdürlerinin ve meslektaş öğretmenlerinin tutumu da çok önemlidir ve kapsayıcı eğitimi “yapabilir veya kıramaz”. Bazen kapsamlı bir kapsayıcı eğitim modeli oluşturmak için öğretmenlerin başkalarının tutumlarını veya kendi tutumlarını değiştirmesi gerekir (Barik, 2012).

Tablo 2: Özel Eğitim Kurumlarında Okul Sayısı (2015-2018)

Eğitim seviyeleri:Genel Ortaöğretim	2015	2504
	2016	2246
	2017	2606
	2018	3176
Eğitim seviyeleri:Mesleki Ve Teknik Ortaöğretim	2015	419
	2016	372
	2017	383
	2018	413
Eğitim seviyeleri:Okul Öncesi	2015	4658
	2016	4630
	2017	5218
	2018	5352
Eğitim seviyeleri:Ortaokul	2015	1555
	2016	1481
	2017	1869
	2018	2060
Eğitim seviyeleri:Ortaöğretim	2015	2923
	2016	2618
	2017	2989
	2018	3589
Eğitim seviyeleri:İlkokul	2015	1389
	2016	1324
	2017	1618
	2018	1808

Kaynak: Merkezi Dağıtım Sistemi, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=208&locale=tr>

2015-2018 yılları arasında Türkiye’de özel eğitim veren okul sayıları en fazla okul öncesi kurumlardadır. Tablo incelendiğinde kurumlarda yıldan yıla bir artış göstermiştir. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerindeki eğitim harcamaları sadece emekli olan veya çalışan memur çocuklarını kapsamaktayken, 1997 yılında çıkarılan 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’deki değişiklikle birlikte Sosyal Sigortalar Kurumu’na (SSK) tabi sigortalıların ve emeklilerin çocuklarını da kapsamı alanına almıştır. 5378 sayılı Kanun ile Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu’na (Bağ-Kur) ve herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna tabi olmayan bireylerin de dahil olmasıyla tüm vatandaşların faydalanması sağlanmıştır. Böylece özel eğitim hizmetlerinden faydalanan bireylerin sayısında büyük bir artış olmuştur. 2008 yılında çıkarılan 5793 sayılı Kanunla birlikte bu eğitimden yararlanacak bireylerdeki engel oranı %40’dan %20’ye düşürülmüştür (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014).

3.1.1. Özel Eğitimin Amaçları

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan Özel Eğitim Hizmetleri (2018) Türk Milli Eğitiminin genel amacı “*Türk Milli Eğitiminin genel amaç ve ilkeleri esas alınarak; özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin ihtiyaçları, yeterlilikleri, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda kapasitelerini en üst düzeyde kullanmaları, üst öğrenime meslek hayatına ve toplumsal yaşama hazırlanmalarını amaçlar*” şeklindedir (30471 sayılı Resmi Gazete).

3.1.2. Özel Eğitimin Temel İlkeleri

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğine göre özel eğitimin ilkeleri aşağıdaki gibidir (MEB,2018):

- a) Bireysel farklılıkları, gelişim özellikleri ve eğitim ihtiyaçları dikkate alınarak eğitim hizmeti sunulması,*
- b) Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin ilgi, istek, yeterlilik ve yetenekleri doğrultusunda özel eğitim hizmetlerinden yararlandırılması,*
- c) Özel eğitim hizmetlerine erken dönemde başlanması,*
- ç) Özel eğitim hizmetlerinin özel eğitim ihtiyacı olan bireyleri sosyal ve fiziksel çevrelerinden mümkün olduğu kadar ayırmadan, toplumla etkileşim ve karşılıklı uyum sağlama sürecini kapsayacak şekilde planlanıp yürütülmesi,*
- d) Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitsel performansları doğrultusunda amaç, içerik ve öğretim süreçlerinde uyarlamalar yapılarak diğer bireylerle birlikte eğitim görmelerine öncelik verilmesi,*
- e) Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin her tür ve kademedeki eğitimlerini sürdürebilmeleri için kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılması,*
- f) Özel eğitim ihtiyacı olan bireyler için BEP geliştirilmesi ve eğitim programlarının bireyselleştirilerek uygulanması,*
- g) Ailelerin, özel eğitim sürecinin her aşamasına aktif katılmalarının sağlanması,*

ğ) Özel eğitim politikalarının geliştirilmesinde üniversitelerin ilgili bölümleri ve özel eğitim ihtiyacı olan bireylere yönelik faaliyette bulunan sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içinde çalışılması,esastır.”

3.2. Özel Gereksinimli Birey

Özel eğitim, özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler içindir. Bunlar okulda öğrenmelerinin bir bölümünde zorluk çeken veya her türlü öğrenmede zorluk çeken öğrenciler olabilir. İşitme bozukluğu, görme bozukluğu, konuşma bozukluğu, fiziksel veya zihinsel yetersizlik gibi belirli bir engeli olan öğrenciler olabilirler. Bunlar davranış bozuklukları olan duygusal problemleri veya başka bir tıbbi durumu olan öğrenciler olabilir. Özel ihtiyaçları kalıcı olabilir veya geçici olabilir. Herhangi bir öğrencinin bir süre veya başka bir zamanda özel bir eğitim ihtiyacı olabilir ve herhangi bir öğrenci özel bir ihtiyaç geliştirebilir. Bu nedenle, bazen özel eğitimin tüm öğrenciler için olduğu söylenir (Mohanty&Mohanty, 2011).

Özel gereksinimli öğrenci sayıları Tüik tarafından açıklanmıştır. Bu rakamlar toplumun doğasına, özel ihtiyaçların tanımlanma şekillerine, verilerin toplanma yöntemlerine vb. göre değişiklik göstermektedir. Bazı rakamlar resmi tıbbi ve psikolojik değerlendirmeye dayanırken diğerleri daha az resmi ancak çoğu zaman daha pratik değerlendirmelere dayanmaktadır (Barik, 2012).

Tablo 3: Özel Eğitim Kurumlarında Öğrenci Sayısı (2015-2018)

Eğitim seviyeleri: Genel Ortaöğretim	2015	373394
	2016	402760
	2017	450725
	2018	474465
Eğitim seviyeleri: Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	2015	99217
	2016	111720
	2017	109113
	2018	107228
Eğitim seviyeleri: Okul Öncesi	2015	191670
	2016	201396
	2017	236355
	2018	258674
Eğitim seviyeleri: Ortaokul	2015	278089
	2016	288766
	2017	321779
	2018	338046
Eğitim seviyeleri: Ortaöğretim	2015	472611
	2016	514480
	2017	559838
	2018	581693
Eğitim seviyeleri: İlkokul	2015	232039
	2016	213113
	2017	233740
	2018	262164

Kaynak: Merkezi Dağıtım Sistemi, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=208&locale=tr>

Özel eğitimli bireylere ilişkin istatistiki bilgilere göre, özel eğitim hizmeti alan bireylerin sayısı 2015 yılında yaklaşık 1.647 bin kişidir. 2018 yılında ise 2.022 bin kişi olarak yükselmiştir. Özel eğitim okul/kurum sayısı ise 2015 yılında 13.448, 2018 yılında da 16.398'dir. Özel eğitim kurumlarında görev alan öğretmen sayısı ise 2015 yılında 192.283 iken 2018 yılında 244.312 olarak artmıştır. Türkiye'de ise en büyük engel grubunun büyük çoğunluğunu %54'lük oranla süregen hastalıklar, küçük bir kısmını ise %3'lük oranla konuşma ve dil bozukluğu oluşturmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014).

3.2.1. Özel Gereksinimli Birey Olma Nedenleri

Öğretmenlerin engel türleri ve nedenleri hakkında bilgi sahibi olmaları öğrenciler, veliler ve okul toplulukları ile çalışmalarında yardımcı olur. Aynı zamanda, öğretmenlerin bu öğrencilerle çalışmalarında etkili olabilmeleri için özel ihtiyaçları olan öğrencilere karşı olumlu tutumlarının olması gerekir. Öğretmenlerin farkındalık yaratmada ve okullarda, toplumlarda özel ihtiyaçları olan öğrencilere yönelik olumlu tutum geliştirilmesinde özel bir rolü olduğu için öğretmen adaylarının olumlu tutum geliştirmeleri gerekmektedir. Tutumların olumsuzdan olumluya nasıl değişeceği konusunda iyi bir anlayış geliştirmeleri ve uygulamaları gerekmektedir. Özel gereksinimli birey olma tanımları literatürde doğum öncesi nedenler, doğum sırası nedenler ve doğum sonrası nedenler olmak üzere üç şekilde açıklanmaktadır. Doğum öncesi nedenler; gebeliğin maternal yaşı, kan uyuşmazlığı, kardiyovasküler hastalıklar, çoğul gebelikler, alkol, sigara ve ilaçlar, kimyasal ilaçlar, gebelik toksisitesi, damar hastalıkları, annede kanama, travmalar, hamilelik sırasında kızamıkçık, sifiliz, toksoplazmoz, tüberküloz ve ateşli hastalıklar, annenin x-ışınlarına maruz kalması, maternal yetersiz beslenme, plasenta anomalileri, abortus çabaları, zihinsel yetersizliğe neden olabilmektedir (Saban, 2010). Doğum sırası nedenlerde ise; doğum travmaları, doğumda çocuğun konumu, uzun süreli zor doğumlar, doğumda forseps, vakum gibi araçların uygunsuz kullanımı, bebeğin doğum kanalı uzun süreli kalması, küçük ve dar doğum kanalı, kafa pelvis uyumsuzluğu, solunum güçlüğü, plasenta anomalileri, kordon dolanması, makat sunum gecikmeleri, erken doğum ve açık doğum gibi nedenler rol oynamaktadır. Ayrıca, uygunsuz çevresel koşullar altında yetkili olmayan kişilerin doğum yaptırması, anne veya bebeğin ölümüne ya da çocuğun engelli doğmasına neden olur (Saban, 2010). Doğum sonrası nedenlere baktığımızda ise; erken doğmuş bebeklerde menenjit ve zatürree gibi şiddetli enfeksiyon olasılığı yüksektir. Metabolik hastalıklar, bakteriler, virüsler, parazitler, mantarlar nedeniyle merkezi sinir sisteminin hipotiroidizm ve hipoglisemi gibi menenjit ve meningoensefalit hastalıkları sakatlığa yol açabilir. Ek olarak trafik kazaları, ev kazaları, iş kazaları, savaşlar, doğal afetler, anne çocuk sağlığı ve aile planlaması aksaklıkları da sakatlığa neden olabilir (Saban, 2010). Yetersiz beslenme, yetersiz ev ortamı, uyarıcı eksikliği, çocuğun çevreyi keşfetmesi için fırsat eksikliği, gibi sosyal, kültürel azgelişmişlik alanları da engellilik nedenleri arasında sayılabilir (Saban, 2010).

3.2.2. Özel Gereksinimli Bireylerin Sınıflandırılması

Özel gereksinimli bireyler; zihinsel yetersizliği, görme yetersizliği, işitme yetersizliği, fiziksel yetersizliği, özel öğrenme güçlüğü ve duygu- durum bozuklukları yaşayan bireyler olarak ele alınmaktadır.

3.2.2.1. Zihinsel Yetersizliği Olanlar

Zihinsel engel, bilişsel işlevsellik (yani düşünme becerileri) için önemli bir sınırlamadır. Zihinsel engeli olan insanlar genellikle sınırlı iletişim becerilerine, sınırlı öz bakım becerilerine, zayıf sosyal becerilere ve çok sınırlı akademik becerilere sahiptir. En önemlisi, zihinsel engelli öğrenciler, öğrenme konusunda büyük zorluklar yaşamakta ve bu öğrencilerin verimli bir şekilde öğrenmesi için genellikle özel öğretim yöntemleri gerekmektedir. Hafif zihinsel engeli olan çoğu birey bağımsız yaşam becerilerini öğrenir ve genellikle evde, toplulukta veya bir işyerinde üretken çalışmalara katılır (Sumana, 2013).

Orta derece zihinsel engelli bir birey genellikle ciddi öğrenme güçlüğü, çok zayıf iletişim becerileri ve çok yavaş kişisel gelişim yaşayabilir. Örneğin, kendi adını yazma, nesneleri sayma ve basit aritmetik işlemleri yapma gibi çok basit akademik becerileri gerçekleştirebilir. Orta derece zihinsel engelli bireyler, aile veya diğer bakıcıların desteği olmadan, bağımsız yaşamaları için gerekli olan yaşamsal becerileri kendi başlarına öğrenmezler. Bununla birlikte orta zihinsel engeli olan insanlar, genellikle kendi evlerinde üretken bir rol öğrenirler (Yaralı, 2015).

Zihinsel engeli ağır olan bireyler ise hem yaşamsal becerileri tek başına yerine getirememekte hemde akademik görevleri yerine getirememektedir. Bu bireylerin kişisel bakım becerilerini geliştirmeleri veya öğrenmeleri pek mümkün değildir. Sıradan iletişim becerilerini öğrenemez veya geliştiremezler. Resimsel iletişim sistemleri (iletişim kurmak için resim kullanmak) bazı durumlarda ciddi zihinsel engelli öğrencilere seçimleri ve ihtiyaçları bildirmelerini sağlamakta başarılı olmuştur. Zihinsel engelli bireyler bağımsız yaşamayı öğrenmezler ve hayatta kalmak için sürekli destek talep ederler (Barik, 2012).

3.2.2.2. Görme Yetersizliği Olanlar

Görme yetersizliği, görme gücünün tamamının ya da bir kısmının kaybı olarak tanımlanır. Görme yetersizliğine sebep olan ve özel eğitim alanında yönetim açıklamaları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 4. Görme Bozukluğunun Nedenleri ve Tedavisi

Okulda Göz Durumu	Gözlenebilen Etkileri	Yönetimi
Kortikal görme bozukluğu Gözler normal görünür ancak beyin görsel bilgileri işlemek için kullandığı sinir sistemi zarar görmüştür. CVI beyin hasarından kaynaklanır.	Genellikle diğer rahatsızlıklar ile ortaya çıkar (örneğin, serebralpalsi). Çok düşük veya hiç görüş yoktur. Görsel bilgiyi anlama problemleri yaşar.	Görsel tanımayı öğretmeye çalışmak için net ve basit nesneleri ve renkleri kullanmak gerekir. Öğretmek ve iletişim kurmak için diğer duyu (dokunma ve duyma) kullanılmalıdır.
Kuru gözler Aynı zamanda kseroptalmi veya keratomalazi olarak da bilinir. Yetersiz beslenmeden kaynaklanan A vitamini eksikliği. Göz çok kurur ve kornea yumuşar ve ülser oluşturur.	Gece körlüğü ve kademeli görme kaybı. Gözün beyaz kısmı matlaşır ve kırışır. Kornea şişebilir ve patlayabilir, körlüğe neden olabilir. Durum erken aşamalarında geri dönüşümlüdür.	Yapraklı sebzeler ve A vitamini takviyeleri durumu tersine çevirebilir.
Glokom Göz küresi içindeki yüksek basınç. Göz genişler ve körlük oluşabilir. Glokomlu çocuklar stres döneminde kötüleşen ağrı yaşarlar.	Dalgalanan görme kaybı, ışığa aşırı duyarlılık, görsel alan kaybı. Glokom ilaçla durdurulabilir.	Glokomlu çocuklar stres döneminde kötüleşen ağrı yaşarlar.
Hemianopia Her bir gözün görme alanının yarısında görme kaybı.	Görme alanı kaybı. Durum cerrahi ve tıp ile yardımcı olabilir. Düzeltilemezse, okuma kabiliyeti ve diğer okul etkinlikleri ciddi şekilde etkilenebilir.	Tarama becerileri öğretilir. Cümlelerin başında ve sonunda ve diğer önemli görsel bilgileri işaretlemek için açık işaretleri kullanılır.
Maküler hastalık Retina merkez kısmının dejenerasyonu.	Net görüş kaybı ve aşırı görüş mesafesi. Işığa aşırı duyarlılık. Renk görme kaybı. Renkli camlar ve uzaktan görüntüleme için çok güçlü camlar yardımcı olabilir.	Öğrencilerin kara tahtaya yakın oturmaları gerekir. Görsel bilgilerin çok net ve iyi bir şekilde işaretlenmesi gerekiyor.
Retina dekolmanı Retinanın kafa travması veya diğer durumlardan ayrılması.	Kısmi veya toplam görme kaybı. Cerrahi durumu düzeltebilir. Çok güçlü gözlükler yardımcı olabilir.	Okuma ve diğer görsel aktiviteler için parlak aydınlatma kullanılır.

Kaynak: *Professional Development, Lecturer Support Material, PD 5.1 Introduction to Special Education*

Genel bir kural olarak, görme bozukluğu olan öğrencilerin açık, iyi işaretlenmiş görsel materyallere (örneğin, önemli bilgileri vurgulayan veya ilgili parçaları işaret eden oklara sahip diyagramlar), okuma materyallerinde büyük, net baskıya ve iyi aydınlatmaya ihtiyacı vardır. Öğretmenler ayrıca sınıfın tehlikelerden uzak şekilde dizayn etmeli ve sandalyelerin, masaların vb. sürekli hareket ettirilmemesini sağlamalıdır. Bu görüş seviyesi çok düşük olan öğrencilerin sınıfta gezinti yapmamasını veya yanılmamasını sağlamak yerine sınıflarının düzenini öğrenmelerini sağlamaya çalışılmalıdır. Öğretmenler ayrıca öğrencilerin konuşma becerilerini daha fazla sözlü bilgi kullanarak ve diğer öğrencilerden çalışmalarında görme engelli öğrencilere yardım etmelerini isteyerek bu öğrencilerin bilgi ortamlarına dahil edilmesini sağlamalıdır (Walia, 2014).

3.2.2.3. İşitme Yetersizliği Olanlar

Bazı çocuklar işitme kaybı ile doğar, bazıları ise işitme kaybını doğum sonrası yaşar. Bazı çocuklar da şiddetli veya derin işitme kaybına sahipken birçok çocuk hafif bir işitme kaybına sahiptir. Ağır veya derin işitme kaybı sağırılık olarak bilinir. Dillerini öğrenmeden önce işitme kaybı yaşayan (2 ila 3 yaş arası) çocuklar dil becerilerini de geliştirmekte güçlük yaşayabilirler. İşitme engeli çocuklarda nadir görülen bir engel türüdür fakat hafif ya da orta derecede işitme kaybına da sahip çocuklar da mevcuttur (Barik, 2012).

Prelingual sağırlığa, hamile annenin kızamığına maruz kalması, bazı ilaçlar veya kimyasallar, beyin felci ve bazı genetik koşullar da dahil olmak üzere çeşitli durumlar neden olabilir. Ancak işitme kaybının çoğu, çocukluk çağının başlarında kulak enfeksiyonları veya yaralanmalardan kaynaklanmaktadır. Hafif veya orta şiddette işitme kaybı, kulak enfeksiyonları nedeniyle birçok çocukta geçici bir durum olabilir ancak kulak enfeksiyonları çoğu durumda kalıcı hasara neden olur (Keller ve Gale, 1998).

Hafif işitme kaybı olan öğrenciler yumuşak sesleri (fısıldayanlar gibi) duyamayabilir veya belirli ses türlerini duyamayabilirler. Örneğin birçok çocuk konuşmadaki ünsüz seslerin bazılarını duyamaz (örneğin, 'k', 's', 'p', 't'). Hafif işitme kaybı olan öğrenciler, öğretmenleri ve diğer öğrenciler tarafından konuşulan birçok kelimeyi algılayamazlar ve sıklıkla “sopa”, “oynamak”, “oynanan” gibi sözcük sonlarını düşünürler. Bu öğrenciler genellikle öğrenme güçlüğü çekiyor gibi görünmekte ve bunun sonucunda okulda sinirli ve üzgün olabilmektedir.

Öğretmenler, bu öğrencilerin en net görebilecekleri ve duyabilecekleri sıralara yerleştirilmelerini sağlamalıdır. Bu öğrenciler genellikle özel materyallere ihtiyaç duymazlar ancak öğretmenin bu öğrencilerin dersi anladığını düzenli olarak kontrol etmesi gerekir. Öğretmenlerin açık iletişim kullanmaları, her zaman konuşurken çocuklarla yüzleşmeleri ve her zaman tam cümleler kullanmaları gerekir. Etkili öğretmenler ayrıca çocukların anlamalarına yardımcı olmak için doğal jestler ve beden dili kullanmalıdır. Öğretmenler, hafif işitme kaybı olan öğrencilerde bir yanılgıya düşerek öğrencinin zihinsel bir engeli veya öğrenme güçlüğü olduğunu düşünebilir. Durumun aslında sadece hafif işitme kaybından da kaynaklanabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bir öğretmenin öğrencilerin duymasını kontrol etmesinin en iyi ve en kolay yolu, öğrencinin arkasında normal, hafif bir ses tonuyla farklı, tekil kelimeler söylemek ve öğrenciden kelimeleri birer birer tekrar etmesini istemektir. Çocuk kelimeleri tekrarlayabiliyorsa muhtemelen çocuk işitme bozukluğu yaşamıyordur ancak çocuk kelimeleri tekrar edemezse muhtemelen başka zorluklara da neden olabilecek bazı işitme kayıpları vardır (Keller ve Gale, 1998).

Orta derecede işitme kaybı olan öğrenciler işitme cihazı kullanmadan düzgün şekilde duyamazlar. Bu öğrenciler işitme cihazlarına sahip olmadıkça öğretmenin bu öğrencilere özel dikkat göstermesi, talimatları çok net ve yakından tekrar etmesi ve yazılı materyalleri, jestleri ve beden dilini daha sık kullanması gerekir. Öğretmenler genellikle işitme kaybı olan öğrencileri tesbit etmekte yetersiz kalır çünkü orta şiddette işitme kaybı olan öğrencilerin çok sessiz kaldığı ve işitme kaybının tespit edilmediği birçok durum vardır. Öğretmenler zaman zaman tüm öğrencilerin duyuşunu daima kontrol etmelidir.

“Van Straaten ve arkadaşları (2001, s.262), hafif veya orta şiddette işitme kaybı olan öğrencilere öğretirken öğretmenlerin kullanması için aşağıdaki uygulamaları önermektedir:

- Görsel ipuçları kullanmaya özen gösterin
- Konuşurken öğrenciyle doğrudan yüzleşin
- Doğal hareketler kullanın
- Farklı prosedürleri ve görevleri nasıl yapacağınızı göstermek için modellemeyi kullanın
- Tahtaya yazarken öğrencilerle konuşmaya çalışmayın

- Resimler, diyagramlar ve grafikler kullanın
- Deneyimsel öğrenme stratejileri kullanın İşbirlikçi öğrenme stratejileri kullanın
- Öğrenciye yardımcı olmak için akran öğretmenleri kullanın
- Sınıf tartışmaları için açık konuşmacılar seçin
- Öğrencinin anlayışını izleyin
- Öğrenciden önemli bilgileri ve talimatları tekrar etmesini isteyin
- Daha net hale getirmek için bilgileri yeniden yazın
- Sık sık olabildiğinde yazılı bilgi verin.”

İşitme engelli öğrencilere normal sınıflarda öğretim verilebilir ancak öğretmenin bazı özel beceriler edinmesi gerekecektir. İşitme engelli öğrencilerin eğitiminde, yazılı materyallerin yoğun bir şekilde kullanılmasının yanı sıra, açık bir konuşma ve işaret dilinin bir arada kullanılması gerekir. Zaten işaret dilini bilen ve okuyabilen öğrencilere, öğretmenleri uygun materyaller ve bol miktarda yardım sağladığı sürece normal bir sınıfta oldukça iyi bir başarı yakalayabilirler. İşbirlikli öğrenme stratejileri, özellikle öğrencinin sınıf arkadaşları bir işaret dili öğrenmişse bu öğrencilere yardımcı olmak için çok faydalıdır (Keller ve Gale, 1998).

3.2.2.4. Ortopedik Yetersizliği Olanlar

Fiziksel engellilik; bir insanın hareket etme, uzuvlarını ve ellerini kullanma veya kendi hareketlerini kontrol etme becerisine bazı sınırlamalar getirir. Fiziksel engellilik, en belirgin engelliliktir. Ciddi fiziksel engeli olan öğrenciler sıklıkla başka sağlık problemlerine de sahiptir ve tabii ki fiziksel engeller beraberinde birçok psikolojik sorunu da beraberinde getirir. Kazalar, doğal afetler, istismar ve ihmal, çocukların uzuvlarında, omurgalarında birçok fiziksel bozulmaya neden olabilir. Serebralpalsi, bir dizi farklı fiziksel sakatlığa ve bazen de zihinsel sakatlığa neden olabilecek bir beyin hasarı şeklidir. Serebralpalsi, hamile annenin bir enfeksiyon, kızamıkçık, zona veya diyabet hastalığının olmasından kaynaklanabilir. Aynı zamanda çocuğun oksijenden mahrum kalarak kafa travması geçirdiği problemlerden de kaynaklanabilir. Bunlar; prematürite veya doğumdan sonra çok yüksek ateş, kafa travması, zehirlenme, boğulma gibi sorunlar neticesinde beyin tümörü dolaşımından kaynaklanan

problemlerdir. Birçok beyin felci vakasında neden bilinmemektedir. Serebralpalsi, fiziksel engelliliğin en yaygın biçimlerinden biridir (Silver, 2010).

Fiziksel engelli öğrenciler çoğu zaman okul etkinliklerinden ve hatta okula devam etmekten uzaktır. Bu genellikle çocuğu zarar veya kötüye kullanımdan korumak için yapılır. Aslında çoğu engelli çocuk, etkinliklerden dışlanmak istemez ancak etkinliklerden mahrum kalmaları gerçekleşirse bağımsız ve doyurucu bir yaşam sürmeleri çok daha az olasıdır (Korkmazlar, 2003).

Öğretmenlerin, yaralanmaları önlemek için makul önlemler almaları gerekir ancak engelli öğrencilerinde mümkün olduğunca çeşitli etkinliklere katılmaları için teşvik edilmesi ve bu konuda yardım almaları sağlanmalıdır. Öğretmenlerin öğrencilerini bu arkadaşları konusunda sağduyulu olmaları konusunda da uyarması gerekmektedir. Müfredat genellikle fiziksel engelli öğrenciler için fazla uyarlanmaya ihtiyaç duymaz ancak bazı durumlarda bazı uyarlamaların yapılması gerekir. Öğretmenler bu konuda sağduyu kullanmalıdır. Örneğin bir öğrenciden fiziksel olarak gerçekleştiremedikleri görevleri gerçekleştirmesini beklemek uygun değildir. Bu nedenle öğretmen, öğrencinin yapabileceği farklı bir görev seçmelidir (Keller ve Gale, 1998).

3.2.2.5. Özel Öğrenme Güçlüğü Olanlar

Özel öğrenme güçlüğü'nün tanımı çok farklıdır. 1940'lı yıllardan önce belirli öğrenme güçlüğü çeken bir öğrencinin zihinsel geriliği, duygusal sorunları ya da kültürel ve sosyal dezavantajları olduğu düşünülüyordu. 1940'ların başında, engel türlerine dördüncü kategori olarak minimal beyin hasarı da eklendi (Silver, 2010). Özel öğrenme güçlüğü olan öğrenciler nörologlar tarafından beyin hasarlı bireyler olarak tanımlanmasına rağmen 1963'teki bir konferansta Kirk, öğrenme engelliliği terimini kullandı ve öğrenme engeli olan çocukların okuma, dil ve konuşmada aksaklıkları olduğunu vurguladı (Kirk, 2007). Kelley&Gale'ye (1998) göre öğrenme engelliliği, genel olarak yazma, okuma, aritmetik, konuşma ve akıl yürütme zorlukları ile kendini gösteren bir terimdir. IDEA (2004), belirli bir öğrenme yetersizliğini sözlü veya yazılı dili anlama, kullanma dahil olmak üzere birçok psikolojik nedene de bağlı olabileceğini vurgulayarak bu güçlüğü tanımlamıştır. Korkmazlar (2003) özel öğrenme güçlüğü'nü, yaş ve zekâlarının altında, olduğundan daha düşük akademik performans sergileyen zeki veya üstün yetenekli bireylerin durumu olarak tanımlamıştır. Ayrıca okuma, yazma, aritmetik, dinleme, akıl yürütme ve ikincil olarak özyönetim, sosyal uyum, etkileşim sorunları gibi bazı akademik becerileri edinme kullanma konusunda önemli eksiklikleri

vardır. Genel olarak beklenmeyen bir akademik başarısızlığın bu tanımların ortak noktası olduğu söylenebilir.

3.2.2.6. Davranış, Duygu- durum Bozuklukları

Davranış bozuklukları, öğrencilerin sınıfta veya okulda uygunsuz ve kabul edilemez davranışlar sergilemesiyle öğretmen tarafından farkedilir. Bazen öğrenciler duygusal bozukluklardan dolayı uygunsuz davranış sergilerler ancak bir öğrencinin davranışının gerçekte duygusal bir bozukluktan kaynaklanıp kaynaklanmadığını belirlemek genellikle imkansızdır. Pratik nedenlerden dolayı davranışsal ve duygusal bozukluklar özel bir ihtiyaç alanı olarak gruplandırılabilir (Keller ve Gale, 1998).

Çoğu öğrenci bir süre uygunsuz davranış sergiler ancak davranış bozukluğu olduğu kabul edilen öğrenciler uygunsuz davranışları daha sık ve genellikle daha yoğun bir şekilde yaparlar. Genellikle öğretmenleri en çok ilgilendiren davranış bozuklukları, sınıf rahatsızlıkları, saldırgan alay veya zorbalık, sürekli konuşma ve seslendirme, diğer öğrencilerin mülklerini alma veya engelleme, bağımsız hareket etme veya işbirliği yapmama gibi diğer öğrencilerini etkileyen davranışları sınıf huzurunu bozmalarına neden olmaktadır. Bununla birlikte bazı öğrenciler daha az belirgin olan davranış bozukluklarına sahiptir. Bu öğrenciler aşırı utangaçlık, çok düşük özgüven, zayıf katılım ve akademik çalışmalardan kaçınma gibi kendi eğitimlerine zarar vermektedir. Bu davranış bozuklukları pasif davranış bozuklukları olarak adlandırılabilir (Korkmazlar, 2003).

3.3. Özel Eğitimde Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Önemi

Özel eğitime muhtaç bireylerin çoğunluğu, normal eğitim veren sınıflarda özel eğitim öğrencisinin kaynaştırılmasıyla yada özel eğitim sınıfları vasıtasıyla eğitim görmektedir. Öğrenciler engellilik türleri, engellilik dereceleri ve özelliklerine göre (birden fazla engeli olan, duygusal davranış bozukluğu) normal eğitim ortamlarında kaynaştırma öğrencisi ya da özel eğitim sınıflarında eğitimlerine devam etmektedir. Bu öğrencilerin eğitim faaliyetlerine devam ettikleri eğitim ortamlarından biri olan özel eğitim sınıflarına daha çok engel düzeyi yüksek öğrenciler yerleştirilmektedir. Özel eğitim sınıflarındaki özel eğitim öğrencilerine özel eğitim alanından mezun sınıf öğretmenleri tarafından eğitim verilmektedir. Bu öğretmenler özel eğitim öğrencilerinin bilgi, beceri ve yeteneklerine göre derslerini planlarlar. Her öğrenci için ayrı bir plan hazırlanır.. Özel eğitim sınıflarında çalışan öğretmenlerin, akademik alanda

sosyal bilgiler dersini, müfredatın gerektirdiği şekilde özel eğitim öğrencilerine aktarmaları gerekmektedir. Normal sınıflar içinde kaynaştırma öğrencisi olarak devam eden özel eğitim öğrencileri ise daha düşük engellilik düzeyine sahip olduğu için akranlarıyla daha çabuk uyum sağlamaktadır. Yine bu öğrencilere de bireyselleştirilmiş plan hazırlanır. Öğretmenler özel eğitim öğrencilerine ders planı hazırlarken öğrencinin kişisel özelliklerine, durumlarına, anlama becerilerine ve en etkili öğretim yöntemine göre bir plan yapmaya çalışırlar. Özel eğitim öğrencileri için sosyal bilgiler dersinde hangi değişikliklerin meydana gelmesinin amaçlandığı ve en çok hangi yöntemlerle öğrencilerin öğrenmesinin kolaylaştığını belirlemek öğretmenler için önemlidir. Sosyal bilgiler dersi; özel eğitim öğrencileri için önemli bir yere sahiptir çünkü yaşamsal becerileri öncelikli olarak öğretmeyi amaçlayan sosyal bilgiler dersi, özel eğitim öğrencilerinin hayata adapte olmaları, toplumsal uyumu öğrenmelerinde ve özel eğitim öğrencilerinin bağımsız yaşam becerilerini geliştirmesinde büyük rol oynar.

3.3.1. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılan Özel Öğretim Yöntemleri

Türk Milli Eğitim sisteminin dayandığı temel ilkeler, Milli Eğitim Temel Kanunu'nda belirtilmiştir. Bu ilkeler “fırsat eşitliği, eğitim hakkı, demokrasi eğitimi, laiklik, bilim, planlama, karma eğitim, okul-aile işbirliği, her yerde eğitim” şeklinde yer alır. Eğitim faaliyetlerinde, bu ilkelerin gerçekleştirilmesine tüm derslerin öğretiminde öncelik verilecektir. Bu temel ilkelerin yanı sıra her alanın kendine özgü genel ve özgün kendi kuralları ve önerileri vardır, bu alanlar öğretilirken başarı için kural ve önerilerin dikkatle izlenmesi esastır (Uslu ve Çoruhlu, 2012).

Konu alanının daha sözel olması sonucu, bireye kazandırılması gereken içerik, öğrencinin ezberlemesine neden olur. Ancak ezberlemek yerine, bazı öğrenme-öğretme stratejilerinden yararlanarak dersi daha anlamlı kılmak, öğrenmeyi kolaylaştıran bir dizi yaklaşımın getirilmesi olumlu sonuçlar doğuracaktır. Bir öğretmen olarak bu yaklaşımları doğru şekilde bilmek ve bunları eğitim faaliyetlerine uygulamak önemlidir (Gürgür, 2012).

Öğrenme-öğretme sürecinde gerçekleştirilen eğitimsel etkinliklerde öğrencilerin öğrenme ile ilgili yaptıkları çok önemlidir. Aslında tüm öğrenciler yeni bilgileri öğrenmek için kendileri ayrı ayrı stratejiler geliştirirler. Bu nedenle öğrencilerin öğrenme etkinliklerine aktif katılımı ile öğrenme stratejileri, sıklıkla, yine kendileri tarafından geliştirilmiştir. Öğrenciler, bu stratejileri kendi yaşamlarında kullanmaktadırlar.(ya deneme yanılma yoluyla veya başkasının katkısıyla (genellikle öğretmen). Pek çok çalışma, öğrencilerin genel olarak öğrenme stratejilerini bildiklerini ancak ne zaman ve nasıl kullanacaklarını bilmediklerini

göstermektedir. Öğrenme stratejileri, öğrencinin başarısını önemli ölçüde etkileyen faktörler olduğundan öğrencilere öğretmek büyük yarar sağlayacaktır. İlköğretimin ilk yıllarından başlayarak öğrencilerde bazı öğrenme stratejileri geliştirmek için çalışmak öğrenciyi yönlendirmede büyük yarar sağlayacaktır (Baysal, 2005).

“Kargın’a göre (2010), öğretimsel uyarlamalarda dikkat edilmesi gereken temel noktalar şunlardır:

1. Kaynaştırma öğrencilerinin matematik, Türkçe ve fen bilimleri gibi diğer tüm derslerdeki performansını belirlemek gerekir. Bunu yaparken, öğrencinin içinde bulunduğu sınıfın müfredatı değil, tüm ilkokulun müfredatı dikkate alınmalıdır.
2. Zorluk alanları için kişiselleştirilmiş bir eğitim programı hazırlanmalıdır. Plan, bir yıl içinde öğrencinin ulaşması beklenen hedefleri içermelidir.
3. Bireyselleştirilmiş bir eğitim programı uygularken farklı öğretim yöntemleri kullanılmalıdır. Klasik öğretim yöntemi yerine öğretmen, buluş yoluyla işbirlikli öğretim ve öğretim gibi farklı öğretim yöntemlerini kullanmalıdır.
4. Her öğrencinin öğrenme hızı farklı olduğundan, öğretmen konuyu farklı zorluk seviyelerinde ele alan dersler, çalışma sayfaları ve sınavlar düzenlemelidir. Bu durumda, her öğrenci kendi düzeyinde öğrenmiş olacaktır.
5. Birbirlerinin öğrenmesini desteklemek ve birbirini modellemek için öğrencilerle grup çalışmaları yapılır. Ayrıca akran öğretimi etkin ve sık kullanılmalıdır.
6. Öğretimin değerlendirilmesinde değerlendirme ve notlandırma, sınıf içi değerlendirme yerine öğrencinin başlangıç program hedeflerine göre yapılmalıdır (s. 84).”

“BEP kapsamında sosyal bilgiler öğretimine yönelik program altı maddeden oluşturulmuştur (Baysal, 2005):

1. Uygun Materyaller: Mevcut programdaki çalışma planlarına basit uyarlamalar yapmak (dili basitleştirmek, cevap verme fırsatlarını artırmak, vb.), malzemelere düşük teknoloji araçlar eklemek (kalemi plastik / kauçuğa sarmak, klavye kılavuzluğu eklemek), öğrenme ortamına yüksek teknoloji araçlar eklemek (elektronik iletişim aracı, otomatik sayfa dönüştürücü vb.)
2. Özel Yöntemler: Öğretim yöntemlerinin uyarlanması, öğretmenin öğrencilerin ihtiyaçlarına ve öğretilecek konunun özelliklerine göre farklı öğretim yöntemleri kullanmasını gerektirir. Farklı öğretim yöntemlerinin kullanılması, tüm öğrenciler için etkili öğrenme sağlayacak ve özel ihtiyaçları olan öğrencilerin öğrenmesini

kolaylaştıracaktır. Sınıfta kullanılan öğretim yöntemleri doğrudan öğretim, işbirlikli öğrenme ve keşif öğrenme olarak sıralanabilir.

3. Programlama: Kapsayıcı öğretmenler, öğrencinin programda nerede olduğu veya hedeflerin hangilerinin karşılandığı belirlemelidir (Sucuoğlu ve Kargin, 2006). Örneğin 6. sınıftaki bir öğrencinin okuma ve yazma seviyesi 5. sınıf seviyesinde ise, öğretmen bu öğrenciye 5. sınıf düzeyinde bir uyum sağlamalıdır.
4. Süreç Uyarlaması: Konuyu küçük adımlara ayırmak, her adımda öğrencinin tekrarını artırmak ve gerektiğinde farklı öğretim yöntemlerini kullanmaktır (Sucuoğlu ve Kargin, 2006). Kaynaştırma öğrencilerinin yetersizliğine göre öğretim yöntemi teknikleri, malzeme ve materyal seçimi, uygun noktalarda kitap ve çalışma sayfası hazırlama, öğrencilerin seviyesine göre etkinlik hazırlama gibi etkinliklerdir.
5. Sınav süresi uyarlamaları: Kaynaştırma öğrencileri bilgi işleme ve soruları cevaplama konusunda akranları kadar iyi değildir ve fiziksel yetersizlikleri nedeniyle kısa sürede yorgun ve sıkıldıkları için sınavlarda zaman ve zaman ayarlaması gereklidir. Bu nedenle öğretmenler bu öğrenciler için sınav planını hazırlarken fazladan zaman vermek, gerektiğinde ara vermek, ayrı sınavlara girmek gibi uyarlamalar yapmalıdır.
6. Sorularda Uyarlamalar: Kaynaştırma öğrencilerinin özelliklerine ve gereksinimlerine göre sınav formatlarının düzenlenmesinde meydana gelen değişiklikleri içerir. İşitme yetersizliği olan öğrencilerin ses yükseltici cihazlara ihtiyacı olabilir ve görme engelli öğrencilerin üç boyutlu materyallere veya az gören öğrencilerin büyüteçlere ihtiyacı olabilir (Gürsel Vuran, 2010).”
7. Sosyal bilgiler eğitiminde kaynaştırma öğrencilerine etkili bir eğitim vermek için programların, içeriğin, öğretim yöntem ve tekniklerinin, araç ve malzemelerin, sınavların ve sürenin, değerlendirme sürecinin boyutlarının yanı sıra fiziksel çevrenin adaptasyonuna uyarlamalar yapılmalıdır. Bu tür öğretimin gerçekleştirilmesi, kaynaştırma öğrencilerinin etkili öğretimine önemli bir katkı sağlayacaktır.

3.3.2. Sosyal Bilgiler Öğretim Uyarlamaları ve Öğretim Etkinlikleri

Öğrencilerin amaçlanan bilgi ve becerileri kazanmasını sağlamak için, öğretmenler sadece materyallerde ve sınıf ortamının organizasyonunda değil, aynı zamanda öğretim yöntemlerinde de uyarlamalar yapmak zorundadır. Öğretmenin öğretim yöntemlerini uyarlaması, öğrencilerin ihtiyaçları ve öğretilecek konunun özelliklerinin yanısıra hangi öğretim yönteminin daha etkili olacağına göre farklı öğretim yöntemlerinin kullanılması gerektiğini saptaması da büyük önem taşımaktadır. Bu yöntemler (Uslu ve Çoruhlu, 2012);

“Basamaklı Yöntem: Bu yöntemin öğretim süreci, 'yapma, gösterme, söyleme ve yazma' adımları ile ilgili faaliyetleri içerir. Basamaklı yöntemde öğretmen öğrenci etkileşimi üzerine odaklanır. Öğrenci doğru tepki gösterdiğinde davranış pekiştiriyor, yanlış tepki gösterdiğin de ise öğretim başa dönüyor.

- **Yap basamağı:** Öğretmen gerekli nesneleri kullanır ve öğrenci karşı cevabı nesneler aracılığı ile verir. Bu basamak “yap-yap-yap-söyle, yaz-yaz” aşamalarından oluşur.
- **Göster basamağı:** Bu adımda öğretmen öğrenciye görsel bir uyaran verir ve öğrencinin doğru tepki vermesi beklenir. Bu adım “söyle-yap, söyle-göster, söyle-söyle, söyle-yaz” basamaklarından meydana gelir.
- **Söyle basamağı:** Öğretmen öğrenciye sembolik uyaranı sözlü olarak verir ve öğrencinin doğru cevap vermesi beklenir. Bu adım, “söyle-yap, söyle-göster, söyle-söyle, söyle-yaz” basamaklarından meydana gelir.
- **Yaz basamağı:** Yaz adımıyla öğretmen öğrenciye yazılı olarak sembolik uyaran verir ve öğrencinin doğru tepki vermesi beklenir. Bu adım, “yaz-yap, yazgöster, yaz-söyle, yaz-yaz” basamaklarından meydana gelir.”

Bilişsel Strateji Yöntemi:

1. Stratejinin uygulanma amacını belirlemek
2. Strateji modelleme veya yüksek sesle düşünme

Stratejiyi küçük uygulama aşamalarına bölerek uygulamak

Öğretilen strateji için belirli destekçiler sağlamak

Etkileşimli diyaloglar eklemek

Hatırlamayı kolaylaştıran hatırlatıcılar eklemek

3. Başlangıç uygulamalarına rehberlik etmek

Etkileşimli diyaloglar dahil etmek

Geri bildirim ve düzeltmeler sağlamak

Destekçileri kademeli olarak geri çekmek

4. Yeni örneklerle bağımsız uygulamalar yapmak

Öğrencinin sorumluluğunu arttırmak

Öğrencinin uzmanlığını değerlendirme

5. Genelleme uygulamaları vermek

Doğrudan Öğretim Yöntemi: Küçük adımlarla sunulan konuların, sürekli değerlendirilmesi ve öğrencilerin sunum yönteminden ne kadar yararlandıklarının belirlenmesi gerekir. Doğrudan öğretim, sosyal bilgiler dersinin öğretiminde kullanılan etkili bir yaklaşımdır. Karmaşık becerileri daha kolay alt becerilere parçalayarak önce bu alt becerileri öğretmeyi daha sonra da öğretilen alt becerileri birleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu yöntemde sorumluluk kademeli olarak öğretmenden öğrenciye aktarılır. Bu yöntem öğretmen tarafından yönlendirilir ve öğrencide yüksek düzeyde katılımı amaçlar. “Doğrudan öğretim yöntemi altı temel ilkeye dayanmaktadır (Uslu ve Çoruhlu, 2012):

1. Önceki derste yapılan çalışmaların özetlenmesi ve kontrol edilmesi
2. Yeni içeriğin ya da becerinin sunumu
3. Öğrenciye ele alınan konunun kavranması için rehberlik edilmesi ve anlayıp anlamadıklarının kontrol edilmesi
4. Geri bildirim vermek, düzeltmek ve gerektiğinde yeniden öğretmek
5. Öğrenciye bağımsız alıştırma yapma fırsatı vermek
6. Sürekli değerlendirme”

Doğrudan öğretim yöntemi tüm öğrenciler için uygundur, ancak özel ihtiyacı olan öğrencilerin dersliklerinde bir öğretmen bu yöntemi kolayca uygulayabilir.

İş Birliğine Dayalı Öğrenme Teknikleri: Öğrencilerde ortak bir amaç için işbirlikli öğrenme, birlikte çalışma becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Akran öğretimi, işbirlikçi ödev ekibi, parçadan parçaya öğretim ve ortak öğrenme yaygın olarak kullanılan işbirlikli öğrenme teknikleridir.

“İşbirlikli öğrenmeyi uygulamak için temel adımlar şunlardır (Akçamete, 2010):

- Amaç belirleme
- Öğrencileri gruplara ayırma

- Ekip programı Kararı alma
- Sınıf materyalleri düzeni
- Bireysel katılımı sağlamak
- İş birliği becerisinin kazandırılması
- İş birliği becerisinin izlenmesi ve değerlendirilmesi.”

3.3.3. Sosyal Bilgiler Öğretiminin Uyarlanması: Öğretim Planı Hazırlama ve Öğretimi Bireyselleştirme

Öğretme-öğrenme sürecinde öğrencinin başarısını ve motivasyonunu artırmak ve öğrencinin en üst düzeyde katılımını sağlamak amacıyla çeşitli uyarlamalar geliştirilmiştir (Gearheart, Weishahn ve Gearheart, 1996, Gürgür, 2012). Öğretim aşamasında öğretmenlerin öğretimdeki amaçlarını belirlemesi, ders içeriğini hazırlaması, dersin mevcut kaynaklarını ve araçlarını planlaması, sınıfın fiziksel düzenini sağlaması, sınıfın nasıl değerlendirileceğine karar vermesi ve ders sonunda öğrenciler hakkında değerlendirme yapması gerekir (Cook ve Friend, 1995; Friend ve Cook, 2003). Bu sorumluluklara ek olarak öğretmenlerin planlama için öğretmeye yeterli zaman ayırmasının önemli olduğu belirtilmektedir.

“Araştırma ve incelemeler, izlenen stratejilere göre, öğrenme- öğretme yöntemleri ve yardımcı olacak ve katkı sağlayacak teknikler kümelenebilir. Yöntem ve teknikler açısından dört ana küme vardır (Gürgür, 2012):

- Öğretmen odaklı yöntemler ve teknikler
- Etkileşim ağırlıklı yöntem ve teknikler
- Bireysel ağırlıklı yöntem ve teknikler
- Deneyimlere dayanan yöntem ve teknikler.”

Çeşitli yöntemler ve teknikler, özelliklerine göre bu yöntem kümelerine dahil edilir.

Öğretmen ağırlıklı yöntem ve teknikler; temel olarak öğretmene dayalı ve genellikle tek yönlü iletişimi içeren öğretim olup soru-cevap basamağından oluşur. Bu standart geçmişte ve günümüzde kullanılmış olup geleneksel yöntem ve teknikleri kapsar. Etkileşim ağırlıklı yöntem ve teknikler; genel oturum, sunum tartışması, toplu küme tartışma türleri, küme tasarımları vb. etkileşimli öğretim yöntemlerine önem ve öncelik veren teknikleri içerir. Öğrenci katılımı, kalabalık olmayan kümelenmelerde çok olumlu sonuçlar vermektedir. Bireysel ağırlıklı yöntem ve teknikler; bilgisayar destekli öğretim, modüller ile öğretim,

programlanmış öğretim, bireysel tasarımlar, öğrencilerin bireysel olarak gerçekleştirdikleri çalışmalarda kullanılan öğretim yöntem ve teknikleridir. Öğrenciler yaşayarak kendi başlarına çalışarak da öğrenmeyi gerçekleştirirler. Öğretmenler genellikle rehberdir. Deneyimlere dayanan yöntemlerde öğretmen, daha önce üzerinde durulan öğretim stratejilerini, hangi öğretim yöntem ve tekniklerini kullanacağını ve hangi araç ve gereçleri kullanacağını belirledikten sonra bu stratejilerin uygulanması aşamasına gelir. Sosyal Bilgiler dersinde öğrenci, bilgileri karşılaştırmaya ve bunlardan sonuç çıkarmaya yarayan bilgi kaynaklarına ve anlatılarına başvurmaya çalışır (Artan ve Balat, 2003).

Sosyal bilgiler dersinin öğretiminde öğretmen, öğrencilere anlatmak yerine kendi konularını hazırlamalarına yardımcı olan bir rehberdir. Bu doğrultuda sosyal bilimlerdeki tüm derslerin öğretiminde, dersin baştan sona tek bir yöntemle işlenmemesi ve ders boyunca çeşitli yöntemler bir arada bulundurulması çok önemlidir. Bu konuda her şeyden önce eklektik olmak, konuyu öğretmede hangi yöntem, teknik daha etkili olacaksa, onu kullanmak doğru yoldur (Gürgür, 2012).

3.4. İlgili Alanyazın

Hasanoğlu (2013) yaptığı araştırmasında öğretmenlerin, dersin verimliliğini artırmak için fiziksel düzenlemeler yaptıkları fakat öğrenme sürecinde özel gereksinimli öğrencilere zaman ayıramadıklarını belirtmişlerdir.

Yönter (2009) yaptığı çalışmada sınıf öğretmenlerinin, zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin bireysel özellikleri ve öğrenme düzeylerindeki yetersizlikten dolayı matematik öğretiminde sınırlı uyarlamalara ve düzenlemelere yer verdikleri bulgusuna ulaşmıştır.

Güzel (2014) “Sınıfında özel gereksinimli öğrencisi olan sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları problemlerle” ilgili araştırmasında çeşitli olumsuzluklara ulaşmıştır. Bu olumsuzluklar; okulun fiziki yapısının yetersiz oluşu, sınıfların çok kalabalık olması ve kaynaştırma öğrencilerinin sınıflara eşit olarak dağıtılmamış olması, BEP planının yapılmaması ya da öğretmenin BEP planı hakkında yeterli bir bilgisinin olmaması bulgusuna ulaşmıştır.

Vural (2008) sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıf öğretmenlerinin çoğunun okul yönetiminden, milli eğitim müdürlüğünden, rehberlik araştırma merkezinden ve ailelerden destek alamadıkları sonucuna ulaşmıştır.

Kanat (2015) çalışmasında sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine yönelik eğitimlerde uzman kişilerden yeterli desteği göremedikleri için bu konuda kendilerini yeterince geliştiremediklerini tespit etmiştir. Öğretmenlerce ifade edildiği üzere bu konuda en çok rehber öğretmenden faydalanmaları gerekirken uzman kişilerden yeterli desteği göremediklerinin belirmesi bulgusuna ulaşmıştır.

İzci (2005) ise araştırmasında aday öğretmenlerin büyük çoğunluğunun alandaki bilgi ve becerilerinin kaynaştırma için yeterli olmadığını ortaya koymuştur. Mertoğlu (2018) ise Fen Bilgisi öğretmen adayları ile yaptığı çalışmasında, öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumlarının orta düzeyde hatta olumsuzu yakın olduğu tespit etmiştir. Yılmaz (2010) da yaptıkları çalışmada sınıf öğretmenlerinin, kendilerini kaynaştırma eğitiminde yeterli görmediklerini ortaya koymuştur.

Uslu (2014)'nın sosyal bilgiler öğretmenleri üzerinde yaptığı çalışmasında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin özel eğitim/kaynaştırma eğitimi alanıyla ilgili kendilerini yetersiz hissettiklerini ortaya koymuştur.

Chopra (2008) ilköğretim öğretmenlerinin özel eğitime karşı tutumunu etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yaptığı çalışma sonucunda; farklılıkların erkek öğretmenler, kentlerde yer alan öğretmenler, tecrübesi daha az olan öğretmenler ve eğitim alan öğretmenler lehine gerçekleştiği ve öğretmenlerin olumlu tutum gösterdikleri sonuçlarına ulaşmıştır.

Avcılar (2010) fen ve teknoloji öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimindeki yeterliklerini saptamak, yorumlamak ve önerilerde bulunmak amacıyla yaptığı çalışmada; öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarında yeterli bilgiye sahip olmadıkları, diğer öğrencilere uyguladıkları aynı yöntemleri kullanarak değerlendirme yaptıkları, sınıfı bilgilendirerek kaynaştırma eğitimine hazırladıkları, yöntem ve etkinliklerde planlama yapmadıkları, sadece okulun rehber öğretmeninden destek hizmeti alabildikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

Slavica (2010) tarafından ilkokul öğretmenlerinin kaynaştırma hakkındaki tutumlarını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirdiği çalışmada; kaynaştırma ortamında çalışabilmek için teorik ve uygulamalı eğitime ihtiyaç duyduklarını, çalıştıkları okulun kaynaştırma eğitimi için hazır olmadığını, okul aile ilişkilerinin yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir.

Thorpe ve Shafiul Azam (2010) öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine yönelik görüşlerini belirlemeyi amaçladığı çalışmalarında öğretmenlerin, kaynaştırma eğitiminin

olumlu ve faydalı olduğunu öğretmenlerin sorumluluk alanlarından biri ve görevlerinin bir parçası olduğunu belirtmişlerdir.

Lalvani (2012) ABD’de öğretmenlerin özel gereksinimli öğrencilerin eğitimi hakkındaki algılarını ortaya çıkarmak adına bir araştırma gerçekleştirmiş ve birçok öğretmen kaynaştırmayı faydalı bir uygulama olarak gördüklerini ve desteklediklerini, öğrencilerin sosyal duygusal gelişimleri açısından gerekli ve faydalı olduğunu bildirmişlerdir.

Kanat (2015) yaptığı araştırma sonucunda; öğretmenlerin alan uzmanları tarafından yeterli desteği görmediği, kaynaştırma eğitime yönelik eğitimler verilmesi gerektiği, öğretim yöntem, teknik ve etkinlikleri öğrencilere göre uyarlamalarının sınırlı düzeyde olduğu, kaynaklardan yararlanma, ders planı ve bireyselleştirilmiş eğitim programından yararlanmada birtakım düzenlemelere yer verdikleri, kaynaştırma öğrencilerine yeteri kadar zaman ayıramadıkları sonuçlarına ulaşmıştır.

Yaylacı ve Aksoy (2016) yaptığı çalışma sonucunda; öğretmenlerin kaynaştırma eğitimini destekledikleri ancak kendilerini bu noktada yeterli görmedikleri, öğretim sürecinin planlamasında ve düzenlenmesinde yeterli oldukları, izleme, değerlendirme ve mesleki gelişimlerinde yetersiz oldukları sonuçlarına ulaşmıştır.

Yıldırım (2019) yaptığı çalışma sonucunda, sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimini destekleyici bir tutuma sahip oldukları ancak bu eğitim modelinde kendilerini yeterli görmedikleri sonucuna ulaşmıştır.

BÖLÜM IV

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın desenine, araştırmada kullanılan görüşme formunun hazırlanma sürecine, verilerin toplanması ve verilerin analizinin yapılmasına ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMİNDE SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN YERİ VE ÖNEMİ

4.1. Araştırma Deseni

Özel gereksinimli öğrencilerin eğitiminde sosyal bilgiler dersinin yeri ve öneminin araştırmada durum analizi yöntemi kullanılmıştır. Durum çalışması, sınırlı bir sistemin nasıl işlediği ve çalıştığı hakkında sistematik bilgi toplamak için çoklu veri toplama kullanılarak o sistemin derinlemesine incelenmesini içeren metodolojik bir yaklaşımdır (Chmiliar, 2010). Merriam (2013) ise durum çalışmasını sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesi olarak tanımlamaktadır. Durum çalışması, incelenen olguyu kendi yaşam çerçevesi dahilinde ele alan, olgu ve içinde bulunduğu ortam arasındaki sınırların kesin çizgilerle görünür olması ve birden çok kanıt ya da veri kaynağının var olduğu durumlarda kullanılabilen bir araştırma yöntemidir (Yin, 1984).

4.2.Çalışma Grubu

Araştırmaya 9 erkek 11 kadın olmak üzere toplamda 20 sosyal bilgiler ve özel eğitim öğretmenleri katılmıştır. 9 erkek katılımcıdan 2'si 0-3 yıl aralığında, 5'i 4-7 yıl aralığında 2 tanesi de 13 yıl ve üzerinde olmak üzere meslek hayatında bulunmaktadır.

11 kadın katılımcıdan 4'ü 0-3 yıl aralığında, 1'i 4-7 yıl aralığında, 3'ü 8-12 yıl aralığında, diğer 3 tanesi de 13 yıl ve üzerinde meslek hayatında bulunmaktadır.

Kadın katılımcılardan 3'ü sınıf öğretmenliği mezunu olup özel eğitim öğretmenliği yapmakta 4'ü sosyal bilgiler öğretmenliği olup yine bu alanda çalışmakta 4'ü de özel eğitim öğretmenliği mezunu olup yine bu alanda çalışmaktadır.

Erkek katılımcılardan 5'i sınıf öğretmenliği mezunu olup özel eğitim öğretmenliği yapmakta 2'si sosyal bilgiler öğretmenliği olup yine bu alanda çalışmakta diğer 2'si de özel eğitim öğretmenliği mezunu olup yine bu alanda çalışmaktadır.

4.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verileri, yarı yapılandırılmış görüşme tekniğine uygun olarak hazırlanmış olan görüşme formu vasıtasıyla toplanmıştır. Bu bağlamda standartlaştırılmış açık uçlu görüşme sorularından yararlanılmıştır. Standartlaştırılmış açık uçlu görüşme sorularının sıra ve tarzı önceden tayin edilir. Böylece görüşmeye alınan tüm bireylere aynı sorular aynı sıra ile tevdi edilir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009, s.249). Araştırmada öğretmenlerin özel gereksinimli öğrencilerin eğitiminde sosyal bilgiler dersinin yeri ve önemine ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak görüşme yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanırken ilgili literatürden (Çal ve Demirkaya, 2017; Sağdıç ve Demirkaya, 2009; Demirkaya ve Tokcan, 2007) ve uzman görüşlerinden yararlanılmıştır. Formun ilk bölümünde katılımcıların kişisel özelliklerini keşfetmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formuna yer verilmiştir. Görüşmelerin gerçekleştirileceği yer ve zamanın tespit edilmesinde katılımcıların arzu ve beklentileri dikkate alınmış ve katılımcılar araştırma konusunda yeterli düzeyde bilgilendirilmişlerdir. Görüşmeler yaklaşık olarak 20 -25 dakikalık sürelerde tamamlanmıştır.

4.4. Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği

Araştırmanın geçerliği ve güvenirliliğini sağlayabilmek adına birtakım işlemler yapılmıştır. Katılımcılardan derlenen veriler alanda uzman bir kişi tarafından kontrol edilerek iç geçerlik sağlanmaya çalışılmıştır. İlgili bölümde uygulanan yöntemin tanım ve açıklamalarına yer verilmiş buna ilave olarak katılımcıların tespiti için belirlenen kriterlere ilişkin bilgilere çalışma grubu başlığı altında değinilerek dış geçerlik güçlendirilmiştir. Araştırmanın güvenirliliğini sağlamak için şu uygulamalara yer verilmiştir: (1) Görüşme formundaki bütün sorular alanyazın taramasından sonra geliştirilmiştir. (2) Veri analizindeki işlem adımları yöntem bölümünde ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. (3) Derlenen verilerin hepsi bir öğretim üyesi tarafından kontrol edilmiştir.

4.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri içerik analizi yaklaşımıyla çözümlenmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2016) içerik analizinin temel amacını, derlenen verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak olarak ifade etmişlerdir. Bir diğer anlatımla içerik analizi vasıtasıyla verileri tanımlama ve verilerin içinde gizli gerçekleri açığa çıkarmanın amaçlandığını belirtmişlerdir. İçerik analiz, katılımcılardan elde edilen nitel araştırma verilerinin işlenmesinde (1) verilerin

kodlanması, (2) temaların bulunması, (3) kodların ve temaların düzenlenmesi ve (4) bulguların tanımlanması ve yorumlanması olmak üzere dört aşamada gerçekleştirir. Bu bağlamda araştırmada kodlama vasıtasıyla verilerin altında yatan kavramları ve bu kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak amacıyla tümevarımcı yaklaşıma uygun kodlama yapılarak temalara ulaşılmıştır (Gülbahar, Avcı ve Ergün, 2012). Veriler bu temalar bazında yeniden düzenlenmiş, sayısallaştırılarak ifade edilmiştir.

BÖLÜM V

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın amacı doğrultusunda nitel bulgulara yer verilmiştir. Bulgularda birbirini destekleyen veya farklılık gösteren yönler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

5.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler ve özel eğitim öğretmenlerinin görüşme formunda yer alan 1. soruda; “Özel gereksinimli öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde karşılaştıkları güçlükler nelerdir? verdikleri cevapların analizi sonucunda 7 farklı tanımlama kategorisi ortaya çıkmıştır. Oluşan kategoriler ve doğrudan katılımcı görüşleri şöyledir:

5.1.a. Kavram haritalarının öğrenci seviyesinin üzerinde olması (K1,K20)

K1: Kavram haritaları öğrenci seviyelerinin üzerinde olması.

K20: Kavram haritaları öğrenci seviyelerinin üstünde. Bu öğrencilere göre kazanımların sayısı ve niteliği fazla.

5.1.b. Kazanımların sayısı ve niteliğinin fazla olması (K1,K2,)

K1: Bu öğrencilere göre kazanımların sayısı ve niteliği fazla.

K2: Özel gereksinimli çocuklar için sosyal bilgiler kazanımları fazla.

5.1.c. Soyut kavramların kavranması konusunda zorluk yaşanması (K3,K4,K5,K6,K9,K12,K15,K16,K17,K18,)

K3: Tarih ve coğrafya konuları soyut olduğu için çocukların anlaması ve anlamlandırması zor.

K4: Özel eğitimde sosyal bilgiler dersinde en çok soyut kavramlar konusunda sorun yaşanmaktadır.

K5: Manevi değerlerin ve soyut konuların kavranması konusunda zorluk çekerler.

K6: Tarih ve coğrafya konuları soyut olduğu için çocukların anlaması ve anlamlandırması zor.

K9: Genel olarak sosyal bilgiler dersi içerisindeki soyut kavramların öğreniminde zorluk yaşadıklarını düşünüyorum.

K12: Genelde soyut kavramlarla ilgili konularda, harita üzerinde uygulamalı konularda ve bazı öğrencilerde kendini ifade etmekte zorlanmaktadır.

K15: Sosyal bilgiler ders içeriği bu öğrenciler için çok soyut kaldığı belirli konular haricinde bir öğrenme sağlanamıyor.

K16: manevi değerlerin ve soyut konuların kavranması konusunda zorluklar çekerler.

K17: Özel eğitimde sosyal bilgiler dersinde en çok soyut kavramlar konusunda sorun yaşanmaktadır.

K18: tarih ve coğrafya konuları soyut olduğu için çocukların anlaması ve anlamlandırması zor.

5.1.d. Konuları bağdaştırma konusunda güçlük yaşanması (K4,K17)

K4: Ayrıca konuları bağdaştırma konusunda güçlük çekilmektedir.

K17: Ayrıca konuları bağdaştırma konusunda güçlük çekmektedirler.

4.1.e. Hazırbulunuşluk düzeylerinin yetersiz olması (K5,K9K16)

K5: Harita ve coğrafya bilgilerinin öğretiminde ise gerekli hazırbulunuşluk düzeyinin yetersiz olması, yaşantıları az olması konuların öğretilmesini sınırlandırmakta.

K9: Ders sözel bir ders olduğu için derse konsantre olma, derse katılım ve sessiz biçimde dersi dinleme konusunda sorun yaşayabilirler.

K16: Harita ve coğrafya bilgilerin öğretiminde ise gerekli hazırbulunuşluk düzeyinin yetersiz olması, yaşantıları az olması konuların öğretilmesini sınırlandırmakta.

5.1.f. Öğrenilen bilgilerin kalıcılığının düşük olması (K7,K10,K11,K13,K14)

K7: Öğrendikleri bilgileri hafızalarında çok kısa tutabildikleri için kalıcı öğrenmeden bahsetmek pek mümkün olmuyor.

K10: Sosyal bilgiler dersindeki tarihleri hatırlamada güçlük çekiyorlar. Zaman kavramı genelleme ve kalıcılıkta sorun yaşıyorlar.

K11: Yaşadığı coğrafyayı tam olarak bilememektedir. Tarihi bilgileri beyinlerinde oturtmaları biraz zor oluyor.

K13: Öğrencilerin bilgi edinme noktasında bariz bir şekilde eksik kaldıkları görülür. Örneğin bu öğrencilerin Türkiye Cumhuriyeti'nin başkentinin veya bulunduğu bölgenin adını söyleyememe gibi durumlar görülür.

K14: Öğrendikleri bilgileri hafızalarında çok kısa tutabildikleri için kalıcı öğrenmeden bahsetmek pek mümkün olmuyor.

5.1.g. Öğrencilerin seviyelerinin yetersiz kalması(K8,K19)

K8:Ortaokul kısmında sosyal bilgiler fen bilimleri ayrılırken özel gereksinimli çocuklarımızla bulundukları seviye olarak ilkokul ikinci ya da üçüncü sınıf derslerine ancak çıkabiliyoruz hayat bilgisi dersinin uzun dönemli amaçlarınısosyal bilgiler ile bağdaştırarak sosyal bilgiler dersi amaç kazanım veya uzun dönemli amaçlarımızı alıyoruz.Yani aslında sosyal bilgiler dersi değil sosyal hayat dersi isliyoruz.

K19:ancak müfredat programlarının ve kazanımlarının belirlenirken esnekliklerinin yetersiz olması sebebiyle bu çocuklar diğer arkadaşlarıyla aynı kulvarda yarışmak zorunda kalmaktadır.

5.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler ve özel eğitim öğretmenlerinin görüşme formunda yer alan 2.soruda; “Özel gereksinimli öğrencilere sosyal bilgiler dersinin işlenişine yönelik önerileriz nelerdir? sorusuna yönelik verdikleri cevapların analizi sonucunda 7 farklı tanımlama kategorisi ortaya çıkmıştır. Oluşan kategoriler ve doğrudan katılımcı görüşleri şöyledir:

5.2.a. Materyal kullanımıyla ders anlatımını zenginleştirilmeli (K1, K8, K16, K17, K18)

K1:Dersin işlenişi her materyale ulaşabilecekleri tarzda hem materyal hem de diğer derslerledesteklenir şekilde olmalıdır.

K8:Somut görsellerin bulunduğu materyallerin eşlik ettiği videoların bulunduğu kaynaklar hazırlanmalıdır.

K16: Daha fazla duyuya hitap eden materyaller ile konunun anlatılması, ders girişinde ve ders sonunda konunun özetlenmesi gerekmektedir.

K17: Ders daha çok örnek, materyal ve üç boyutlu resimlerle desteklenmeli ve bolca tekrar yapılmalı.

K18: Daha fazla görsel materyal video ile öğretim desteklenmeli.

5.2.b. Özel gereksinimli öğrencilerin ön sıralara alınıp derse katılımı artırılabilir.

K2:Özel gereksinimli öğrencileri ön sıralara alıp derse daha aktif katılmalarını sağlayabiliriz.

5.2.c. Tüm özel gereksinimli öğrencilere seviyesine uygun bireysel planlamalar yapılmalı (K3, K12, K13, K20).

K3: Tüm disiplin alanlarında olduğu gibi özel gereksinimi olan öğrencilerimize sosyal bilgiler dersi içinde bireysel planlamalar yapılmalı.

K12: Bol görsele ve öğrenciyi de eğitimin içine katarak ders işlemek önemli. Yeterli zaman kaldığı takdirde bire bir eğitim verilmesi gerekli çünkü diğer öğrencilerin seviyelerine gelmeleri zor oluyor. Ekstra işler yapmak lazım.

K13: Bu öğrencilerin diğer öğrencilerden farklı oldukları ve daha ağır öğrendikleri açıktır. Bunun için öğrenciler toder destekli bir eğitim modelinde öğrenimlerine devam etmelidirler.

K20: Konular bu öğrencilerin seviyelerine indirgenerek anlatılmalı. Etkinlikler öğrencinin olanaklarına göre düzenlenmeli.

5.2.d. Sosyal oyunlarla aktif katılım sağlanmalı (K4, K9, K10,K14)

K4: Özellikle özel gereksinimli öğrencilerin aktif olmasını sağlamalıyız. Tiyatro ya da oyunlara aktif olarak katılmaları sağlanmalıdır.

K9:Öğrencinin fiziki ve zihinsel duruma göre konu ve kavramlar somutlaştırılarak anlatılabilir. Oyunlaştırma (dart, sek sek) yöntemiyle resimler, müzik vb etkinliklerle en azından Birey ve toplumda yer alan bireyin temel ihtiyaçlarını kazanması sağlanabilir.

K10:Daha genel ve akılda kalıcı bilgiler verilebilir. Özel eğitim öğretmeniyle birlikte program hazırlanmalıdır. Dersler daha eğlenceli işlenmelidir.

K14:Konular daha somut bir şekle sokulabilir. Öğrencilere müze gezileri yaptırarak ya da tiyatro gibi sahneleme yapmaları istenebilir.

5.2.e. Sınıf mevcudunun yoğun olduğu sınıflarda mevcudun düşürülerek bu öğrencilere de vakit ayrılması gerekli

K5: Kalabalık sınıf ortamında bu öğrencilerin yeterince üzerinde durulamadığı için mevcutların az olduğu sınıf ortamı sağlanmalı.

5.2.f. Gündelik bilgiler ile sosyal bilgiler ders içeriği karşılaştırılmalı ve ders içeriği pekiştirilmeli (K6, K11, K15, K16, K19)

K6: Daha çok günlük yaşamda kullanabilecekleri bilgilerle özel gereksinimli öğrencilerin günlük yaşamdaki bilgiler karşılaştırmaları benzer ve farklı yönleri görmeye çalışmaları olabilir.

K11: Çocukların günlük hayatta karşılaşabileceği sorunların verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Seviyelerine uygun olarak günlük hayatlarına transfer edeceği bilgiler olursa daha ilgili olabilirler.

K15: Yaparak yaşayarak öğrenmelerini sağlamak gerek.

K16: Öğrenilen bilgilerin kalıcılığı arttırmak için de yaparak yaşayarak öğrenme stratejisi kullanılmalı. Bilgi günlük yaşamda kullanılmaya teşvik edilmeli.

K19: Yaşamsal Becerilerinin geliştirildiği uygulamalara öncelik verilmelidir. Çocukların seviyelerine göre gömlek giymekten yemek yapmaya adres bulmaktan is hayatında yer almaya yarayacak beceriler verilmelidir.

5.2.g. Ders anlatımı öğrencinin dil seviyesine indirgenerek anlatılmalı

K7: Daha somut, sade bir dil ile öğrenci seviyesine indirgeyerek konuları oyunlaştırarak anlatmak çocukta hem dersi sevdirmeye hem de olumlu dönüt alma konusunda etkileyicidir.

5.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler ve özel eğitim öğretmenlerinin görüşme formunda yer alan 3.soruda; "Özel gereksinimli öğrencilere sosyal bilgiler dersinin sağladığı katkılara ilişkin görüşleriniz nelerdir?" sorusuna yönelik verdikleri cevapların analizi sonucunda 9 farklı tanımlama kategorisi ortaya çıkmıştır. Oluşan kategoriler ve doğrudan katılımcı görüşleri şöyledir:

5.3.a. Milli değerleri, vatandaşlık duygu ve sorumluluklarını öğrenir. (K1, K5, K10, K12, K17, K13)

K1: Milli değerler, etik ilkeler, kendi yaşıdığı çevre, ilçe, il, bölge, ülke hakkında bilgiler öğreniyor.

K5: Toplumsal kuralları öğreniyorlar. Vatandaşlık sorumluluklarının farkına varıyorlar.

K10: Öğrenci toplumla ve geçmişıyle ilgili bilgiler öğreniyor. Atatürk ü seviyor.

K 12: Değerler eğitimi açısından vatan ve millet sevgisi kazanma, kendi tarihini iyi öğrenme,

K 17: Vatandaşlık bilgisi, kurum ve kuruluşlar

K13: Vatandaşlık Görevlerini öğrenir.

5.3.b. Sosyal Haklarını Öğrenirler. (K2, K3, K9, K11, K16)

K2: Öğrenciler haklarını öğrenip bilinçleniyorlar.

K3: Var olan haklarını, kendini ifade edebilmeyi, bulunduğu ortama göre hareket etmeyi, özgüveni, kabul görmeyi ve kabul görülmeyi vb. kazandırmaktır.

K9: Sosyal Bilgiler dersi insana nasıl "birey" olunur. İyi insan nasıl olunur. Toplumun kuralları nelerdir? Hakkımızı nasıl savunuruz, haklarımız nelerdir gibi yaşamımızda ki temel gereksinimlere cevap niteliğinde bir derstir.

K11: Çocuk toplumdaki ailedeki okuldaki sınıftaki rollerini bilir ve buna göre davranır.

K16: Hayatta karşılaştıkları toplumsal ve sosyal değerlerin anlamlandırma ve mantığa bürümede sosyal bilgiler dersi çok fazla katkıda bulunmakta.

5.3.c. Coğrafi bilgi sahibi olurlar (K12, K13, K17)

K12: Kendi bulunduğu coğrafi yerlerin fiziksel ve ekonomik özelliklerini kavrama ve görevlerini anlayabilmek adına çok faydalıdır.

K13: Özel gereksinimli öğrenciler sosyal bilgiler dersi sayesinde yaşadığı şehre, bölgeye, ülkeye ve içinde bulunduğu dünyaya karşı daha fazla duyarlılık göstermeye başlar.

K17: Coğrafya bilgisi gibi konular yaşadığı çevreyi anlamlandırmasında büyük önem arz etmektedir.

5.3.d. Bağımsız yaşama hazırlanırlar (K7, K13, K19, K20)

K7: Günlük hayatta kullanabilecekleri kazanımları ve öz bakım becerileri konusunda katkı sağlamaktadır. Ayrıca topluma entegrasyonlarına diğer bireyleri tanımalarına yardımcı olmaktadır.

K 18: bağımsız yaşama hazırlama düşünüldüğünde özellikle coğrafya konuları işlenmesi ve hayatları boyunca kullanacağı bilgiler içeriyor.

K 19: Kendilerini ifade edecek hayatlarını bir başkasına ihtiyaç duymadan devam ettirebilecek beceri cesaret hatta fırsat verilmesi için halk içerisinde ki duyarlılığı sağlayacak olan da sosyal bilgiler dersidir.

K 20: Özel gereksinimli öğrencini sosyalleşmesine, bireysel ihtiyaçlarını karşılamasına ve kendini ifade etmesine olanak sağlamaktadır.

5.3.e. Gündelik hayatla bağ kurarlar(K4, K14, K15)

K4: Günlük hayatta işine yarayacak çok da karmaşık olmayan bilgileri bu derste öğrenmektedirler.

K 14: Gündelik hayatla bağ kurmalarını kolaylaştırıyor.

K15: Gündelik hayatla bağ kurmalarını kolaylaştırıyor.

5.3.f. Empati becerisini geliştirir

K6: Sosyalleşme becerisini geliştirir. Bireysel fikirlerini çevreyle paylaşmayı öğrenir. Farklı fikirlere saygılı olmayı öğrenir.

5.3.g. Kendisini, ailesini ve çevreyi tanır

K1: Kendini, ailesini, çevresini, dünyayı tanımada çok önemli amaçlardır bunlar.

5.3.h. Aidiyet duygusu kazanır

K16: Topluma aileye ve sosyal gruplara bağlanma aidiyet duygusunun artması olumlu yönde etkilenmekte.

5.3.1. Faydalı değildir

K8: Bizler sosyal bilgiler dersi yerine sosyal hayat dersi çalıştığımız için ve haftada üç saat ders içinde çok faydalı olduğunu düşünmüyorum.

5.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler ve özel eğitim öğretmenlerinin görüşme formunda yer alan 4.soruda; "*Sosyal bilgiler dersi öğretim programının özel gereksinimli öğrenciler açısından uygunluğu konusunda ne düşünüyorsunuz?*" sorusuna yönelik verdikleri cevapların analizi sonucunda 8 farklı tanımlama kategorisi ortaya çıkmıştır. Oluşan kategoriler ve doğrudan katılımcı görüşleri şöyledir:

5.4.a. Günlük hayat için uygun

K2:Sosyal bilgiler dersi günlük hayatla çok bağlantılı olduğu için özel gereksinimli Öğrenciler açısından çok uygun bir ders.

5.4.b. Seviyeye göre hazırlanmamış ders planı öğrenciye faydalı olmamaktadır (K3, K14, K15, K19, K20).

K3: Bir çok dersin planları gibi bu derslerimiz disiplin alanları da çocuklarımıza olduğu gibi uygulanmamalıdır. Bireysel farklılıklara göre hazırlanmamış, öğrenci düzeyi, durumu göz önüne alınmadan yazılmış bir kaç kazanım hem öğrenci hem öğretmen için zaman kaybı olmaktadır.

K14: Konu içerikleri öğrencilere biraz ağır düşüyor. Bunlar zaten zor kavrayan çocuklar program işlerini daha da zorlaştırıyor.

K15: Bu öğrenciler için programın fazla ağır olduğunu düşünüyorum.

K19: Uygun olduğunu düşünmüyorum standart bir program hazırlanıyor ama çocuklarımız bu standart kalıplara girmeyecek kadar birbirlerinden farklı özellik ve hassasiyetlere sahiptirler. Programların ders bazında değil özel gereksinim bazında yapılandırılması gerekmektedir. Öğrenmegüçlüğü için farklı, otistik için farklı ağırdüzey için farklı vs bu şekilde daha yararlı bir bakış açısına varılacağını düşünüyorum.

K20: Özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin seviyesine uygun değildir.

5.4.c. Ders müfredatı biraz daha sadeleştirilerek öğrenci düzeyine daha uygun hale getirilmeli (K7, K10, K11, K12, K17).

K7: Bir planı doğrultusunda öğrencilerimize kazanımları verdiğimizden dolayı öğretmen konuyu seçeceği uygun yöntem ve tekniklerle aktarırsa çocuk için uygundur.

K10: Özel gereksinimli öğrenci düzeyine getirilerek uygulandığı sürece uygundur.

K11: Müfredatta bulunan bütün konuların özel gereksinimli çocuk tarafından uygulanamayacağı aşıkardır. Çocukların seviyelerine göre programdan uygun olanlar seçilebilir.

K12: Biraz daha sadeleştirirsek daha iyi olacağını düşünüyorum.

K17: Konuların hepsi özel gereksinimli öğrenciler için çok fazla ve kafa karıştırıcı olmaktadır. Daha somut, açıklık ve sadelik, yakınlık gibi öğrencilerin anlayacağı modülde düzenlenmelidir.

5.4.d. Ders süresinin kısıtlı konuların çok olması öğrenciye ders konusunda katkı sağlamamakta (K4, K6).

K4: Konuların çok fazla olması ve sürenin az olması öğrendiği bilgilerin tekrarını imkansız kılıyor.

K6: Öğretim programında yer alan bazı konular özel gereksinimli öğrenciler için uygun fakat ders saatinin sınırlı, konuların yoğunluğu öğretmenin vakit ayırmasını engellemektedir.

5.4.e. Konular çocuklar için uygun (K5, K13, K16).

K5: 8. sınıf müfredatı dışındaki konular genel olarak uygun.

K13: Özel gereksinimli çocuklar daha çok somut öğrenmelere karşı açıktır. Bu bakımdan incelendiğinde 5. 6. 7. Sınıf konuları ve üniteleri incelendiğinde hayatın içinden olduğu ve yaşamımızı ilgilendiren durumları içerdiğinden uygun olduğu kanısına varılabilir.

K16: Sosyal bilgiler dersi hem bu mesleği icra eden öğretmen açısından hem de öğretmenler açısından önemli ve eğlenceli üniteleri içerdiğinden dolayı özel gereksinimli öğrenciler açısından en uygun ders olarak görüyorum.

5.4.f. Gereksiz ve unutulacak bilgiler içermekte

K8: Bizim çocuklarımız için asıl gereksinim günlük yaşam özbakım becerileridir. Hayatlarını Bağımsız devam ettirebileceği alanlarda ilerlemeleridir. Sınav kaygısı olmayan iş çalışmama hayati olamayacak olan ya da öğrendiği halde unutacağı ve hayati boyunca kendisine lazım olmayacağı için uygun olduğunu düşünmüyorum. Sosyal bilgiler dersi yerine bizim çocuklarımızın sosyalleşmeye arkadaş edinmeye ihtiyacı var.

5.4.g. Hayat Bilgisi dersi İle Birleştirilmeli

K1: Sosyal bilgiler dersi amaçları hayat bilgisi amaçları ile birleşebilir. Ben genelde sosyal bilgiler dersine uygun olmayan öğrencilere hayat bilgisi derslerinden başlıyorum.

5.4.h. Özel gereksinimli öğrenciler için yetersizdir (K9, K18).

K9: Sosyal bilgiler öğretim programında yalnızca 6.sınıfta bir kazanımda özel gereksinimli bireylerden bahsedilmektedir. Bu öğrencilerin beceri ve değerleri nasıl kazanacağı nasıl bir yol alacağı konusunda bir şey söylenmemektedir. Bu açıdan bence yetersiz.

K18: sosyal bilgiler konularının tamamını öğrencilerin günlük hayatta işlerine yarayacak konular olmadığını düşünüyorum, daha çok günlük yaşamda da karşılarına çıkabilecek konular öğrencinin ihtiyacına göre seçilip anlatılmalı

5.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler ve özel eğitim öğretmenlerinin görüşme formunda yer alan 5.soruda; *"Özel gereksinimli öğrencilerle yapılan sosyal bilgiler derslerindeki etkinliklere ilişkin görüşleriniz nelerdir?"* sorusuna yönelik verdikleri cevapların analizi sonucunda 9 farklı tanımlama kategorisi ortaya çıkmıştır. Oluşan kategoriler ve doğrudan katılımcı görüşleri şöyledir:

5.5.a. Sosyal etkinlikler için okul desteği alınmalı (K1, K15, K18).

K1: Etkinlikler önerilebilir ama okulun şartları dahilinde de olacak şeyler var.

K15: Yeterli imkanımız olmadığı ve sınıflarımızda yeterli donanım bulunmadığından basit düzeyde işleyebiliyoruz

K18: Materyal çeşitliliği artırılmalı.

5.5.b. Güncel konular özel gereksinimli öğrencileri desteklemekte

K2:Sosyal bilgilerde konular güncel olunca etkinlikler yapıldığında özel gereksinimli çocuklar da konuya bur şekilde dahil ediliyor ve güzel oluyor

5.5.c. Soyut düşünme becerisine dayalı etkinlikler desteklenmeli (K3, K10, K18).

K3: Yapararak yaşayarak öğrenme keşfetme her birey için en uygun olanıdır. Yaşantı oluşturma öğrencilerimizin somut düşüncenin daha ilerisine, soyut düşünme aşamalarında daha hızlı ilerlemesini sağlayacaktır.

K10: Özel bir etkinlikten ziyade yapılan etkinliklerde rol verilerek dahil edildiğini düşünüyorum. Ek bireysel bir müfredat uygulanmıyor fazla.

K18: Yapararak yaşayarak öğrenme yöntemi kullanılmalı diye düşünüyorum.

5.5.d. Bireysel etkinlik yapılmamakta (K3, K5, K19).

K4:Bu öğrencilere özel bir etkinlik yapma imkanımız olmuyor.

K5:Özellikle bu öğrencilere yönelik etkinli yapmak çok zor. Çünkü süre az konular yetişmez endişesi oluyor.

K19: Etkinliklerin hiç birisi sınıflarda özellikle de kaynaştırma amaçlı sınıflarda ki öğrenciler için hiç bir zaman uygulanmamakta. Sınıfların kalabalıklılığı ailelerin çocuk yetiştirme konusunda ki yanlış tutumu sınıftaki ders islenmesini zorlaştırmaktadır bu ortamda en önce gözden çıkarılanlar ise özel gereksinimli çocuklar olmaktadır.

5.5.e. Destek oda eğitimi verilmelidir (K6, K14).

K6:Ders saati yetersiz olduğu için en fazla bazı konularda münazara tartışma gibi teknikler kullanılırken etkinliklere dahil olabiliyorken çoğunlukla destek oda eğitimi ile bu açık kapatılmaya çalışılmaktadır.

K14: Sınıflar kalabalık olduğu için birebir etkinlik yapmak çok zor. Ufak tefek etkinliklerle de ne kadar öğrenebilirliği tartışılır.

5.5.f. Somut eğitim daha etkilidir (K7, K11, K13).

K7: Daha çok görsellik ve somut olması çocuk yönünden her daim daha iyi olacaktır.

K11: Daha çok görsel materyallerle desteklenen etkinlikler kullanılabilir.

K13: Etkinlikler düşünüldüğünde yönleri göstermek için bir harita karşısında yönleri anlatmak, dünyanın yuvarlak olduğunu göstermek için küreden yararlanmak, Türkiye'nin yüzey şekillerini gösteren kabartma haritalardan faydalanmak çocuklar için eğitimin hem somut hem de kalıcı olmasını sağlayacaktır.

5.5.g. Sınırlı Kalmakta (K8, K20).

K8:Sınırlı kalıyor.

K20: Etkinlikler güncel hayatın unsurlarında uzak seçilmiş. Bu durum çocukları isteksizliğe sevk ediyor.

5.5.h. Müfredat genişletilmeli

K12. Bol etkinlik yapabilmek konunun pekişmesi açısından önemli olup müfredat kaygısı taşımadan ders işlenmesi durumunda daha fazla etkinliğe yer verilebilir. Bu öğrenciyi derse daha motive eder.

5.5.ı. İşbirlikli ve proje tabanlı eğitim verilmeli (K16, K17).

K16:Yapılan etkinliklerde işbirlikli ve proje tabanlı öğretim yönetenleri kullanıldığında özel gereksinimli öğrencilerin akrabaları tarafından sosyal kabulleri ve özgüvenleri artmaktadır. Yapılan etkinlikler de konu tekrarına hizmet ettiği için öğrenmenin kalıcılığını arttırmaktadır.

K17:Etkinliklere özel gereksinimli öğrencileri dahil etmek, yaparak yaşayarak ilkesi kapsamında öğrenmelerini hızlandıracaktır. Hemde arkadaşlarıyla olan ilişkilerini düzenleyerek yakın ilişkiler kurmasını sağlayacaktır.

5.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler ve özel eğitim öğretmenlerinin görüşme formunda yer alan 6.soruda; *"Sosyal bilgiler derslerinde özel gereksinimli öğrencilere yönelik kullanılan yöntem ve tekniklere ilişkin görüşleriniz nelerdir?"* sorusuna yönelik verdikleri cevapların analizi sonucunda 7 farklı tanımlama kategorisi ortaya çıkmıştır. Oluşan kategoriler ve doğrudan katılımcı görüşleri şöyledir:

5.6.a. Beceri ve kavram gerektiren alanlarda uygun öğretim şekilleri kullanılmalı (K1, K7, K16).

K1:Konu iç içe girmiş olabilir. Hem beceri hem kavram olarak. Beceri gerektiren ve kavramgerektiren yerlerde uygun öğretim şekilleri kullanıldığı müddetçe problem olmaz.

K7: Öğrenciye ve konulara uygun seçilecek yöntem ve teknikler doğru ise her konu kolaylıkla öğretilir. Fakat bazı durumlar da bu zaman alabilir.

K16:Bireysel farklar özel gereksinimli çocuklarda daha fazla olacağı için sosyal bilgiler dersinin de doğasında olan birden çok öğretim stratejisine uygun ünitelerin olması bir avantajdır. Öğrencinin ilgisini ders üzerinde daha canlı tutmak için birden fazla stratejinin kullanılması faydalı olacaktır.

5.6.b. Zaman ve fiziki yetersizlik mevcut (K2, K15).

K2:Zaman sıkıntısı ve sınıfın fiziki durumu sınıfta kullanılan yöntem ve teknikler yetersiz kalıyor.

K15: Yöntem ve teknikleri uygulayacak yeterli donanıma sahip değil sınıflarımız.

5.6.c. Bireysel farklılıklar göz önüne alınmalıdır

K3:Öğrencilerimize bireysel farklılıklar göz önüne alınarak kazanımlar oluşturulmalıdır.

5.6.d. Özel bir etkinlik yapma imkanı bulunmamakta (K4, K8, K9, K10,K14).

K4:Sadece okuma yazma ile ilgili faaliyetler yaptırabiliyoruz.

K8:Ders için ayrıca bir yöntem kullanmıyoruz.

K9:Normal şartlarda bu öğrenciler için özel bir program ve müfredat hazırlanabiliyor. Ders materyalleri hazırlanıyor. Ancak özel olarak bir uygulamayı çevremde yapan birine rastlamadım.

K10:Yöntem ve teknik yok malesef onlara uygun.

K14:Çok fazla yöntem ve teknik kullanma şansımız olmuyor. Daha çok diğer öğrencilere kullandığımız yöntemlerle öğrenmelerini sağlamaya çalışıyoruz.

5.6.e. Görsel materyaller ile eğitim desteklemekteli (K5, K6, K20).

K5:Görsel ağırlıklı materyallerle daha başarılı olunacağını düşünüyorum.

K6:Bilgi resim eşleştirme kartları ile somut materyal kullanılarak öğrenciye sunulmalı.

K20: Görsel ve işitsel materyal kullanılmalı. Konular sadeleştirilmelidir.

5.6.f. Öğrencinin gözlem tekniği kullanması desteklemekteli (K6, K11, K12, K13, K17,K18).

K6:Saha incelemesi yoluyla gezi gözlem tekniği kullanılarak toplumsal kuralların uygulanışı örneklendirilmelidir.

K11: Drama, rol oynama gibi etkinlikler tercih edilebilir.

K12: Çok teknik uygulama yerine öğrenciye uygun etkinlik daha verimli olur. Yaratıcı drama, sen olsaydın veya canlandırma yapmak gibi yöntemler olumlu sonuçlar getirmektedir.

K13: Bu tip öğrencilere gösterip yaptırma, istasyon drama gibi yöntem ve tekniklerin kullanılması hem öğrenciyi daha çok motive edecektir hem de kalıcı öğrenmeler sağlayacaktır.

K17: Drama ve örnek olay kapsamındaki etkinliklerin oldukça sağlıklı ve etkili olduklarını düşünüyorum. Duygu ve empati yeteneklerine katkı sağlamaktadır.

K18: özel eğitimde kullanılan eşzamanlı ipucu ile öğretim sabit bekleme süreli öğretim, gösterip yapma model olma gibi yöntemler kullanılarak öğretim yapılabilir.

5.6.g. Öğretmenler kendi yöntemlerini kullanmakta

K19:Yöntem teknik olarak maalesefüniversitelerdeöğretilenhiç bir yöntem teknik sınıftauygulanamamaktadır her sınıfbulunduğuyöresel etkiler sosyo ekonomik düzeylerkarsısındaöğretmen kendi yöntemteknikini kendisi üretmektedir.

5.7. Yedinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler ve özel eğitim öğretmenlerinin görüşme formunda yer alan 7.soruda; "*Sosyal bilgiler derslerinde özel gereksinimli öğrencilere yönelik kullanılan araç ve gereçlere ilişkin görüşleriniz nelerdir?*" sorusuna yönelik verdikleri cevapların analizi sonucunda 6 farklı

tanımlama kategorisi ortaya çıkmıştır. Oluşan kategoriler ve doğrudan katılımcı görüşleri şöyledir:

5.7.a. Materyaller yetersiz/yok (K1, K2, K3, K4, K7, K9, K11, K14, K18, K19, K20).

K1: Konu ile ilgili ne ekstra bir kitap, hikâye,slayt, sunu, çizgi film hiçbir şey yok. İlkokul kaynaklarından yararlanabiliyoruz bazen amandan özel eğitimin de böyle rahat ulaşılabilir kaynakları materyalleri olmasın. Bunlar bireksiklidir bence.

K2: Okulumuzda yeterince araç ve gereç yok o yüzden bir şey diyemeyeceğim

K3:Özel gereksinimli öğrenciler genel anlamda soyut kavramları kavrama, öğrenme de problem yaşamaktadır.

K4: Hiçbir araç ve gereç kullanılmıyor.

K7: Somutlaştıracak materyal eksikleri bulunmaktadır. Her okulun bünyesi bir olmamaktadır.

K9: Normal şartlarda bu öğrenciler için özel bir program ve müfredat hazırlanabiliyor. Ders materyalleri hazırlanıyor. Ancak özel olarak bir uygulamayı çevremde yapan birine rastlamadım.

K11: Okulların bu konuda yetersiz donanımına sahip olduğunu düşünüyorum. Haliyle bu da öğrenciye sınırlı sayıda materyal sunmamıza neden oluyor. Sadece bilgisayar ve haritadan yararlanabiliyorlar.

K14: Bu öğrencilerimize yönelik araç ve gereçler maalesef sınıflarda mevcut olmuyor.

K18: Görsel dokunsal materyaller artırılmalı.

K19: Araç gereç oldukça yetersizdir.

K20: Okullarımız araç gereç bakımından bu öğrenciler için yetersiz.

5.7.b. Akıllı tahta ihtiyacı karşılamakta

K5: Akıllı tahta etkili bir araç görevi görmektedir.

5.7.c. Görsel ve işitsel materyaller yeterlidir (K6, K12, K13).

K6: Kullanılan materyaller somut görsel işitsel sade dikkat çekici olmalıdır.

K12: Araç veya materyaller kazanımları vermede önemli yardımcılardır. Sosyal bilgiler dersinde harita veya dünya (yuvarlak maket) coğrafya konularında faydalı tarihsel konularda ise tarihi görseller ya da biyografiler işe yarar materyallerdir.

K13: Sosyal bilgiler dersinde bu öğrencilere yönelik yerküre, harita, kabartma harita maket kullanımı daha yaygındır. Bu araç gereçler somut öğrenmeye destek sağladığı için öğrenciye büyük yararı olacaktır.

5.7.d. Araç gereçleri öğretmenler hazırlamakta (K8, K10).

K8:Sınıflarımızda derse yönelik herhangi bir araç gereç yok biz öğretmenler konu ilerledikçe kendimiz hazırlarız.

K10: Araç gereç bizim geliştirmemiz gerekiyor çünkü uyarlanmış araç gereç yok.

5.7.e. Bireysel farklılıklar farklı materyaller gerektirir (K15, K17).

K15: Her öğrencini engel farklılığına göre farklı materyallerle ders anlatımı zenginleştirilmeli.

K17: Yeterli olduğunu düşünmüyorum. Özellikle bilişsel gelişmeleri akranlarına göre geride devam ettiği için soyut işlemler dönemine geç girmektedirler. Bu da kullanılan materyallerin uygunluğu konusunda sorun olmaktadır.

5.7.f. Kullanılan materyallerin güvenlik tedbirleri gözden geçirilmeli

K16: Araç ve gereçleri güvenlik tedbirleri kapsamında tekrar gözden geçirmek gerekir.

5.8. Sekizinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler ve özel eğitim öğretmenlerinin görüşme formunda yer alan 8.soruda; "*Sosyal bilgiler derslerinde özel gereksinimli öğrencilere yönelik kullanılan ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarına ilişkin görüşleri nelerdir?*" sorusuna yönelik verdikleri cevapların analizi sonucunda 6 farklı tanımlama kategorisi ortaya çıkmıştır. Oluşan kategoriler ve doğrudan katılımcı görüşleri şöyledir:

5.8.a. Değerlendirmeler genellikle informal boyuttadır.

K1:Sınav gibi bireyler yapıp sisteme girmiyoruz. Genelde değerlendirmelerimiz geleneksel olup informal boyutta kalıyor.

5.8.b. Ayrı / Farklı değerlendirme yöntemleri kullanılmalı (K2, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K15, K17).

K2:Özel gereksinimli Öğrencilere tüm öğretmenler ayrı ölçme ve değerlendirme yöntemleri kullanıyoruz.

K8: Diğer öğrencilere yaptığımız seviyenin altında bir sınav hazırlıyoruz.

K9: Sorular bu öğrencilerin düzeyine indirgenerek hazırlanmada yeterli görmüyorum.

K10: Ölçme ve değerlendirmeler özel eğitimdeki ölçme değerlendirmelerden uyarlanarak yapılmalı.

K11: Öğrenim düzeylerine uygun ölçme ve değerlendirme kullanılmalıdır. Öğrencinin düzeyine uygun değerlendirme ölçekleri de hazırlanabilir.

K12: Ölçüm yapabilmek için bir ya da iki sınav yetersiz kalmaktadır. Daha farklı ölçme yöntemleriyle öğrenciler değerlendirilmeli. İyi not alan her öğrenci kavramları iyi kavradı demek değildir. Kaçırdığımız ayrıntılar olabilir. Bu yüzden farklı ölçme yöntemleri uygulamalı.

K13: Bu tip öğrenciler için de sınav kâğıdı hazırlanmaktadır. Sınav kâğıdı onlar için yeterli olmamakta ve onları motive etmemektedir. Bunun için bu tip öğrencilerin sınavları yine maket yaptırma, bulmaca gibi etkinliklere dayandırılırsa daha başarılı bir sınav süreci olur.

K15: Her öğrenciyi bireysel olarak değerlendirip ona göre ölçme ve değerlendirme yapılmalı

K17: Genel anlamda sınav çoktan seçmeli, açık uçlu, doğru yanlış olarak değerlendirilmektedir. Bana göre süreci değerlendirmek gerekmektedir. Özel gereksinimli öğrenciler dışsal durumlara karşı daha hassas oldukları için sınav sırasında istenilen becerileri gösteremeyebilir. Bu öğrenciler için ürün dosyası ölçme değerlendirme için daha iyi bir değerlendirme sağlayacaktır.

5.8.c. Aynı ölçme ve değerlendirme yöntemleri kullanılmakta (K3, K4, K14, K19).

K3:Belirlenen amaçlar, bireysel farklar göz önüne alındığında herkese aynı düzey ve sürede yapılacak ölçme değerlendirme sağlıklı sonuç vermeyecektir. Öğretmenlerimizin çoğu aynı sınav türünü, aynı süreyi bizim çocuklarımıza da uygulayıp çoğunlukla başarısız veriler elde

ettiği için de fazla puanlar ya da geçer notlar vererek kendi yükünü azaltma, idareye karşı sorumlulukları yerine getirmiş olduğunu savunur.

K4:Onlara özel sınav yapılmasını uygun buluyorum. Yazılı sınavlar yapıyoruz mecburen ama bu sınavlar bu öğrencilere uygun düşmüyor.

K14:Klasik ölçme değerlendirme bu öğrencilere uygun düşmüyor. Ama müfredat ve süre başka bir seçenek bırakmıyor.

K19:Özel gereksinimli öğrencilerimiz için özellikle kaynaştırma sınıflarında hiçbir zaman ayrıca bir ölçme değerlendirme hazırlanmamakta standart sınav kağıtları herkes için gerekli olmaktadır.

5.8.d. İfadeye yönelik sınavlar yapılmalı (K5, K16).

K5:Bulmaya ve ifade etmeye yönelik çalışmalar yapılmalı ezber olmamalı.

K6:Bulmaya ve ifade etmeye yönelik çalışmalar yapılmalı ezber olmamalı.

5.8.e. Gözlem yoluyla değerlendirme yapılmakta (K7, K16, K18).

K7:Genelde gözlem yoluyla ölçme değerlendirme yapılmaktadır.

K16:Yapılan değerlendirmenin çeşitlik göstermesi gerektiği için sonuç odaklı değerlendirmedense süreç odaklı bir değerlendirme daha uygun olacaktır.

K18:Her çocuğa öğretilen konular çocuğun engel durumuna göre (sözel yazı ile test ya da klasik soru tekniğiyle tabi ki çocuktaki ilerlemeyi görmek adına yapılmalı)

5.8.f. Hangi yöntemle öğreniyorsa o yöntemle değerlendirilir

K20:Hangi yöntemle öğreniyorsa yine o yönteme uygun ölçme değerlendirme yapılması daha sağlıklı olacaktır.

5.9. Dokuzuncu Alt Probleme İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler ve özel eğitim öğretmenlerinin görüşme formunda yer alan 9.soruda; *"Sosyal bilgiler dersinin özel gereksinimli öğrencilerin gelişimlerine ve geleceklerine katkısına ilişkin görüşleriniz nelerdir?"*sorusuna yönelik verdikleri cevapların analizi

sonucunda 6 farklı tanımlama kategorisi ortaya çıkmıştır. Oluşan kategoriler ve doğrudan katılımcı görüşleri şöyledir:

5.9.a. Sosyal yaşamları için önemlidir (K1, K3, K5, K9, K10, K11, K16).

K1: Sosyal yaşamda kullanacağı bilgiler açısından çok önemli.

K3: Toplum içerisinde uyulması gereken bazı yazılı yazısız kuralları, toplumla birleşerek yaşamayı, kabul görmeyi ve kabul görülmeyi öğrenmelerini sağlar. Gelecek kaygısını azaltarak toplumla en bağımsız şekilde yaşamayı öğrenmelerine katkı sağlar.

K5:Toplum kurallarına daha kolay uyum sağlayabilirler.

K9:Yukarda da bahsettiğim gibi derste yer alan temel hayat becerileri, değerler, toplum, insan, hak gibi konularda öğrencinin kazanımlar sağlaması ona büyük kazanç sağlar.

K10:Her öğrencide olduğu gibi bizim öğrencilerimizde geliştiriyor. Gelecekte toplumsal konularla ilgili fikir sahibi oluyorlar.

K11:Bu öğrencilerin topuma adapte olmasını kolaylaştıran bir ders. Çünkü toplumsal kurallar sıkça geçiyor. Öğrencinin en azında topluma adaptesini kolaylaştırıyor.

K16:Özel gereksinimli öğrencilerin toplumla uyum sağlaması konusunda gerekli sosyal duygusal becerilerin öğretimini kapsadığı için bu dersi önemli buluyorum.

5.9.b. Hak ve Sorumluluk bilinci kazanmaktadırlar (K2, K3, K12).

K2:Haklarını ve sorumluluklarını öğrendikleri için katkı sağladığını düşünüyorum.

K3: Sosyal bilgiler dersi, tüm öğrencilerimizi gerçek hayata hazırlar. Hak ve sorumluluklarını, saygı duyulmayı, saygı duymayı.

K12:Daha etkin haklarını bilen bir vatandaş olmak için tarihini iyi öğrenip yaşadığı coğrafyayı bilen bireyler yetiştirmede sosyal bilgiler çok önemli bir yer tutmaktadır.

5.9.c. Toplumsal Fayda Sağlamaktadır (K6, K14, K15, K17, K18, K20).

K14: Toplumsal kuralların farkına varıyorlar. Bu da toplum ve kendi yararlarına bir ders olarak katkı yapıyor.

K6: Toplumsal kural, kurum ve bunların işleyişi hakkında bilgi sahibi olarak bunların işleyişi hakkında bilgi sahibi olarak gelişimlerine uygun ihtiyaçlarını nasıl karşılayabileceklerini fark edebilirler.

K15: Aile, toplum kurallarının farkına varıyorlar. Bu da gündelik hayata daha kolay adapte olmalarını sağlıyor.

K17: Gelecekte ülkemizin birer yurttaşı olacakları için ödev ve sorumlulukları, hakları, kurum ve kuruluşlar hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Özellikle sosyal bilgiler dersi, ilkelerinden olan yurttaşlık bilgisi bu alanın içinde olduğu için sosyal bilgiler dersi özel gereksinimli öğrencilere büyük bir katkı sağlayacaktır.

K18: Özel gereksinimli çocukların toplumda var olmaları herkes gibi bir vatandaş olmalarını sağlama amacımıza hizmet eder sosyal bilgiler konuları.

K20: Bu öğrencilerin topluma adapte olmasını kolaylaştıran bir ders. Çünkü toplumsal kurallar sıkça geçiyor. Öğrencinin en azında topluma adaptesini kolaylaştırıyor.

5.9.d. Günlük hayat kazanımları elde ederler (K3, K4, K7, K13).

K3: Günlük hayattaki birtakım herkesin içgüdüsel olarak gerçekleştirdiği beceri ve davranışları öğrenmelerine, geliştirmelerine fayda sağlar.

K4: Günlük hayatında ona yarayacak, hayatını kolaylaştıracak bilgiler edinir.

K7: Günlük hayatın farkında olmalarına bireyleri tanımalarına ve topluma entegre olmalarına katkı sağlamaktadır.

K13: İnsanlar hayatta başarılı olmayı ve bir işte başarı göstermeyi arzularlar. Bu açıdan bakıldığında bu öğrencilerin günlük hayatta işine yarayacak bilgi ve kazanımları sosyal bilgiler dersinde edinmesi onun ufkunu genişletecek ve toplumla uyuşmasına katkı sağlayacaktır.

5.9.e. Katkısı yoktur

K8: Katkısının olacağını düşünmüyorum.

5.9.e. Öğrenciler ayrıştırılmalılar

K19:Bu çocukların kendilerine ait okullarda kendi düzeylerinde kendi ihtiyaç duyduğu becerilerle ve aileler sürece dahil edilerek yapılmalıdır.

BÖLÜM V1

SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

6.1.Sonuç ve Tartışma

Sosyal bilgiler eğitimi, eğitim programlarında amaç, ilke, yaklaşım, misyon ve vizyon kapsamında önemli bir yere sahiptir. Özellikle etkili bir vatandaş olmak, topluma karşı sorumluluklarını bilmek ve karşılaştığı sorunlara çözüm üretmek açısından önemli bir derstir. Bu nedenle, özel eğitim öğrencileri için sosyal bilgiler dersi, ortaokul düzeyindeki diğer derslerden daha büyük öneme sahip olarak görülebilir. Sosyal bilgiler; bireysel farklılıkları, yöntemleri, teknikleri ve materyalleri dikkate alarak, planlı ve özel eğitime ihtiyaç duyan öğrenciler de dahil olmak üzere gerekli yöntemleri uygulayarak eğitim hizmetlerini sağlar. Özel ihtiyaçları olan öğrencileri normal öğrencilerle aynı sınıflara yerleştirmek, öğrencilerin olumsuz tutumları üzerindeki etiketlemeyi kaldırmak için, büyük bir önem arzeder. Özel eğitim planlama ve uygulamasında sosyal bilgiler dersi önemlidir. Özel eğitim öğretmenleri tarafından önerilen sosyal bilgiler dersi, özel ihtiyaçları olan öğrencilerin öğrenme alanlarını genişletir, öğrenciye eleştirel ve yaratıcı düşünme becerileri kazandırır ve tüm öğrencilerin uyum içinde öğrenmelerini sağlar. Sosyal bilgiler derslerinin özel eğitime etkileri; her öğrenciye sosyal, duygusal, psikolojik ve entelektüel gelişim stratejileri oluşturur. Mevcut veya ortaya çıkmakta olan problemler için okul içinde dayanışma kazanımları elde eder. Öğrenciler öğretim materyali ve bilgisayar gibi farklı donanımları kullanır. Öğrencileri sosyal, psikolojik ve yaratıcı düşünme gibi özel alanlara yönlendirir ve yeteneklerini keşfeder. Sosyal davranış, diğer insanlara saygı, farklılıklara karşı olumlu tutum en önemlisi özgüven kazandırır.

Çalışma sonuçları incelendiğinde, katılımcıların çoğu öğrencilerin soyut kavramları kavranmakta zorluk yaşadığı konusunda görüş birliği içerisinde. Ortaya çıkan bu bulgu Sazak Pınar ve Merdan (2016) otizmli öğrencilere fen bilgisi kavramlarının öğretiminde grafik düzenleyicileri kullanımının etkililiği ile ilgili çalışmalarında ulaştıkları otizmli öğrencilerin soyut kavramları öğrenmede zorlandıkları bulgusu ile benzerlik göstermektedir.

Katılımcılar derslerde kullanılacak materyallerin destekleyici şekilde olması gerektiğini savunmaktadır. Bu bulgu, Yıldırım Doğru (2009)'nun özel eğitimde kullanılan alternatif programlar üzerine yaptığı çalışmadaki Montessori yaklaşımında özel gereksinimli öğrencinin ihtiyacı doğrultusunda kullanılan öğretim materyalleri bulgusuyla örtüşmektedir. Bununla birlikte katılımcılar özel eğitim öğrencilerine uygun bireysel planlamalar

yapılmasının özel eğitime katkı sağlayacağını savunmaktadırlar. Günlük bilgilerin sosyal bilgiler dersi ile karşılaştırmalı uygulamalara yer verilmesinin kazanımlara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sosyal bilgiler dersi Milli değerler, etik ilkeler, vatandaşlık duygusu ve sorumlulukların kazanımında farkındalık yaratmaktadır. Bu doğrultuda öğrenciler sosyal haklarını öğrenerek, bağımsız yaşama hazırlanabilmektedirler.

Katılımcı öğretmenler, bireysel seviyeye göre hazırlanmamış ders planlarının öğrenci ve öğretmen için zaman kaybı olduğunu savunmakta ve özel gereksinimli öğrenciler için farklı müfredatların hazırlanmasının öğretimde başarıya ulaşılabileceğini düşünmektedirler. Ayrıca konuların uzunluğu ve gereksiz konuların varlığı öğrencinin konuyu pekiştirmesine engel olmaktadır. Ortaya çıkan bu sonuç Batu, Kırcaali-İrfan ve Uzuner (2004)'in kaynaştırma sınıflarında görev yapan öğretmenlerin özür gruplarının özelliklerine uygun bir şekilde bireyselleştirilmiş eğitim programları hazırlanması gerektiği yönündeki önerileriyle benzerlik göstermektedir.

Öğretmenler sosyal etkinlikler için okul desteğinin alınması gerektiğini ve aynı zamanda soyut düşünme becerisine dayalı etkinliklerin desteklenmesi adına bireysel etkinliklerin de artırılması gerektiğine inanmaktadırlar. Katılımcılar iş birlikli öğrenme eğitimini desteklemekte ve bu tekniğin sosyal ilişkilerine de destek vereceğine inanmaktadırlar. Yine katılımcı öğretmenlerin ailelerin sürece dahil edilmelerinin öğrencilerin başarısı açısından önemini vurguladıkları görülmektedir. Bu bulgular, Işıkdoğan Uğurlu ve Kayhan (2018) sınıf öğretmenlerinin özel gereksinimli öğrencilerin eğitsel değerlendirme süreçleri üzerine yaptıkları çalışmada ortaya çıkardıkları ailelerin sürece dahil edilemesinin önemini vurguladıkları bulgu ile benzerlik içerisindedir. Avcılar (2010) araştırmasında kaynaştırma uygulamalarında öğretmenlerin yalnızca rehber öğretmenden yardım aldıkları, okul dışı uzmanlarla yeteri kadar bilgi alışverişinde bulunmadıklarını görüşlerini elde etmiştir. Ayrıca Vural (2008) sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan öğretmenlerin çoğunun okul yönetiminden, milli eğitim müdürlüğünden, rehberlik araştırma merkezinden ve ailelerden destek alamadıkları sonucuna ulaşması ile bu çalışmadakine benzer bir sonuca ulaşılmıştır.

Katılımcılar özel gereksinimli öğrenciler ile birlikte özel bir etkinlik yapma imkanı bulamadıklarını, eğitimi pekiştirmek adına görsel materyalleri çok fazla kullanamadıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte öğretmenler gözlem tekniği eğitiminin desteklenmesi gerektiğini ve drama etkinliklerinin özel gereksinimli öğrencilerde faydalı olacağını

savunmuşlardır. Hasanoğlu (2013) araştırmasında öğretmenlerin derslerin verimliliğini artırmak için fiziksel düzenlemeler yaptıkları fakat öğrenme sürecinde özel gereksinimli öğrencilere zaman ayıramadıklarını belirtmişlerdir. Bu görüş çalışma bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Hemen tüm katılımcılar eğitim materyallerinin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Görsel ve işitsel materyallerin önemli katkıları olacağını savunan katılımcılar materyallerin eğitime katkı sağlayacağını düşünmektedirler. Öğretmenler, özel eğitim öğrencileri için farklı değerlendirme yöntemlerinin kullanılması gerektiğini savunmaktadırlar. Yapılan sınavların yazılı sınav olmasından ziyade süreci değerlendirmenin öğrenci başarısını ölçmede daha iyi sonuç vereceğini düşünmektedirler. Bu bulgu, Kargın (2007)'ın eğitsel değerlendirme ve bireyselleştirilmiş öğretim programı hazırlama sürecine ilişkin çalışmada ortaya koymuş olduğu her bir öğrencinin belirli aralıklarla değerlendirilmesi ve izleme çalışması yapılması gerektiği önerisiyle örtüşmektedir.

Katılımcılar, sosyal bilgiler dersinin özel gereksinimli öğrencilerin sosyal yaşamları için önemli olduğunu belirterek dersin toplumsal fayda sağlaması, hak ve sorumlulukların bilincine varılması ve günlük kazanımların elde edilmesi konusunda büyük katkısı olabileceğini savunmaktadırlar.

Güzel (2014) ilgili araştırmasında çeşitli olumsuzluklara ulaşarak bu olumsuzlukları; okulun fiziksel yapısındaki yetersizlikler, sınıfların çok kalabalık olması ve kaynaştırma öğrencilerinin sınıflara dağılımında eşitliğin olmaması, öğretmenin BEP planı yapma ve uygulama konusunda yetersiz olması, bulgusu ile desteklemiştir. Bu sonuçlar çalışma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca Güzel (2014) BEP planının yapılmaması ya da öğretmenin BEP planı hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması bulgusu ile çalışmasını desteklemiştir.

6.2 Öneriler

Birinci Alt Probleme İlişkin Öneriler

Öğrencilerin soyut kavramları öğrenimi konusunda materyallerin zenginleştirilmesi ve öğrenilen bilgilerin pekiştirilmesi açısından ek sürelerin kullanılması faydalı olabilir.

İkinci Alt Probleme İlişkin Öneriler

Özel gereksinimli öğrencilerin seviyelerine uygun planlar yapıp araçlar zenginleştirilebilir. Ayrıca öğrenciler ön sıralara alınıp aktif katılım sağlanabilir.

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Öneriler

Ders kazanımlarını pekiştirecek drama çalışmaları yapılarak dersler tekrar edilebilir ve bu sayede kazanımlar sosyal iletişime dair teste tabi tutulabilir.

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Öneriler

Ders müfredatının öğrencinin seviyesine göre hazırlanması faydalı olabilir.

Beşinci Alt Probleme İlişkin Öneriler

Sosyal etkinlikleri için okul desteği sağlanabilir, soyut düşünme becerisine dayalı etkinlikler desteklenebilir.

Altıncı Alt Probleme İlişkin Öneriler

Beceri ve kavram gerektiren konularda uygun öğretim şekilleri kullanılabilir.

Yedinci Alt Probleme İlişkin Öneriler

Öğretmenler engelsiz öğrencilerde olduğu gibi özel gereksinim gerektiren öğrencilerine de seviyelerine uygun materyaller hazırlayabilir, okul yönetiminden ve aileden bu materyallerin desteklenmesi konusunda destek isteyebilir.

Sekizinci Alt Probleme İlişkin Öneriler

Özel gereksinimli öğrenciler engelsiz öğrenciler gibi seviyeye yönelik sınava tabi tutulabilir, ayrıca gelişim değerlendirmesi öğretim yöntemine yönelik yapılabilir.

Dokuzuncu Alt Probleme İlişkin Öneriler

Sosyal bilgiler dersinde elde edilen kazanımların, sosyal ortamlarda kullanımına dair değerlendirmeler yapılarak dersin özel gereksinimli öğrenciye katkısı tespit edilebilir. Bu derse yönelik nicel çalışmalar yapılarak analitik veriler elde edilebilir.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). *Engelli Bireylere İlişkin İstatistiki Bilgiler*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Akçamete, G. (2010). *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Aladağ, E. (2009). *Sosyal bilgiler eğitiminde yaratıcı drama*. M. Safran (Ed.), Sosyal Bilgiler Öğretimi. Ankara: Pegema Yayıncılık.
- Aral, N. ve Gürsoy, F. (2001). Çocuk hakları çerçevesinde çocuk istismarı. *Milli Eğitim Dergisi*, 15, 36-40.
- Artan, İ. ve Balat, G. (2003). Okul öncesi eğitimcilerinin entegrasyona ilişkin bilgi ve düşüncelerinin incelenmesi. *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 11(1), 65-80.
- Avcı, Ü. (2013). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin hizmetiçi eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Avcılar, D. (2010). *Fen ve teknoloji dersi öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarındaki kendi yeterliliklerine ilişkin görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Barik, N. (2015). *Text book of educational psychology*. Satyabhama, RoxyLane, Badambadi, Cuttack-753009: A.K. Mishra Publishers Pvt. Ltd.
- Barik, N. (2012). *Fundamentals of guidance and counselling*. 4596/1A, First Floor, 11, Daryaganj, New Delhi 110002: Kunal Books.
- Batu, S., Kırcaali-İrfan, G. ve Uzun, Y. (2004). Özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırıldığı bir kız meslek lisesindeki öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüş ve önerileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 33-50.

- Baydar, P. (2009). *İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler programında belirlenen değerlerin kazanım düzeyleri ve bu süreçte yaşanan soruların değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Baysal, N. (2005). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. A. Tanrıöğen (Ed.), Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Programının Felsefi Temelleri (2.baskı-s.55-73). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Bhatnagar, A. B., Bhatnagar, M. and Bhatnagar, A. (2013). *Development of learner and teaching learning process*. Near Govt. Inter College, Begum Bridge Road, Meerut-250001: VinayRakheja, C/o- R. LallBookDepot.
- Box, J. A. and Little, D. C. (2003). Cooperative small-group instruction combined with advanced organizers and their relationship to self-concept and social studies achievement of elementary school students. *Journal of Instructional Psychology*, 30(4), 285-288.
- Bowe, F. (2005). *Making inclusion work*. Columbus, OH: Meerill Education/Prentice Hall.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, K. E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çal, Ü. T. ve Demirkaya, H. (2017). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kültürel mirasın korunmasına yönelik görüşleri*. XI. Uluslararası Türk Kültürü Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Sempozyumu/Sanat Etkinlikleri ‘Türkiye Belarus İlişkileri. Baranavichy, Belarus, 22-27 Ekim 2017, s. 61-66.
- Çal, Ü. T. ve Demirkaya, H. (2018). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilimsellik değerine ilişkin metaforik algıları (s.788-797). International Symposium of Education and Values (ISOEVA), 17-20 Ekim 2018, Antalya.
- Çalışkan, F. (2005). *İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde aktif öğrenme yöntemlerinden çözümlemeli öykü yönteminin öğrencilerin akademik başarılarına, tutumlarına ve aktif öğrenme düzeylerine etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Hatay.

- Çengelci, T. (2005). *Sosyal bilgiler dersinde beyin temelli öğrenmenin akademik başarıya ve kalıcılığa etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Çengelci, T. (2010). *İlköğretim besinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin gerçekleştirilmesine ilişkin bir durum çalışması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Çelikkaya, T. (2011). Sosyal bilgiler programında yer alan becerilerin kazandırılma düzeyi: Öğretmen görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(3), 969-990.
- Cilga, İ. (1999). *Türkiye’de çocuk hakları çalışmaları. 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*. B. Onur (Ed.), Ankara: AÜ Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, 506-516.
- Chmiliar, I. (2010). Multiple-case designs. In A. J. Mills, G. Eurepas & E. Wiebe (Eds.), *Encyclopedia of case study research* (pp 582-583). USA: SAGE Publications.
- Chopra, R. (2008). Factors Influencing Elementary School Teachers' Attitude Towards Inclusive Education. British Educational Research Association Annual Conference, Heriot-Watt University, Edinburgh. Erişim adresi: <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/174842.pdf>
- Cook, L. & Friend, M. (1995). Co-teaching: Guidelines for creating effective practices. *Focus on Exceptional Children*, 28(3), 1-16.
- Çiçekliyurt, Z.T. (2014) 4.sınıf sosyal bilgiler dersinde doğrudan verilecek beceri ve değerlerin kazanılma durumunun değerlendirilmesi , (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Çoban O.ve Akşit İ. (2018) 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Öğrenme Alanı, Kazanım, Kavram, Değer ve Beceri Boyutları Açısından Karşılaştırılması *Journal of History Culture and Art Research* (ISSN: 2147-0626), Vol. 7, No. 1.
- Demirkaya, H. (2004). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler programında içerik ve kazandırılacak beceriler*. A. Tanrıöğen (Ed.), Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi (s.77-117). İstanbul: Lisans Yayıncılık.

- Demirkaya, H. ve Tokcan, H. (2007). Öğretmen adaylarının iklim kavramı algılamaları: Fenomenografik bir çalışma. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11, 105-119.
- Demirkaya, H. (2013). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin derslerini günlük yaşamla bağdaştırma durumları*. (s.67-76). II. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu, 26-28 Nisan 2013, Aksaray.
- Demirkaya, H. ve Çal, Ü. T. (2018). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dürüstlük değerine ilişkin metaforik algıları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 1964-1980.
- Deveci, H. ve Çengelci, T. (2005). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kavram Haritalarının Kullanılmasının Öğrenci Başarısına Etkisi*. II. Sosyal Bilimler Kongresi, 26-28 Mayıs, Van.
- Erdem, M. ve Akkoyunlu, B. (2002). Bilgi okuryazarlığı becerileri ve bu becerilerin öğrencilere kazandırılması için düzenlenecek öğrenme ortamlarının özellikleri. *Journal of Qafqaz University*, 9, 125-132.
- Ergül, C., Baydık, B. ve Demir, Ş. (2013). Özel eğitim öğretmen adaylarının ve öğretmenlerinin zihinsel engelliler öğretmenliği lisans programı yeterliliklerine ilişkin görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim*, 13(1), 499-522.
- Eripek, S. (1998). *Özel gereksinimli bireyler ve özel eğitim*. S. Eripek (Ed.), Özel Eğitim (s. 3-11). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Lisans Tamamlama Programı, NO: 1018
- Ersoy, A. F. (2007). *Sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerin etkili vatandaşlık eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Frank, A.R. (2005). The Development of Burnout among Special Educators. *Teacher Education and Special Education*-16(2) (161-170)
- Friend, M. & Cook, L. (2003). *Interaction: Collaboration skills for school professionals* (4th ed.). New York, NY: Allynand Bacon.
- Gardner, W. Demirtaş, A. ve Doğanay, A. (1997). *Sosyal bilimler eğitimi*. Ankara: YÖK/Dünya Bankası. MEGEP.

- Gearheart, B. R., Weishahn, M. W. & Gearheart, C. J. (1996). *The exceptional student in the regular classroom* (Sixth edition). New Jersey: Merrill an imprint of Prentice Hall.
- Goz, N. L. (2010). *İlköğretimde demokrasi ve vatandaşlık eğitimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uşak Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Uşak.
- Gökdemir, S. (2017). *Ülkemizde Özel Yetenekli Öğrencilerin Tanılama Sürecinin Öğretmen Veli Ve Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Gömleksiz, M. N. & Curo, E. (2011). Sosyal bilgiler dersi öğretim programının toplumsal ihtiyaçları karşılama düzeyine ilişkin öğretmen görüşleri (Diyarbakır ili örneği). *Milli Eğitim*, 190, 145-166.
- Gülbahar, Y., Avcı, Ü. Ve Ergün, E. (2012). Yapararak öğrenme “hedefe dayalı senaryo yaklaşımı” uygulamasına bir örnek. *Eğitim ve Bilim*, 37 (165), 293-306.
- Gürdoğan B. O. (2010). *Sosyal bilgiler dersinde güncel olaylardan yararlanmanın eleştirel düşünme becerilerine etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Gürgür, H. (2012). *Sosyal yeterliğin geliştirilmesinde kullanılan alternatif yöntemler*. S. Vuran (Ed.), Sosyal yeterliklerin geliştirilmesi (s. 205-221). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Gürsel, O. ve Vuran, S. (2010). *Değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programlarını geliştirme*. İ. Diken (Ed.), İlköğretimde kaynaştırma (s.193-230). Ankara: Pegem Akademi
- Güzel, N. (2014). *Kaynaştırma öğrencisi olan ilköğretim öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin yaşadıkları sorunlar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Hasanoğlu, G. (2013). *Birleştirilmiş sınıflardaki kaynaştırma eğitiminde yaşanan sorunlara ilişkin görüşler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Eskişehir.
- Hesse, W., Muller, D. & Ruß, A. (2008). Information, information systems, information society: Interpretations and implications. *Poiesis & Praxis*, 5(3-4), 159-183.

- Hoge, J. D. (2002). Character education, citizenship education, and the social studies. *The Social Studies*, 93(3), 103-108.
- Hoşgörür, V. & Gezgin, G. (2005). Ekonomik ve sosyal kalkınmada eğitim. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 2-12.
- Işıkdogan Uğurlu, N. ve Kayhan, N. (2018). Sınıf öğretmenlerinin özel gereksinimli öğrencilerin eğitsel değerlendirme süreçlerine yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(29), 626-669.
- IDEA. (2004). *Individuals with disabilities education improvement act of 2004*. Retrieved from <http://idea.ed.gov/download/statute.html>
- İlgar, Ş. (2017). Öğretmen adaylarının özel gereksinimli öğrencilerle ilgili farkındalığının incelenmesi. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(27), 313-338.
- İlk, G. (2014). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına yönelik görüşlerinin ve deneyimlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- İzci, E. (2005). Sınıf öğretmeni adaylarının özel eğitim konusundaki yeterlikleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 106-114.
- Kanat, H. (2015). *Kaynaştırma öğrencisi olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin yaptıkları eğitim-öğretim faaliyetlerine ilişkin görüş ve önerileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Kaplan, P. (2017). Yeni müfredata tepki: 100 bini aşkın şikâyet ve öneri. <http://www.pervinkaplan.com /detay/ yeni-mufredata-tepki-100-bini-askin-sikayet-ve-oneri/2268>
- Kargın, T. (2007). Eğitsel değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama süreci. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 8(1), 1-13.
- Kargın, T. (2010). *Öğretmenlik programları için özel eğitim*. N. Baykoç (Ed.), Kaynaştırma eğitimi (s. 66-90). Ankara: Gündüz Yayıncılık.

- Karaduman, H. & Öztürk, C. (2014). The effects of activities for digital citizenship on students' attitudes toward digital. *Journal of Social Studies Education Research*, 5(1), 38-78.
- Karakuş, F. (2006). *Sosyal bilgiler öğretiminde yapıcı öğrenme ve otantik değerlendirme yaklaşımlarının öğrencilerin akademik başarı, kalıcılık ve sosyal bilgiler dersine yönelik tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Keller, P. ve Gale, G. (1998). *Towards excellence: Effective education for students with vision impairments*. Sydney: Royal Institute for Deaf and Blind Children.
- Keskin, Y.& Coşkun Keskin, S.(2013). İlkokul (ilköğretim) sosyal bilgiler programlarında milli bilinç ve barış değerinin tarihsel serüveni - *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* - Vol.173 - pp.51 - ISSN : 1301-730X .
- Kirk, Jackie, Elizabeth (2007). *Minimum StandardsForQualityEducationForRefugeeyouthstudiesAustralia*<<https://search.informit.com.au/documentSummary;dn=365969595695471;res=IELHSS>> ISSN: 1038-2569. [05 July 18].
- Korkmazlar, Ü. (2003). *Özel Öğrenme Bozukluğu*. A. Kulaksızoğlu (Ed.), Farklı Gelişen Çocuklar. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Köç, A. ve Duygu, H. (2018). Ortaokul öğrencilerinin farklılıklara saygı değerini edinimleri ve yabancı uyruklu öğrencilerle uyum becerileri. *Journal of Innovative Research in Social Studies-JIRSS*, 1(1), 38-51.
- Kramer, M.W. (1995). A Longitudinal Study of Superior-Subordinate Communication During Job Transfers, *Human Communication Research*, Volume 22, Issue 1
- Kuruoğlu, L. (2006). Sosyal bilgiler müfredatında Osmanlı öncesi Türk tarihinin öğretimi, (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Lalvani, P. (2012). Privilege, compromise, or social justice: teachers' conceptualizations of inclusive education. *Disability & Society*, 28(1), 14-27. doi:10.1080/09687599.2012.692028

- MEB. (2004). *Sosyal bilgiler 4.-5. Sınıf programı*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. http://ttkb.meb.gov.tr/ogretmen/modules.php?name=Downloads&d_op=viewdownload&cid=74&min=20&orderby=titleA&show=10 retrieved from 25 June, 2014
- MEB. (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi, 6-7. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayınları.
- MEB. (2006). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6. Sınıf öğretim programı ve kılavuzu*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB. (2017). 2017 Sosyal bilgiler öğretim programı: 4-7. Sınıflar <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=155>
- MEB(2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686SOSYAL%20B%C4%B0LG%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf>
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (3. Baskıdan Çeviri, Çeviri Editörü: S. Turan). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Mertoğlu, H. (2018). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Görüşleri Ve İhtiyaçları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(66), 343-365
- Mohanty, J. And Mohanty, S. (2011). *Inclsuive Education Its Evolutionary Growth*. RajouriGarden, New Dlehi-110027: Deep&Deep Publications Pvt. Ltd., F-159.
- Nas, R. (2000). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- National Council for Social Studies. (2004). *National Standards for Social Studies Teachers*.(6.printing), NCSS.
- NJCLD. (1990). *Definition Of Learning Disabilities*. Retrieved from <http://www.ldonline.org/pdfs/njclld/NJCLDDefinitionofLD.pdf>
- Oruç Ş. ve Ulusoy K. (2008). Sosyal Bilgiler Öğretimi Alanında Yapılan Tez Çalışmaları, Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı 26, Sayfa 121 -132.

- Öner, G. ve Kamçı, S. (2013). *Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler ve Vatandaşlık Eğitimine İlişkin Tutum Ve Görüşleri*. II. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu, 26-28 Nisan, Aksaray.
- Özmen, C. (2015). *Dünyada ve ülkemizde sosyal bilgiler*. C. Dönmez ve K. Yazıcı (Ed.), Sosyal Bilgiler Öğretimi (s. 3-21). Ankara: Pegem Akademi.
- Özsoy, Y., Özyürek, M. ve Eripek, S. (1997). *Özel eğitime muhtaç çocuklar: Özel eğitime giriş* (8. Baskı). Ankara: Karatepe Yayınları.
- Öztürk, C. (2009). *Sosyal bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinler arası bir bakış*. C. Öztürk, (Ed.), Sosyal bilgiler öğretimi (s.2-30). Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, C. (2007). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretim programı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Paul, S. (2013). *Inclusive Education*. Saket Block, Mandawali Fazalpur, New Delhi 110092: LakshiPublishers 7 Distributors, 4/22E.
- Polya, G. (1997). *Nasıl çözmeli?* (Çev. F. Halatçı), İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Rainey, T. R. (1999). *Perceptions from a select sample of rural, east-central Illinois, high school social studies teachers on their role as values educators*. (Unpublished doctoral dissertation), University of Illinois at Urbana-Champaign.
- Saban, F. (2010). *Zihinsel engelli kardeşe sahip olan ve olmayan çocukların benlik saygısı ve kaygı durumlarının incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi , Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum
- Safran, M. (2008). *Sosyal bilgiler öğretimine bakış*. B. Tay ve A. Öcal (Ed.), Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi (s.1-19). Ankara: Pegem Akademi.
- Sağdıç, M. ve Demirkaya, H. (2009). Üniversite öğrencilerinin kariyer gelişim planlarına ilişkin yaklaşımları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 233-246.
- Sazak Pınar, E. ve Merdan, F. (2016). Grafik düzenleyicilerin otizmli öğrencilere fen bilgisi kavramlarının öğretimindeki etkililiği. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi-KEFAD*, 17(1), 111-131.

- Shamsi, N. (2004). *Modern teaching of social studies*. New Delhi: Anmol Publications.
- Silver, L. B. (2010). *The misunderstood child: Understanding and coping with your child's learning disabilities* (4th ed.). New York, NY: Harmony.
- Sözer, E. (2008). *Sosyal bilgiler dersinin tanımı, kapsamı ve ilköğretim programındaki yeri*. S. Yasar (Ed.), Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi, Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Sönmez, V. (1999). *Sosyal bilgiler öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Sucuoğlu, B. ve Kargın, T. (2006). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları: Yaklaşımlar, yöntemler, teknikler*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Sumana F., (2013). Mental health worldwide: Culture, globalization and development, file:///C:/Users/user/Downloads/MHWorldwdieSSPdf.pdf
- Tas, Ş. (2015). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitiminde eğitim teknolojileri kullanım durumları(Yüksek Lisans Tezi) Ege Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Tay, B. (2017). 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile 2017 sosyal bilgiler dersi taslak öğretim programının karşılaştırması. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 8(27), 461-487.
- Thorpe, A. & Shafiul Azam, A. (2010). Teachers' perceptions of inclusive education in mainstream primary schools in the United Kingdom. *The social Sciences Collection*, 5, 163-172. doi:10.18848/1833-1882/CGP/v05i03/51598
- Topçu, E. (2013). *Sosyal bilgiler dersinde coğrafya kazanımlarının gerçekleştirilmesinde öğretmenlerin tercih ettiği yöntemler*. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 28, 331-369.
- Tokcan, H. (2007). *Sosyal bilgiler öğretiminde bütünsel beyin yaklaşımı ile modellendirilmiş etkinliklerin akademik başarı ve tutumlar üzerine etkisi*.Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- UNESCO. (1997). *International standard classification of education*. Paris: ISCED, UNESCO.

- Uslu, S. (2014). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının özel alan yeterliliğine ilişkin özyeterlik inançlarının incelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uslu, Y. ve Çoruhlu, E. (2012). *Kaynaştırma eğitiminde öğretimsel düzenlemeler*. Ankara: Epamat Baskı.
- Van Straaten HL, Tibosch CH, Dorrepaal C, Dekker FW et al. (2001). Efficacy of auditory brain stem response hearing screening in very preterm new borns. *J. Pediatr*, 138(5), 674-678.
- Vural, M. (2008). *Kaynaştırma sınıfı öğretmenlerinin öğretimin uyarlanmasına ilişkin yaptıkları çalışmaların belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Walia, J. S. (2014). *Understanding the learner and learning process*. GopalNagar, Jalandhar City (Punjab):Ahim Paul Publishers,, N.N.11.
- Whitworth, S. A. & Berson, M. J. (2002). *Computer technology in the social studies: An examination of the effectiveness literature (1996-2001)*. *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, 2(4), 471-508.
- Yaralı, D. (2015). Öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 431-456.
- Yaylacı, Z. ve Aksoy, B. (2016). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimindeki yeterlilikleri. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6, 19-40.
- Yazıcı, K. (2006). *Sosyal bilgiler ve okuma becerileri*. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 26(1), 273-283.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: SeçkinYayınevi
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112), 7-17.

- Yıldırım, S. (2019). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin yeterlilikleri: Samsun ili örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Yıldırım Doğru, S. S. (2009). Özel eğitimde kullanılan alternatif programlar (Montessori yaklaşımı). *TUBAV Bilim Dergisi*, 2(1), 107-116.
- Yılmaz, A. (2013). İlköğretim okullarında kaynaştırma eğitimi uygulamalarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları*, 13(31), 111-127.
- Yin, R. K. (1984). *Case study research: Design and methods*. Newbury Park, CA: Sage.
- Yönter, S. (2009). *İlköğretim kaynaştırma sınıfı öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği olan öğrencilere yönelik matematik öğretimi uyarlamalarına ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir
- 30471 sayılı Resmi Gazete, 7 Temmuz 2018 Cumartesi,
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm>

EKLER

Ek-1 Anket

Değerli Meslektaşlarım,

"Özel Gereksinimli Öğrencilerin Eğitiminde Sosyal Bilgiler Dersinin Yeri ve Önemi" isimli bir Yüksek Lisans Tez çalışması yapmaktayım. Bu konuda vereceğiniz bilgiler ve araştırmaya katılımanız için teşekkür ederim. Araştırma için vereceğiniz bilgiler gizli kalacaktır.

Danışman: Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA

Araştırmacı: Hülya SARILARHAMAMI

Kişisel Bilgiler:

Cinsiyetiniz: Kadın ( )

Erkek ( )

Mesleki Deneyim: 0-3 yıl ( )

4-7 yıl ( )

8-12 yıl ( )

13 ve üzeri ( )

Mezun Olduğunuz Bölüm: _____

Halen Öğretmenlik yaptığınız branş: _____

1. Özel gereksinimli öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde karşılaştıkları güçlükler nelerdir?
_____
_____
2. Özel gereksinimli öğrencilere sosyal bilgiler dersinin işlenişine yönelik önerileriz nelerdir?
_____
_____
3. Özel gereksinimli öğrencilere sosyal bilgiler dersinin sağladığı katkılara ilişkin görüşleriniz nelerdir?
_____
_____
4. Sosyal bilgiler dersi öğretim programının özel gereksinimli öğrenciler açısından uygunluğu konusunda ne düşünüyorsunuz?
_____
_____
5. Özel gereksinimli öğrencilerle yapılan sosyal bilgiler derslerindeki etkinliklere ilişkin görüşleriniz nelerdir?
_____
_____

6. Sosyal bilgiler derslerinde özel gereksinimli öğrencilere yönelik kullanılan yöntem ve tekniklere ilişkin görüşleriniz nelerdir?

---

7. Sosyal bilgiler derslerinde özel gereksinimli öğrencilere yönelik kullanılan araç ve gereçlere ilişkin görüşleriniz nelerdir?

---

8. Sosyal bilgiler derslerinde özel gereksinimli öğrencilere yönelik kullanılan ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarına ilişkin görüşleri nelerdir?

---

9. Sosyal bilgiler dersinin özel gereksinimli öğrencilerin gelişimlerine ve geleceğine katkısına ilişkin görüşleriniz nelerdir?

Ek-2 Araştırma İzin Onayı

T.C.
ANTALYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 98057890-20-E.6348861

27.03.2019

Konu : Anket Uygulaması

İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE
ANTALYA

Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi Hülya SARILARHAMAM'ın "Özel Gereksinimli Öğrencilerin Eğitiminde Sosyal Bilgiler Dersinin Yeri ve Önemi" adlı araştırmasını, ilimiz Kepez İlçesinde bulunan Ortaokullarda uygulama isteği ile ilgili 14/03/2019 tarih 7915 sayılı yazısı, İl Millî Eğitim Müdürlüğü Araştırma Değerlendirme ve İnceleme komisyonumuz tarafından, 25/03/2019 tarihinde incelenerek "Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinlerine Yönelik İzin ve Uygulama Genelgesi" esaslarına uygun olduğu tespit edilmiştir.

Komisyonumuzca, "Özel Gereksinimli Öğrencilerin Eğitiminde Sosyal Bilgiler Dersinin Yeri ve Önemi" isimli araştırmasını, ilimiz Kepez İlçesinde Bulunan Ortaokullarda görev yapan Öğretmenlere, bahse konu Genelge ve çalışma takvimi doğrultusunda, eğitim-öğretim faaliyetlerini aksatmaksızın yapılması.

Söz konusu araştırmanın bitimine müteakip; sonuç raporunun bir örneğinin CD ortamında Müdürlüğümüz Ar-Ge bürosuna gönderilmesi kaydıyla uygulanması, Komisyonca uygun görülmüştür.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde, Valilik Makamının 02/01/2019 tarih ve 149 sayılı yetki devrine göre olurlarınıza arz ederim.

Mehmet GÜRCAN
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

OLUR
27.03.2019

Yüksel ARSLAN
Vali a.
İl Millî Eğitim Müdürü

Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü
Seğirke Mah. Hamidiye Cad. MERKEZ-ANTALYA
E-posta: proje@ilme.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Meltem KARAKAŞ Md. Yard.
Tel: (0 242) 238 60 02
Faks: (0 242) 238 61 11

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalandı. İmza veritabanına kaydedildi. 0396-59e1-3411-abd9-5fbb koda ile teyit edilebilir.

6. Sosyal bilgiler derslerinde özel gereksinimli öğrencilere yönelik kullanılan yöntem ve tekniklere ilişkin görüşleriniz nelerdir?

---

7. Sosyal bilgiler derslerinde özel gereksinimli öğrencilere yönelik kullanılan araç ve gereçlere ilişkin görüşleriniz nelerdir?

---

8. Sosyal bilgiler derslerinde özel gereksinimli öğrencilere yönelik kullanılan ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarına ilişkin görüşleri nelerdir?

---

9. Sosyal bilgiler dersinin özel gereksinimli öğrencilerin gelişimlerine ve geleceğine katkısına ilişkin görüşleriniz nelerdir?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Ad Soyadı : Hülya SARILARHAMAMI

Doğum Yeri

Doğum Tarihi

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Akdeniz Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Sosyal Bilgiler Öğretmenliği

Yüksek Lisans Öğrenimi :Akdeniz Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Türkçe ve Sosyal
Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İletişim

E- posta Adresi

İNTİHAL RAPORU

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMİNDE SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN YERİ VE ÖNEMİ-Hülya SARILARHAMAMI

ORJİNALLİK RAPORU

Prof.Dr.Hülya DEMİRKAYA

% **10**

BENZERLİK ENDEKSİ

% **7**

İNTERNET
KAYNAKLARI

% **3**

YAYINLAR

% **7**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1

dergipark.ulakbim.gov.tr

İnternet Kaynağı

% **2**

2

Submitted to Bartın University

Öğrenci Ödevi

% **2**

3

docplayer.biz.tr

İnternet Kaynağı

% **1**

4

Submitted to Trakya University

Öğrenci Ödevi

% **1**

5

www.researchgate.net

İnternet Kaynağı

<% **1**

6

usb2018.ahievran.edu.tr

İnternet Kaynağı

<% **1**

7

Submitted to Anadolu University

Öğrenci Ödevi

<% **1**

8

Submitted to Suleyman Demirel University

Öğrenci Ödevi

<% **1**

9	Submitted to Canakkale Onsekiz Mart University Öğrenci Ödevi	Prof.Dr.Hilmi DEMİRKAYA	<%1
10	Submitted to Konya Necmettin Erbakan University Öğrenci Ödevi		<%1
11	acikerisim.deu.edu.tr İnternet Kaynağı		<%1
12	212.175.136.21 İnternet Kaynağı		<%1
13	www.pegem.net İnternet Kaynağı		<%1
14	dergipark.gov.tr İnternet Kaynağı		<%1
15	ÜNAL, Fatma. "2005 sosyal bilgiler öğretim programı öğrenme alanlarıyla ilgili atasözü ve deyimler", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2012. Yayın		<%1
16	Submitted to Istanbul University Öğrenci Ödevi		<%1
17	library.cu.edu.tr İnternet Kaynağı		<%1

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

☐

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☒

Tezim/Raporum sadece Akdeniz Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir. Tezimin/Raporumun ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Hülya SARILARHAMAMI

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu
KARAR

Toplantı Tarihi : 01/03/2019

Karar Sayısı : 43

Üniversitemiz Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü öğretim üyesi **Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA**'nın danışmanlığını, **Hülya SARILARHAMAMI**'nin araştırmacılığını üstlendiği, *"Özel Gereksinimli Öğrencilerin Eğitiminde Sosyal Bilgiler Dersinin Yeri ve Önemi"* başlıklı tez çalışması kapsamında kullanılacak olan mülakat çalışmasının uygunluğunun görüşülmesi istemi.

Üniversitemiz Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü öğretim üyesi **Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA**'nın danışmanlığını, **Hülya SARILARHAMAMI**'nin araştırmacılığını üstlendiği, *"Özel Gereksinimli Öğrencilerin Eğitiminde Sosyal Bilgiler Dersinin Yeri ve Önemi"* konulu çalışmanın, fikri hukuki ve telif hakları bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluğun başvurucaya ait olmak üzere, proje süresince uygulanmasının etik olarak **uygun olduğuna** oy birliği ile karar verilmiştir.

Başkan
Prof. Dr. Osman ERAVŞAR
(imza)

Üye
Prof. Dr. Ahmet BAYANER
(imza)

Üye
Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA
(A.Ü. Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinin 9/6 maddesi gereği kararın görüşüldüğü toplantıya katılmamıştır)

Üye
Prof. Dr. Mustafa ŞEKER
(imza)

Üye
Prof. Dr. Bahattin ÖZDEMİR
(imza)

Üye
Prof. Dr. Adnan DÖNMEZ
(imza)

Üye
Prof. Dr. Abdullah KARAÇAĞ
(imza)

01.03.2019
A.A.Dikiş
Bil.İşl.